

**T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI**

**TÜRK BASININDA AZERBAYCAN İMAJI:
HAYDAR ALİYEV'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ
(*HÜRRİYET VE ORTADOĞU* GAZETELERİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Gülnare MAHMUDOVA

ANKARA - 2006

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI

TÜRK BASININDA AZERBAYCAN İMAJI:
HAYDAR ALİYEV'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ
(HÜRRİYET VE ORTADOĞU GAZETELERİ)

Yüksek Lisans Tezi

Gülnare MAHMUDOVA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin İNCEOĞLU

ANKARA - 2006

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI

TÜRK BASININDA AZERBAYCAN İMAJI:
HAYDAR ALİYEV'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ
(HÜRRİYET VE ORTADOĞU GAZETELERİ)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin İNCEOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Metin İNCEOĞLU

Prof. Dr. Bayram KAYA

Prof. Dr. Sezer AKARCALI

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi .....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
TABLolar	viii

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA SORUNU	2
2. TEZİN KONUSU	4
3. TEZİN AMACI	5
4. TEZİN ÖNEMİ	5
5. KURAMSAL ÇERÇEVE	6
6. VARSAYIMLAR	8
7. SINIRLILIKLAR	8
8. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	9
8.1. Araştırma Evreni ve Örnekleme	9
8.2. Veri Toplama Teknikleri	10

I. BÖLÜM
AZERBAYCAN CUMHURİYETİ VE
TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE İLİŞKİLER

1. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	11
1.1. Tarih	12
1.2. Coğrafya	24
1.3. Demografik Yapı	26
1.4. İdari ve Siyasi Yapı	28
1.5. Ekonomi	31
2. AZERBAYCAN - HAYDAR ALİYEV	36
3. AZERBAYCAN - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	38
3.1. Siyasi İlişkiler	38
3.2. Ekonomik ve Ticari İlişkiler	46
3.3. Eğitim ve Kültürel İlişkiler	53
3.4. Askeri ve Diğer İlişkiler	56

II. BÖLÜM
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI,
HABER ÜRETİM SÜRECİ VE İMAJ

1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI	58
----------------------------------	----

2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ETKİSİ TARTIŞMALARI	60
2.1. KLASİK DÖNEM	62
2.1.1. Güçlü Etkiler	62
2.1.2. Sınırlı Etkiler	64
2.1.3. Güçlü Etkilere Geri Dönüş	67
2.2. ELEŞTİREL DÖNEM	71
2.2.1. Göstergibilim Yaklaşımı	71
2.2.2. Kültürel İncelemeler	73
2.2.3. Ekonomi - Politik Yaklaşımı	74
3. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİ YOLUYLA İMAJ ÜRETİMİ	75
3.1. İMAJ KAVRAMI	75
3.2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİ	79
3.3. İMAJ ÜRETİMİNDE HABER ÜRETİM SÜRECİ	86

III. BÖLÜM

HAYDAR ALİYEV'İN ÖLÜMÜ

ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ:

HÜRRİYET VE ORTADOĞU GAZETELERİ

1. İÇERİK ANALİZİ	92
1.1. İÇERİK ANALİZİNİN AŞAMALARI	97

1.1.1. Araştırma Sorununun Tanımlanması	98
1.1.2. Araştırma Evreni ve Örneklemine Belirlenmesi	98
1.1.3. Araştırma Kategorilerinin Oluşturulması	99
1.1.4. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması	101
1.1.5. Ön Deneme	101
1.1.6. Uygulama	102
2. ARAŞTIRMA VERİLERİ	103
2.1. HABERLERİN SAYILARINA İLİŞKİN BULGULAR	106
2.1.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayısı	107
2.1.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayısı	108
2.2. HABERLERİN SAYFA NUMARALARINA İLİŞKİN BULGULAR ..	109
2.2.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numaraları	109
2.2.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numaraları	111
2.3. HABERLERİN KONUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	113
2.3.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Konumları	113
2.3.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Konumları	114
2.4. HABERLERİN BOYUTLARINA İLİŞKİN BULGULAR	115
2.4.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Boyutları	116
2.4.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Boyutları	117
2.5. HABERLERDE VURGULANAN KAVRAMLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	118
2.5.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	118
2.5.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	120

2.6. HABERLERDE VURGULANAN KAVRAMLARIN NİTELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	122
2.6.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği	122
2.6.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği	125
2.7. HABER BAŞLIKLARI VE ALT BAŞLIKLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	127
2.7.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Sayısı	128
2.7.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Sayısı	131
2.8. HABER BAŞLIKLARI VE ALT BAŞLIKLARIN NİTELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	133
2.8.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Niteliği	134
2.8.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Niteliği	146
2.9. FOTOĞRAFLARININ NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	151
2.9.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı	152
2.9.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı	153
2.10. FOTOĞRAFLARIN NİTELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	154
2.10.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği	155
2.10.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği	164
2.11. FOTOĞRAFLARIN BOYUTLARINA İLİŞKİN BULGULAR	167
2.11.1. <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları	168

2.11.2. <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları	169
3. DEĞERLENDİRME	171
3.1. Haber Sayısı	173
3.2. Haber Sayfa Numarası	174
3.3. Haber Konumları	175
3.4. Haber Boyutları	176
3.5. Kavramlar	178
3.6. Haber Başlıkları ve Alt Başlıklar	179
3.7. Fotoğraf Sayısı	181
3.8. Fotoğrafların Niteliği	181
3.9. Fotoğraf Boyutu	183
SONUÇ	184
ÖZET	187
ABSTRACT	189
KAYNAKÇA	187
EKLER	194

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
AST	: Azerbaycan Standartlar Teşkilatı
ATİB	: Azerbaycan - Türk İşadamları Birliği
BTC	: Bakü - Tiflis - Ceyhan
GATA	: Gülhane Askeri Tıp Akademisi
IBA	: Azerbaycan Uluslararası Bankası
KEİK	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi
KEK	: Karma Ekonomik Komisyon
KGB	: Devlet Güvenlik Teşkilatı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NÖC	: Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti
SOCAR	: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
SOCAR	: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPAO	: Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı
TSE	: Türk Standartlar Enstitüsü

TABLULAR

Tablo 1: Azerbaycan Cumhuriyeti İle İlgili Genel Bilgiler	11
Tablo 2: Azerbaycan'ın Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	35
Tablo 3: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayısı	107
Tablo 4: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayısı	108
Tablo 5: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numarası	110
Tablo 6: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numarası	112
Tablo 7: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haberlerin Konumları	114
Tablo 8: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haberlerin Konumları	115
Tablo 9: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haber Boyutları	116
Tablo 10: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haber Boyutları	117
Tablo 11: <i>Hürriyet</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	119
Tablo 12: <i>Ortadoğu</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	121
Tablo 13: <i>Hürriyet</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği	123
Tablo 14: <i>Hürriyet</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği ve Toplam Sayısı	124
Tablo 15: <i>Ortadoğu</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği	126
Tablo 16: <i>Ortadoğu</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği ve Toplam Sayısı	126
Tablo 17: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haber Başlıklarının Sayısı	129
Tablo 18: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Alt Başlıkların Sayısı	130

Tablo 19: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haber Başlıklarının Sayısı	132
Tablo 20: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Alt Başlıkların Sayısı	132
Tablo 21: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haber Başlıklarının Niteliği	135
Tablo 22: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Haber Başlıklarının Toplam Niteliği	136
Tablo 23: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Alt Başlıkların Niteliği	141
Tablo 24: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Alt Başlıkların Toplam Niteliği	142
Tablo 25: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haber Başlıklarının Niteliği	147
Tablo 26: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Haber Başlıklarının Toplam Niteliği	147
Tablo 27: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Alt Başlıkların Niteliği	150
Tablo 28: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Alt Başlıkların Toplam Niteliği	150
Tablo 29: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı	152
Tablo 30: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı	153
Tablo 31: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların İçeriği	155-161
Tablo 32: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Toplam Niteliği	162
Tablo 33: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği	164-165
Tablo 34: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Toplam Niteliği	166
Tablo 35: <i>Hürriyet</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları	168
Tablo 36: <i>Ortadoğu</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları	170

GİRİŞ

Bir ülkenin tanıtılması, dünya ulusları arasında saygınlık kazanması, ülke ekonomisinin gelişimi, kendini uluslararası arenada konumlandırabilmesi, sesini dünyaya duyurabilmesi, tanıtımı vs. amacına yöneliktir. Bağımsızlığını on beş yıl önce ilan etmiş Azerbaycan devletinin tanıtılması dünya devletleri arasında gelecekte yer alabilmesi açısından çok önemlidir.

Azeri Türklerinin oluşturduğu bir ülke olan Azerbaycan, 1806 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiştir. 1918 yılında Mehmet Emin Resulzade tarafından bağımsızlığını kazanmış, fakat bu bağımsızlık uzun sürmemiş ve 1920 yılında tekrar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) katılmak zorunda kalmıştır. 1991 yılında dağılan SSCB'nin hemen ardından ikinci kez bağımsızlığını elde ederek, yeniden bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti olmuştur. "Odlar Yurdu" olarak da anılan Azerbaycan, zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasından dolayı, bağımsızlığının ardından dış devletler tarafından hemen tanınmaya başlamıştır.

Azerbaycan'ı bağımsızlığının ardından tanıyan ilk devlet Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Azerbaycan ve Türkiye ilişkilerini hep dostluk ve kardeşlik çerçevesinde yürütülmüştür. Bundan yola çıkarak, bu çalışmanın amacını Türk basınında Azerbaycan'ın nasıl tanıtıldığı, ne şekilde yer aldığı oluşturmaktadır.

Azerbaycan'ın yakın ilişki içerisinde olduğu Türkiye'de basında Azerbaycan'ın nasıl bir imajla yer aldığıın tespit edilmesi bu araştırmanın ortaya çıkması için temel oluşturmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Azerbaycan ile ilgili genel bilgiler verilmiş, Haydar Aliyev'in Azerbaycan Cumhuriyeti tarihindeki önemi ve Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ilişkileri anlatılmıştır. İkinci bölümde, ülke imajının öneminden bahsedilmiş, kitle iletişim araçları, iletişim, haber, haber üretim süreci ve imaj ile ilgili görüşler kuramsal çerçevede değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, Azerbaycan imajını belirlemek için kullanılan içerik analizi yöntemi ile ilgili kuramsal bilgilere yer verildikten sonra, Türk basınından iki gazete seçilmiş ve içerik analizi yöntemi ile bu gazetelerde yer alan haberler, haber içerikleri, fotoğraflar, haber başlıkları ve alt başlıklar incelenerek bazı bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgulardan çıkarsama yapmak suretiyle, bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

1. ARAŞTIRMA SORUNU

Bir ülkenin tanıtımı dünya devletleri arasında saygınlık kazanması, turizmin geliştirilmesi, uluslararası karar mekanizmalarını etkileyebilmesi vs. faktörler açısından büyük önem taşımaktadır. Eski Sovyetler Birliği'nin petrol kaynağının hemen-hemen tamamını oluşturan Azerbaycan'ın, 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla bütün dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Azerbaycan bağımsızlığını

kazandığı ilk günden itibaren petrolün yanı sıra, sahip olduğu birçok yer altı zenginliklerinden dolayı dünya devletlerinin ilgisi çekmeye başlamıştır. Bu zellikleri nedeniyle, Azerbaycan dünya basınında geniş yer almıştır. Azerbaycan'ın dünya basınında nasıl yer aldığı, nasıl anlatıldığı, yorumlandığı ve nasıl yansıtıldığı hiç kuşkusuz çok önemlidir. Dünyada saygınlık kazanmak, söz sahibi olmak, o ülkenin uluslararası arenada bıraktığı izlenimi - imajı ile ilgilidir. Bir lke uluslararası arenada nasıl bir izlenim bıraktıysa, o ülkenin imajı da buna bağlı olarak olumlu veya olumsuz olmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşıp gelişmesi insanların gündelik yaşamını ilgilendiren konularda bilgilendirme ve bilinçlendirme bakımından önemli bir araç haline gelmiştir. Böyle bir ortamda, kitle iletişim araçları insanların hayatlarında olmazsa olmaz bir hal almaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının bu kadar yaygın bir hal almasıyla birlikte, halkın bilgilendirilmesi açısından haberler daha da önemli olmuştur.

Bilindiği gibi, her ülkede haber, o ülkenin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapısına göre şekillendirilmektedir. Haber medya patronları tarafından kendi ideolojileri yönünde biçimlendirilmekte ve buna bağlı olarak haber imajları üretilmektedir. Başka bir deyişle, kitle iletişim araçları haberleri insanların ilgilerini bir ülke, kişi veya kurumun üzerine çekmek, onlara bu konuda bilgi vermek, eğitmek, bazı telkinlerde bulunmak şeklinde inşa ederek zihinlerinde imaj yaratmaktadırlar.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre, bir ülke basınında başka bir ülke ile ilgili yer alan haberlerin insanların düşüncelerini ve konu ile ilgili algılarını etkilediği görülmüştür. Bu algılar kitle iletişim araçlarında yer alan haberlerin içeriklerine göre olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Dolayısıyla, kitle iletişim araçlarında yer alan olumlu veya olumsuz haber içeriklerine göre, yabancı ülke kamuoyunda söz konusu ülke ile ilgili olumlu veya olumsuz imajlar oluşmaktadır.

Çalışmanın araştırma sorununu, Türk basınında Azerbaycan ile ilgili yer alan haberler, haber başlıkları ve fotoğrafların ne şekilde yer aldığı, nasıl yansıtıldığı soruları oluşturmaktadır. Çalışmada Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin Türk basınında çıkan haber başlıkları, haber içerikleri ve fotoğraflardan yola çıkılarak, Azerbaycan'a yönelik olumlu, olumsuz ve nötr ifadeler nitel ve nicel içerik analizi yöntemi ile incelenerek Azerbaycan'ın Türk basınındaki imajı araştırılmıştır.

2. TEZİN KONUSU

Bir yabancı ülke basınında herhangi bir ülke, konu veya olayla ilgili çıkan haberlerin kamuoyunda nasıl bir izlenim bıraktığı, o ülkenin imajı ile ilişkilidir. Bu çalışmada, Türk basınında Azerbaycan Cumhuriyeti ile ilgili çıkan haberlerin kamuoyunda nasıl bir imaj oluşturduğu, varolan imajı nasıl etkilediği konu edilmiştir.

3. TEZİN AMACI

Tezin amacı Türk basınında Azerbaycan imajının nasıl olduğunu araştırmaktır. Azerbaycan'ın Türk basınındaki imajının belirlenebilmesi için Azerbaycan'ın yakın ilişki içerisinde olduğu Türk kamuoyunun Azerbaycan ile ilgili görüşleri, izlenimleri Türk basını yoluyla tespit edilmesi çalışmanın amacının ortaya konulması açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, Azerbaycan - Türkiye ilişkileri aynı dil, din ve köke dayanmaktadır. Tarihi açıdan bakıldığı zaman, Azerbaycan - Türkiye ilişkileri problemsiz bir şekilde dostluk ve kardeşlik çerçevesinde yürütülmüş, her zaman birbirlerinin yardımına koşmuşlardır. Dolayısıyla, Türk basınından yola çıkarak tespit edilmeye çalışılan Azerbaycan imajı, aynı coğrafya sınırları içerisinde yer alan ve yakın ilişki çerçevesinde yürütülen Azerbaycan - Türkiye ilişkileri açısından önemli sayılmaktadır.

4. TEZİN ÖNEMİ

Bir ülkenin uluslararası arenada nasıl algılandığı onun imajıdır. İmaj oluşturulurken temel hedeflerden biri konuyu bilen insanların sayısını arttırmak ve olumlu bilgiler yaymaktır. Bu bağlamda, Türk basınında Azerbaycan ile ilgili çıkan haberlerin, insanların zihinlerinde oluşan kanıları etkilediği varsayılmaktadır.

5. KURAMSAL ÇERÇEVE

Tezin kuramsal yaklaşımı kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda bir kuşak boyunca yapılagelen araştırmaların kaçınılmaz bir şekilde etki süreçleriyle ilgili düşüncelerde önemli gelişmeler sağladığı üzerinde durmuştur. DeFleur (1966), kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda kültürel normlar teorisini ortaya atarak, bu süreçle ilgili düşünceler geliştirmiştir. Bu teoriye göre, “medya yalnız bireyler üzerinde doğrudan etkili olmakla kalmayıp, toplumun kültürü, bilgi birikimi, normlarını ve değerlerini de etkiler. Kitle iletişim araçları izleyici, dinleyici, okuyucularını kendi davranış çizelgelerini belirlemek üzere seçerek kullanabilecekleri birtakım imajları, fikirleri ve değerlendirmeleri kolayca temin edecekleri hale getirirler” (McQual ve Windahl, 1993: 89). Bu görüş, kitle iletişim araçlarının kişilerin tutum, davranış ve düşüncelerini değiştirme gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Lippmann (1922) “kitle iletişim araçlarının kamu işlerinde kişilerin görüşlerini ve yakın çevresinin ötesindeki geniş dünya hakkındaki düşünceleri şekillendirmede oynadığı rolü üzerinde durmuştur” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 214). Lang ve Lang’a (1966) göre, “kitle iletişim araçları, dikkatleri belli konuların üzerine yöneltirler. Kitle içindeki bireylere üzerinde düşünecekleri, hakkında bir şeyler bilecekleri ve hakkında bazı duygulara sahip olabilecekleri objeler sunarlar” (McCombs, 1994: 259).

“Kitle iletişimin etkileri konusundaki birçok hipotez arasında geçerliliğini koruyan ve hatta son yıllarda gelişen “Günden Kurma” yaklaşımı, bazı konulara dikkat çekmek ve diğerlerini ihmal etmek suretiyle kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde bir etkiye sahip olacağı fikrine dayanmaktadır. Böylece, insanlar kitle iletişim araçlarının değindikleri konular hakkında bilgi sahibi olmaya ve farklı konulara verilen önem derecelerini benimsemeye meyilli olacaklardır” (McQual ve Windahl, 1993: 91).

“İzleyiciler, kitle iletişim araçları vasıtasıyla sadece toplumu ilgilendiren konuların ve diğer sorunların neler olduğunu değil, ayrıca kitle iletişim araçları üzerine yaptıkları vurgudan hareketle bir sorun veya konuya ne kadar önem vereceklerini de öğrenirler” (McCombs vd., 1976: 18 - 22).

Çalışmada yukarıdaki kuramlar çerçevesinde kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki güçlü etkilerinin olduğu fikri üzerinde durulmuştur. Özellikle, “Gündem Kurma” yaklaşımından yola çıkarak, insanlar kitle iletişim araçları vasıtasıyla gündemdeki konuların neler olduğunu öğrenirler. Kitle iletişim araçlarındaki gündem konuları “eşik bekçileri” tarafından seçilerek, seçilen konular imaj teknikleri ile yeniden anlamlandırılarak kitle iletişim araçları tarafından bireylere sunulurlar. Böylece, kitle iletişim araçları kamuoyunu yönlendirerek, istediği herhangi bir konuyu gündeme taşıyıp, bu konulara bir bakış açısı geliştirebilir, bireylerin herhangi bir konu veya olayla ilgili tutumlarını, düşüncelerini ve davranışlarını şekillendirebilir.

6. VARSAYIMLAR

Çalışmada aşağıdaki varsayımlar sınanmıştır:

- Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölmesinin ardından Türk basınında Azerbaycan ile ilgili haberlere geniş yer verilmiştir.
- Bu haberler Azerbaycan ile ilgili olumlu görüşler içermektedir.
- Türk basınında Azerbaycan imajı olumludur.

7. SINIRLILIKLAR

Çalışmada Türk basınında Azerbaycan imajının nasıl olduğunu ortaya koymak için *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri seçilmiştir. Bu tez çalışması için bu iki gazetenin seçilmiş olma nedeni, her iki gazetenin farklı ideolojiye sahip olmalarıdır. Bilindiği üzere, *Hürriyet* gazetesi “merkez/liberal”, *Ortadoğu* gazetesi ise “muhafazakar/milliyetçi” olarak tanımlanabilen bir ideolojiye sahiptir¹.

Çalışmada Haydar Aliyev'in ölümü üzerine iki farklı gazete olan *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan haberler, haber başlıkları, alt başlıklar ve haberleri

---

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. III. Bölüm s. 96-98.

görsel olarak destekleyen ve haberlere anlam katan fotoğraflar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Konuyu daha da sınırlandırmak amacıyla, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin çıkan haberler, fotoğraflar ve köşe yazıları araştırma kapsamına dahil edilmiş ve incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili ilk haberin 13 Aralık 2003 tarihinde, en son haber ise 17 Aralık 2003 tarihinde yayınlandığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan dönem olan 13 Aralık 2003 - 17 Aralık 2003 tarihleri arasında birçok haber ve fotoğraf yer almıştır. Köşe yazıları da araştırmaya dahil edilmiş, fakat yapılan araştırma sonucu yukarıda belirtilen tarihler arasında Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili sadece bir köşe yazısı tespit edilmiştir. Araştırma konusu ile ilgili köşe yazılarının olmamasının nedeni, bu tarihlerde ABD'nin Irak'a yaptığı saldırılardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, araştırma dönemi 5 günlük süreyi kapsamaktadır.

8. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

8.1. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Türk basını, örneklemini ise Türk basınında ulusal düzeyde okur kitlelerine seslenen farklı ideolojilere sahip iki gazete oluşturmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler göz önüne alınarak, 13 Aralık 2003 tarihinde Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in geçirdiği bir hastalık

sonucu ölmesi nedeniyle *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Azerbaycan ile ilgili olarak yayınlanan tüm haberler (köşe yazıları dahil) ve fotoğraflar örnekleme dahil edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile incelenerek Türk basınında Azerbaycan imajı ile ilgili bulgular elde edilmiştir. İçerik analizi yöntemi Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde çıkan haberlerin içerikleri, haber başlıkları ve alt başlıklar, fotoğraflar nitel ve nicel olarak sınıflandırmaya tabi tutularak incelenmiştir. Bunun dışında, haberde yer alan fotoğrafların haberle bağlantılı olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

8.2. Veri Toplama Teknikleri

Çalışma kuramsal ve ampirik bölüm olmak üzere toplam 3 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın kuramsal bölümünde Azerbaycan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, kitle iletişim araçları, haber üretim süreci, imaj, içerik analizi ile ilgili bilgilere ulaşmak için literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın ampirik bölümünde ise, Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölmesi ile *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde konu ile ilgili yer alan haberler ve fotoğraflar kaydedilmiştir. Kaydedilen bu haber ve fotoğraflar daha sonra oluşturulan kategoriler çerçevesinde her haber birer araştırma birimi olarak ele alınarak incelenmiştir.

I. BÖLÜM
AZERBAYCAN CUMHURİYETİ VE
TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE İLİŞKİLER

1. AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Resmi Adı	Azerbaycan Cumhuriyeti
Başkenti	Bakü
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Resmi Dili	Azerbaycan Dili
Bağımsızlık Tarihi	30 Ağustos 1991
Dini	İslam
Para Birimi	Manat
Yüzölçümü	86.600 km ²
Nüfusu	8.266.000
Okuma Yazma Oranı (%)	98

Tablo 1. Azerbaycan Cumhuriyeti İle İlgili Genel Bilgiler

Kaynak: *Azerbaycan Ülke Raporu*, 2005.

1.1. Tarih

Azerbaycan medeniyetlerin en eski merkezlerinden biri olarak, zengin ve çok eski bir tarihe sahiptir. Dünyada en eski insan kalıntılarında Doğu Afrika'nın Kenya ve Tanzanya arazilerinde, bir de Azerbaycan'da rastlanmıştır. M. Ö. III. yy'da burada kabilelerin şekillenme süreci başlamış, M. Ö. I. yy'da ise ilk siyasi kurumlar meydana gelmiştir. Azerbaycan devletçiliği kendi oluşumunu M. Ö. IX. yy'da bulmuştur. Eski çağda Azerbaycan arazisinde müstakil devletçiliğin oluşmasında Atropatan ve Alban devletleri büyük rol oynamıştır. Ülke adının Atropaten çarı Atropat'ın adı ile ilişkili olduğuna dair söylentiler vardır. Ancak, "Ateş Yurdu" anlamına gelen "Atropatan"ın bir ülke adı olarak ortaya çıkışının, bu bölgede ateşperestliğin yaygın oluşundan kaynaklandığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu da, "M. Ö.'ki yıllarda bu ülkede petrolün var olduğunu göstermektedir. İranlıların "Atepatagau" ve "Aderbigan", Arapların "Azerbaycan" dedikleri bu ülke bugüne kadar son söyleniş şekliyle gelmiştir" (Saray, 1993: 12).

"Azerbaycan tarihinde önemli bir yere sahip olan "Kitab-i Dede Korkut", en değerli kaynaklardan biridir. Bu destana göre, Azeriler "Demir Kapı – Derbent"ten Mardin'e, Hazar Denizi'nden Trabzon ve Abhaz ellerine kadar olan arazilerde yaşadıklarını kanıt niteliğini taşımaktadır. Destanda birçok Oğuz tayfalarından bahsedilmektedir" (Allahverdiyev vd., 2005: 53 - 54).

Azerbaycan'da Türk varlığı M. Ö.'ki asırlara kadar gitmektedir. M. Ö. ve M. S. Azerbaycan topraklarına Türk boylarının yerleşmesi ve bu toprakların tam bir Türk

yurdu olması, Selçuklular zamanında gerçekleşmiştir. Selçukluların ortaya çıkması ile Yakın ve Orta Doğu halklarının tarihinde yeni bir aşama başlamıştır. Selçuklu Türklerinin Azerbaycan'da ilk görülmeleri, 1015 - 1021 yılları arasında Davud Çağrı Bey ve kardeşi Muhammed Tuğrul Bey tarafından bölgeye yapılan akınlarla başlamıştır.

1015 yılında Tuğrul Bey'in talimatıyla küçük kardeşi Çağrı Bey Bizans topraklarını hakimiyeti altına almak amacıyla Van Gölü havzasını ele geçirmiş, Nahçıvan ve onun etrafındaki Azerbaycan topraklarını kontrol altına almıştır. Selçukluların fethinden sonra bu bölgelerde çok sayıda Oğuz, yani Türkmen boylarının yaşadığı söylenmektedir. "Türkmen" kelimesi ile ilgili birtakım anlamlandırmalar yapılmıştır. Ancak, genel kanıya göre, "Türkmen" Müslüman Oğuz anlamına gelmektedir.

Son Selçuklu Sultanı olan Tuğrul Bey'in 1054'de Gence'yi kurtarmak için Bizans'a yapmış olduğu sefer, Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'ya olmuştur. Azerbaycan Selçuklu İmparatorluğu'na katıldıktan sonra Türk aşiretlerinin yeni takımları burada yerleşmeye başlamıştır. Aynı kök, dil ve dine sahip olan Oğuz - Selçuk Türkleri eski yerli Türklerle kaynaşmış ve VII - VIII. yy'da oluşmaya başlayan Azerbaycan halkının şekillenmesi bütünüyle sona ermiştir.

İran ve Azerbaycan'ın Kür nehrinin güneyindeki büyük arazisi Irak'taki Selçuklu Sultanlarının hakimiyeti altında olmuştur. Yakın Doğu'da meydana gelen siyasi değişiklikler sonucu XII. yy'ın 30'lu yıllarında Azerbaycan'da tarihte büyük

bir yeri olan Atabeyler Devleti kurulmuştur. Ancak XIII. yy'ın başlarında Azerbaycan Moğolların dağıtıcı hücumlarına maruz kalmıştır.

“1406 - 1410 yılları arasında Azerbaycan arazisine sahip olma arzusu nedeniyle Timuriler, Celayirliler ve Karakoyunlular arasında çatışmalar ortaya çıkmıştır. Şirvanşah I. İbrahim Azerbaycan topraklarını birleştirmek için çaba sarf etse de, Haziran 1406 tarihinde Celayirli Sultan Ahmet ve Karakoyunlu Kara Yusuf'un Azerbaycan topraklarını ele geçirerek Tebriz'e yaklaşımları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır” (Allahverdiyev vd., 2005: 86 - 89).

Bayandur aşiretine mensup olan Pehlivan Bey tarafından temeli atılan Akkoyunlu ile Karakoyunlular arasında toprak sorunu yüzünden çatışmalar çıkmıştır. Mayıs 1467'de Uzun Hasan kardeşi Cihangir ile birlikte Karakoyunlulara karşı Muş ovasında girdiği çatışmada Karakoyunlu devletinin başkenti olan Tebriz'i ele geçirerek, Karakoyunluları yenmiş ve Akkoyunlu devletinin temelini atmıştır.

1972 yılında Akkoyunlu devletinin başı Uzun Hasan Venezya Cumhuriyeti ile yaptığı görüşmeler sonucunda, Venezya Cumhuriyeti'nden savaş donanımı yardımı sözü almış ve Osmanlılara karşı savaş açmıştır. Ancak, Venezya Cumhuriyeti verdiği sözü yerine getirmek yerine, Osmanlı Devleti ile anlaşma yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti silah bakımından Akkoyunlu Devletine kıyasla çok daha iyi durumdaydı. 1973 yılında Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti karşı karşıya gelmişler. Bu karşılaşma sonucu, Osmanlı Devleti Akkoyunlu Devletini yenmiştir. Bu tarihten sonra Akkoyunlu Devleti içerisinde iç isyanlar patlak vermeye başlamıştır. 1500'lü

yıllarda Akkoyunlu tahtı uğruna yapılan mücadeleler yapılmıştır. Bu durumdan yararlanmak için Safeviler Akkoyunlu Devletini ele geçirme planları yapmışlar ve 1503'te Akkoyunlu Devletini ele geçirmişlerdir.

Bu yıllarda Azerbaycan'da yaşam şartları zorlaşınca, birtakım tarikatlar ortaya çıkmaya başlamıştır. XIII. yy'ın sonlarına doğru Şeyh Safiyüddin Erdebili tarafından Safevi sülalesinin temeli atılmıştır. Sünni bir tarikat olan Safeviyye tarikatı, kısa sürede dört bir yana yayılarak, birçok yandaş toplamıştır. Kendi çıkarları için Şiilik ideolojisini kullanan tarikat, Azerbaycan'ın büyük bir kısmını etkisi altına almıştır. Azerbaycan'da çok ağır yaşam koşulları gittikçe daha fazla ağırlaşmaya başlayınca Safeviler durumdan faydalanmaya kalkmış ve halkı arkalarına almayı başarmıştır.

1494'de tarikatın önderi ilan edilen Şeyh Cüneyd'in torunu İsmail, 1500 yılının sonbaharında Kür nehrini geçerek Şirvan topraklarına ayak basmıştır. Daha sonra Muğan'a geçen Şah İsmail, Bakü'nün haraç vermeyeceği haberini alınca Bakü'yü ele geçirme kararı almış ve 1501 yılında Bakü'ye girerek Şirvanşahlar'ın hazinesini ele geçirmiştir. Daha sonra, Azerbaycan toprakları ile yetinemeyen Şah İsmail topraklarını genişleterek 1506 - 1508 yıllarında Bağdat dahil, Diyaribekir, Hilat, Bitlis, Erzincan ve Arap Irak'ı, 1508 - 1510 yılları arasında ise Horasan hariç İran, Ermeniyeye ve Arap Irak'ı Safeviler devletine katmayı başarmıştır. Safevi devletinin sınırları doğuda Şeybaniler, batıda ise Osmanlı devletinin sınırlarına ulaşmıştır.

Safeviler devletinin ortaya çıkması ve onun gücünün artması Osmanlı İmparatorluğu'nu çok rahatsız etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Safevilerin düşmanı

olan Akkoyunlu padişahlarına yardım etmiş, yeni kurulan devletin güçlenmesine engel olmaya çalışmıştır. Fakat, Osmanlı Sultanı II. Beyazıt, Şah İsmail'e karşı savaş açmaktan çekinerek, 1504 yılında Safeviler Devletini tanımak zorunda kalmıştır.

“Sultan Selim 1512 yılında babasını devirerek onun tahtına oturunca, Safevi - Osmanlı ilişkileri iyice gerilmeye başlamıştır. Şah I. İsmail, Sultan I. Selim'in Tebriz'e hücum edeceği haberini alınca karşı savaş açmıştır. 23 Ağustos 1514'te Çaldıran mevkiinde yapılan savaş Osmanlıların galibiyeti ile sonuçlanmıştır” (Allahverdiyev vd., 2005: 106 - 107).

Sultan Süleyman Azerbaycan topraklarını ele geçirmek için dört kere hücum etmişse de, her seferinde başarısızlığa uğramıştır. Sultan Süleyman Safeviler ile yaptığı görüşmeler sonucunda 29 Mayıs 1555'te Amasya'da Barış Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre, Batı Gürcistan ve Batı Ermenistan Osmanlılara, Doğu Gürcistan ve şimdiki Ermenistan Safevilere verilmiş, fakat bu barış uzun sürmemiştir.

1586 - 1589 yılları arasında Azerbaycan'ın hemen-hemen bütün toprakları Sultan II. Murat'ın ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Safeviler Azerbaycan topraklarının kalan kısmını da kaybetmemek için Sultan'ın teklif ettiği ağır barış şartlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. 1590 yılında İstanbul'da yapılan barış anlaşmasına göre, Karadağ, Talış ve Erdebil dışındaki Azerbaycan toprakları, Ermenistan, Gürcistan ve Batı İran Osmanlılara verilmiştir. Böylece, Azerbaycan'ın büyük bir kısmı Osmanlıların eline geçmiştir.

XVII. yy'ın ikinci yarısından itibaren, Azerbaycan arazisinde çeşitli hanlıklar kurulunca, bu hanlıkların hepsini tek bir çatı altında toplamaya çalışanlar olmuştur. Bu hanlardan sadece Guba Hanı Fetali Han, Azerbaycan'ın kuzey doğusunu kısa bir müddet için birleştirebilmiştir. Böyle bir ortamda, Azerbaycan Osmanlı, Rusya ve İran'ın ilgisini çekmeye başlamıştır. Azerbaycan uğrunda İran ve Rusya arasındaki soğukluk daha da belirginleşmiştir. Rusya'nın Azerbaycan Hanlıklarını birer-birer işgal etmesi Güney Asya'da büyük menfaatleri olan İngilizleri telaşa düşürmüştür. Bir grup İngiliz subayının danışmanlık ettiği İran ordusu Lenkeran Hanlığı'nın 1812'de Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine Rus kuvvetlerine karşı mücadele etmek istemiş ise de, başarılı olamamış ve yenilerek 1813 yılında Gülistan Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Gülistan Anlaşması'nın şartlarına göre, Talış, Şirvan, Guba, Bakü, Gence, Karabağ, Şeki, Hanlıkları Rusya'ya katılmıştır. Gülistan Antlaşması Azerbaycan'ın Rusya tarafından ikiye bölünmesinin başlangıcı olmuştur.

“İran kayıplarının çok büyük olduğundan dolayı bir süre sonra anlaşmaya uymamaya başlamıştır. İran ile Rusya arasında başlayan sürtüşmeler, sonunda taraflar arasında yeni bir savaşın başlamasına neden olmuştur. 1826 yılında başlayan ikinci İran - Rus Savaşı yine İranlıların yenilgisi ile sonuçlanmıştır” (Saray, 1993: 21). Daha sonra, 21 Şubat 1828'de Rusya ile İran aralarında Türkmençay Anlaşması imzalamıştır. Türkmençay Anlaşması'na göre, Rusya Ordusu Azerbaycan'ın güney topraklarından çıkarılmıştır. Kısa bir süre önce işgal edilen Erivan ve Nahçıvan Hanlıkları ise Rusya'ya katılmıştır. Şah bu antlaşma ile Kuzey Hanlıklarının

Rusya'da kalmasını onaylamıştır. Ayrıca, Gülistan Antlaşması'na göre Rus tacirlerine verilmiş olan imtiyazların Hazar Denizi'nde sadece Rus Askeri Donanmasının bulundurulması hakkı da onaylanmıştır.

“İran'dan sonra Osmanlı Devleti'ni de yenen Rusya, bu iki Müslüman devlete karşı Kafkaslarda bir tampon bölge oluşturmaya karar vermiştir. 1723 yılından itibaren temasta buldukları Hıristiyan, Gürcü ve Ermeniler arasından tampon bölge için tercihlerini Ermenilerden yana kullanan Ruslar, İran ve Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenileri zorla göç ettirerek Erivan merkez olmak üzere oluşturdukları tampon bölgeye yerleştirmiştir” (Saray, 1993: 22).

Daha sonra, 1911 yılında Güney Kafkasya'da yaşayan 1,3 milyon Ermeni nüfusunun 1 milyonu göç ettirilerek buraya yerleştirilmiştir. Böylece, Rusya yaklaşık iki yıl sürecek Ermeni - Azeri çatışmasını ateşlemiştir. 1905 - 1906 yılları arasında patlak veren Rus Devrimi döneminde Çarlık Rusya Hükümeti'nden destek alan Ermeniler, Azerbaycanlılara karşı soykırım siyasetine el atmışlar. Rusya bölgede yaşayan mevcut Türk nüfusuna karşı sert bir tavır takınırken, Ermenilere karşı destekleyici siyaset yürütmüştür.

Rusya'da temelleri 1906 yılında atılan siyasi çalkantılar sonucunda gün geçtikçe artan siyasi buhran, ülkenin içinde bulunduğu kıtlık, açlık ve en önemlisi hiç bitmeyecek gibi görünen savaş, ülkedeki Çar otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur. Şubat 1917'de patlak veren olayların artması üzerine Çar, Duma'yı feshetmiştir. Çarlık rejimi devrildikten sonra, Sosyal Demokratlar Ruslara ve Rus

olmayan milletlere eşit haklar verileceğini vaat etmişler. Bu vaatler üzerine, 2 Kasım 1917'de düzenlenen Bakü Sovyeti toplantısında Sovyet hakimiyeti ilan edilmiştir.

“25 Nisan 1918'de Bakü'de “Bakü Halk Komiserleri Sovyeti” kurulmuştur. Üyelerinin hemen-hemen tamamı Azeriler dışından çeşitli milliyetlerden oluşan “Bakü Halk Komiserleri Sovyeti”nin yönetimin başına Ermeni asıllı S. Şaumyan geçmiştir. S. Şaumyan Azerbaycan'da bütün yönetimleri değiştirmiştir. 2 Haziran'da petrol sanayii, 5 Haziran'da ise Hazar Denizi Ticaret Donanması'nı millileştirerek, petrol ve petrol ürünlerinin Rusya'ya taşınmasını sağlamıştır. Bakü Halk Komiserleri Sovyeti'nin toplam 18 bin olan askerinin, 13 bini Ermeni asıllıydı. Fakat ne var ki, Sovyet Rusyası'nın “karşılıklı yardım” ve diğer tedbirleri Bakü Halk Komiserleri Sovyeti'ni kurtarmayı başaramamıştır. Halk içerisinde dayanağını kaybeden Bakü Halk Komiserleri Sovyeti bununla son bulmuştur” (Allahverdiyev, 2005: 243-244).

28 Mayıs 1918 tarihinde “Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti” ilk bağımsız Azerbaycan Devleti olarak Çarlık Rusya'dan bağımsızlığını kazanmış olan bölgelerin birleştirilmesi suretiyle kurulmuş ve Cumhurbaşkanlığı'na da Mehmet Emin Resulzade getirilmiştir. 23 ay ayakta kaldıktan sonra 28 Nisan 1920'de ülke içerisindeki Rusya yanlısı askeri kanat olan XI. Rus Ordusunun yardımıyla Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti devrilmiş ve Bolşeviklerin hakimiyeti altına girmek zorunda kalmıştır. 30 Aralık 1922'de SSCB'ye katılan Azerbaycan, bağımsızlığını resmen kaybetmiştir. Bu tarihten sonra başlayan 70 yıllık süreçte

Azerbaycan Sovyetler Birliği'ne bağlı 15 Cumhuriyetten biri olmuş ve ‘‘Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’’ adını almıştır.

Azerbaycan Sovyetler Birliği'ne katıldıktan sonra devamlı toprak kaybetmiştir. 1920 yılında 114.000 km² olan yüzölçümü günümüzde 86.600 km²'ye düşmüştür. Stalin zamanında yapılan düzenlemeler sonucunda Ermenistan Türkiye, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Azerbaycan arasına doğru uzatılmış ve böylece Anadolu Türkleri ile Türkistan Türkleri arasındaki irtibat kesilmeye çalışılmıştır. 1927 yılında Transkafkasya Merkezi İcra Komitesi'nin almış olduğu bir kararla 24 köy arazisi, 1929 yılında ise 13.000 ha'lık bir arazi Ermenistan'a verilmiştir. Bunun dışında, Mart 1938'de Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki ‘‘sınırları belirlememek’’ bahanesiyle Azerbaycan'ın bazı toprakları da Ermenistan'a verilmiştir.

‘‘1980'li yıllarda Sovyet İmparatorluğu'nda iç çözüme süreci başlayınca Rus hükümeti çeşitli arabozucu tedbirlere el atarak, bütün Transkafkasya'yı elinde tutmak için ‘‘Dağlık Karabağ Sorunu’’nu ortaya atmıştır. 18 Temmuz 1988'de SSCB Yüksek Sovyeti'nin toplantısından sonra Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'ni siyasi yollarla ele geçirmenin mümkün olmadığını fark eden Ermeniler, Azerbaycan'a savaş açmıştır. 13 Ocak 1990'da Bakü'de bir Ermeni ve iki Azerinin öldürülmesi nedeniyle, 19 Ocak'ı 20 Ocak'a bağlayan gece Sovyet Ordusu hücumu geçmiştir. Bunun sonucunda, Bakü ve civarında 131 kişi öldürülmüş, 744 kişi yaralanmış ve 400 kişi tutuklanmıştır. Bu kanlı olay Azerbaycan tarihine ‘‘Qanlı Yanvar’’ (Kanlı Ocak) olarak geçmiştir. Bu olaylardan sonra, 5 şubat 1991'de Azerbaycan SSC

Yüksek Sovyeti'nin aldığı bir kararla ülke "Azerbaycan Cumhuriyeti" olarak adlandırılmıştır" (Allahverdiyev vd., 2005: 310 - 311).

30 Ağustos 1991'de "Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Bağımsızlığının Kurulması Hakkında Beyanname" kabul edilmiştir. 3 Ekim 1991'de Haydar Aliyev² Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Meclis Başkanı seçilmiştir. Aynı yıl Azerbaycan'da ilk defa cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve 8 Eylül'de Ayaz Mutallibov Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Ermenilerin 25 Şubat 1992'de Hocalı köyüne düzenledikleri saldırı sonucunda yaşanan faciyanın ardından, 6 Mart 1992'de muhalefetteki milletvekillerinin baskısı üzerine Mütallibov istifa etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine, devlet başkanlığı yetkileri Meclis Başkanı Yakup Memmedov'a devredilmiştir. Memmedov iktidarı döneminde de Ermenistan'ın bölgedeki en önemli stratejik noktalar olan Şuşa ve Laçın'ı işgal etmesi üzerine, 18 Mayıs 1992'de Memmedov da istifa etmek zorunda kalmıştır. Azerbaycan Halk Cephesi Partisinden olan İsa Kamber, Meclis Başkanı görevine getirilmiştir. Ardından, 7 Haziran 1992'de yapılan başkanlık seçimlerini kazanan Ebülfez Elçbey, 16 Haziran 1992'de cumhurbaşkanı olarak görevine başlamıştır.

"Ebülfez Elçibey'in Cumhurbaşkanı olması başından beri Rusya'yı çok korkutmuştur. Çünkü, Elçibey'in Cumhurbaşkanı olması, Azerbaycan'ın tam olarak özgür ve Rusya'dan kopuk, bağımsız bir Azerbaycan Devleti olarak Rusya ile bir

---

² Ayrıntılı bilgi için bkz. s. 31-32.

“dost”, bir “komşu” gibi siyasi, ekonomik ilişkilerini sürdürmesi yüksek dairelerdeki kişilerin işine gelmemekteydi” (Halilova, 2004: 56).

“Elçibey, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra eski gücünü elde etmek için kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu girmeyi reddeden tek lider olmuştur. Elçibey, ekonomik ve siyasi açılardan bağımsız bir Azerbaycan istemiş ve Halk Cephesi lideri olarak halkın oyuyla Devlet Başkanlığına seçilmiştir. Ne var ki, ne Rusya, ne de İran tarafından istenmeyen bir kişi olan Elçibey, iktidardaki 1 yılını doldurmadan görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır” (Atmaca, 2003: 51).

Ebülfez Elçibey’in cumhurbaşkanlığı döneminde Azerbaycan’da birtakım demokratik reformlar yapılmış, yabancı askeri birlikler ülkeden çıkartılmış, ülke bütünlüğünün korunması yönünde ciddi adımlar atılmıştır.

“Bağımsızlık sonrası diğer bölge ülkelerinde olduğu gibi, Azerbaycan’da da askeri güçlerin yetersizliği belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve siyasi gelişmeleri derinden etkilemiştir. Azerbaycan Milli Savunma Bakanlığı’nın 6 Eylül 1991’de kurulmuş olmasına rağmen, Milli Ordunun kurulması yönünde gerekli çalışmalara çok daha sonra başlanmıştır. Bağımsızlık kararı alındığında Milli Ordunun kurulması çok yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Ancak dönemin Cumhurbaşkanı Ayaz Mutalibov, bir ordunun bu kadar hızlı bir şekilde kurulmasının doğru olmayacağını belirterek, bu doğrultudaki çalışmaları ağırdan almıştır. Daha sonra, Ağustos 1992’de dönemin Cumhurbaşkanı Ebülfez Elçibey Milli Ordunun kurulmasına yönelik ilk çalışmalara başlamıştır” (Atmaca, 2003: 80).

Elçibey, Azerbaycan'ın savaştaki başarısızlıklarını önlemek amacıyla ülke kaynaklarını Milli Ordu'nun kurulmasına yönlendirmiştir. Milli Ordu'nun kurulması yönündeki çalışmaları hızlandırmak için, konunun sadece stratejik bir sorun olmakla kalmadığını, bunun siyasi bir sorun olduğu bilincini uyandırmıştır. Milli Ordu kurulduktan sonra Ermeniler tarafından işgal edilen Akdere ve Goranboy, ayrıca da Laçın'ın bazı köyleri işgalden kurtarılmıştır.

4 Haziran 1993'de Suret Hüseyinov'a bağlı güçler Gence'de bir ayaklanma çıkarmıştır. Bu ayaklanma büyüyerek Bakü'ye sıçrayınca, 9 Haziran 1993'te Haydar Aliyev Bakü'ye gelerek Meclis Başkanı seçilmiştir. 18 Haziran 1993'te Cumhurbaşkanı Ebülfez Elçibey'in, ülkede iç çatışmayı ve kan dökülmesini engellemek amacıyla görevinden kendi rızasıyla çekilmiştir. Elçibey'in bütün yetkileri Meclis tarafından Haydar Aliyev'e devredilmiştir.

3 Ekim 1993'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Haydar Aliyev oy birliği ile Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aliyev, göreve geldikten sonra yönetimindeki Azerbaycan güçleri, Aralık 1993'te Ermenistan tarafından gerçekleştirilen saldırıları önlemiş ve kaybedilen toprakları geri almak için karşı saldırıya geçerek birçok köyü işgalden kurtarmıştır. Azerbaycan ordusunun başarılarından rahatsız olan Rusya, Ermenistan'a askeri yardımını arttırarak, Ermenilerin tekrar karşı atağa geçmelerine olanak sağlamıştır. Fakat daha sonra, iki ülke arasında savaşın durmasını isteyen Rusya iki ülke arasındaki çatışmaları önlemek amacıyla ateşkesin sağlanmasını istemiştir. Azerbaycan yönetimi, ateşkes ile ilgili Rusya'nın teklif ettiği Bişkek Protokolü'nü imzalamış ve 12 Mayıs 1994 tarihinde ateşkes resmen ilan edilmiştir.

11 Ekim 1998'de yapılan seçimlerde Haydar Aliyev ikinci kez Devlet Başkanlığına seçilmiştir. 8 Temmuz 2003'de sağlık sorunları nedeniyle GATA'da tedavi altına alınan Aliyev, buradan da gizlice ABD'deki Cleveland Hastanesi'ne götürülmüştür. Temmuz sonunda yataktaki Aliyev, oğlu İlham Aliyev'in Azerbaycan Başbakanı olması için yasa değişikliği teklifini Meclise göndermiştir. 2003 yılında İlham Aliyev Başbakan olarak atanmıştır. 15 Ekim 2003'te seçimlere iki hafta kala Haydar Aliyev oğlu lehine seçimlerden çekildiğini yazılı olarak açıklamıştır. 15 Ekim 2003'de yapılan seçimlerde İlham Aliyev oyların %76,84'ü alarak göreve başlamıştır. On yıl aralıksız Devlet Başkanlığı görevini yürüten Haydar Aliyev, 12 Aralık 2003'de vefat etmiştir. Halen, İlham Aliyev Azerbaycan Devlet Başkanı olarak görevine devam etmektedir.

1.2. Coğrafya

Azerbaycan Kafkasların Asya ve Avrupa'ya geçiş noktasında yerleştiğinden dolayı, tarih boyunca önemli medeniyetlerin, ticari, ekonomik ve siyasi faaliyetlerin merkezi olmuştur. Tarihi "İpek Yolu'nun geçtiği 33 ülkeden biri olan Azerbaycan günümüzde de ekonomi, ticaret ve kültür merkezi olma yolundadır.

Azerbaycan, Kafkasya bölgesinin güney doğusunda yer alır. Azerbaycan'ın topraklarına Büyük Kafkasların güney doğusu ve Küçük Kafkasların bir kısmı ile bunların arasında kalan Kür - Aras ovaları ve Hazar Denizi kıyısındaki Lenkeran

yöresi dahildir. Azerbaycan'ın yüzölçümü Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (5.200 km²) ile birlikte 86.600 km²'dir.

Azerbaycan'ın İran ile sınırını (618 km.) Aras Nehri belirlemektedir. Ülkenin batısında ülkeye bağlı olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan topraklarını birbirinden ayıran Ermenistan bulunmaktadır. Kuzeyde Dağıstan Özerk Cumhuriyeti, kuzey batısında Gürcistan, doğusunda ise Hazar Denizi ile sınırı vardır. Hazar Denizi'ndeki sahil hattının uzunluğu 825 km'dir. Azerbaycan'ın Türkiye ile doğrudan sınırı ancak Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile olan 12 km'lik bölgedir. Azerbaycan Nahçıvan Özerk Bölgesi ile birlikte Dağlık Karabağ Özerk Yönetim birimini de sınırları içinde bulundurmaktadır.

Araz nehri, Kuzey ve Güney Azerbaycan'ı birbirinden ayırır. Kuzey Azerbaycan'da dört doğal bölge bulunmaktadır: Orta Bozkır, Büyük Kafkas Dağları, Küçük Kafkas Dağları ve Talış Dağları. Bozkır bölgesi Kür nehrinin iki yanına yayılmış geniş bir bozkırdır.

Azerbaycan, esas itibariyle subtropikal iklim kuşağında yer alır. Ayrıca, dünya için belirlenen 11 iklim tipinden 9'u Azerbaycan'da bulunmaktadır. Örneğin, geniş Kür - Aras ovaları "sıcak ve kurak", Lenkeran - Astara, Balaken - Zagatala bölgeleri "nemli", yüksek dağ kuşakları "tundra" iklimine sahiptir.

Azerbaycan'da bulunan bütün çaylar Hazar Denizi havzasında yer alır. Onların bir kısmı doğrudan Kür Nehri'ne, diğer bir kısmı Araz Gölü'ne, geri kalanları ise

dolaylı olarak Hazar Denizi'ne dökülür. Azerbaycan'ın en büyük akarsuları Kür ve Araz'dır. Kür, Güney Kafkasya'nın en büyük nehridir ve Azerbaycan'ın hemen hemen bütün arazilerinden geçerek Hazar Denizi'ne dökülür. Azerbaycan'da çoğu küçük olmak üzere 1.200'den fazla akarsu bulunmaktadır.

1.3. Demografik Yapı

Azerbaycan'da Azeri Türkleri başta olmak üzere, çeşitli milliyetlerden insanlar yaşamaktadır. Bu milliyetler arasında Rus, Gürcü, Ermeni, Tatar, Lezgi, Yahudi vs. bulunmaktadır. 1990 yılında patlak veren Ocak olaylarının hemen ardından, daha da gerginleşen Karabağ Sorunu'ndan dolayı ülkede yaşayan veya görevde bulunan Rus ve Ermeniler kendi ülkelerine göç etmiştir. Karabağ Sorunu patlak verince, Ermenistan'da yaşayan Azeri Türkleri de Azerbaycan'a geri dönmek zorunda kalmışlardır. 1988 Şubat ayından bu yana Ermenistan'dan sınır dışı edilen Türklerin sayısı 200.000'i geçmiştir.

Azerbaycan'da 2005 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 2005 yılı itibariyle Azerbaycan nüfusu 8.347.000 kişidir. Bunun %49'u (4.104.000) erkek, %51'i (4.243.000) ise kadındır. Azerbaycan'daki toplam nüfusun %25'i 0 - 14 yaş grubuna, %68'i 15 - 64 yaş grubuna, %7'si da 65 yaş ve yukarisına aittir. Nüfusun %29'u 18 - 34 yaş grubunda olan gençler oluşturmaktadır. Ülkede nüfusun yaş ortalaması kadınlarda 29,7, erkeklerde 27,2'dir. Bu rakamlar Azerbaycan'ın çok genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Ortalama yaşam süresi 72,4 yıl olup, bu oran

kadınlarda 75,2, erkeklerde 69,6 yıldır. Yıllık nüfus artışı 1997 yılına kıyasla %0,28 artarak %0,98'e yükselmiştir. Cari yılda doğum oranı %0,157, ölüm oranı ise %0,59 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı itibariyle Azerbaycan'da okur-yazarlık oranı %97'dir. Ülkenin nüfus yoğunluğu 92 km²'dir (**Azerbaycan Devlet Statistika Göstercileri**, 2005: 60 - 61).

Nüfusun %51,7'si (4.111.701) şehir ve şehir tipli kasabalarda, % 48,3'ü (3.841.299) köylerde yaşamaktadır. Toplam nüfusun % 38'i tarım, % 20'si sanayi, %42'si de hizmet ve diğer sektörlerde istihdam edilmektedir.

Yine, 2005 yılı nüfus sayımına göre, ülke nüfusunun %90,6'sı Azerbaycanlı, %2,2 - Lezgi, %1,8 - Rus, %1,5 - Ermeni, %1,0 - Talış, %0,6 - Avar, %0,5 - Türk, %0,4 - Tatar, %0,4 - Ukraynalı, %0,2 - Sahur, %0,2 - Gürcü, %0,2 - Kürt, %0,13 - Tat, %0,1 - Yahudi, %0,05 - Udin, %0,12 - diğer milletler oluşturmaktadır (**Azerbaycan Devlet Statistika Göstercileri**, 2005: 61).

Azerbaycan'da etnik ve dini gruplar arasında hoşgörü ve karşılıklı saygı bağı mevcuttur. Değişik etnik gruplar kendilerine ait olan özel günlerle dini ve milli bayramları serbestlikle kutlayabilmektedirler. Ülkede cami ve mescitlerle birlikte Ermeni, Ortodoks, Katolik kiliseleri mevcuttur.

Azerbaycan halkının kültürü Türk kültürünün bütün özelliklerini yansıtmaktadır. Coğrafi yapısının gereği değişik kültürlerle etkileşme olmuşsa da, gelenek - görenekler açısından Anadolu halkından ayrılan önemli farklılıklar yoktur.

1.4. İdari ve Siyasi Yapı

28 Mayıs 1918 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilan edilmesi Azerbaycan halkının tarihinde önemli bir olay olmuştur. 27 Haziran 1918'de Azerbaycan Dili resmi dil ilan edilmiştir. 24 Haziran 1918'de hükümetin almış olduğu bir kararla kırmızı zemin üzerinde beyaz hilal ve sekiz köşeli yıldızın yer aldığı bayrak Azerbaycan Devlet Bayrağı kabul edilmiştir. 9 Kasım 1918'de aynı bayrak mavi, kırmızı ve yeşil renklerden oluşan üzerinde hilal ve sekiz köşeli yıldızın yer aldığı üç renkli bayrak ile değiştirilmiştir. 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'ne son verildikten ve Sovyet Hükümeti kurulduktan sonra, bu bayrak kullanımdan kaldırılmıştır.

Bu bayrak ikinci kez 17 Kasım 1990'da Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Milli Meclisin kararıyla yürürlüğe konulmuştur ve 5 Şubat 1991'de de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Devlet Bayrağı olması yönünde karar alınmıştır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in fermanı ile Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilan edildiği 28 Mayıs günü Azerbaycan Devleti'nin kurtuluş günü ilan edilmiştir. Daha önce, Sovyet Hükümeti'nin Bağımsız Azerbaycan yönetimine el koyması nedeniyle kullanımdan kaldırılan bayrak, 17 Kasım 1990 tarihinde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Meclis'inin kararı ile yeniden uygulamaya konulmuştur.

Azerbaycan'da cumhurbaşkanlığı seçimi gizli halk oylamasıyla 5 yılda bir yapılır. Cumhurbaşkanı oylamaya katılanların 2/3 oy çokluğu ile seçilir. Aynı kişi 2 defadan fazla Cumhurbaşkanı seçilemez.

Bağımsızlığını elde ettikten sonra, Azerbaycan'da yasal ve demokratik yollarla siyasi faaliyetler ve çoğulcu fikirler için uygun zemin oluşturmak amacıyla siyasi sistemde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin temeli dönemin Cumhurbaşkanı Ebülfez Elçibey tarafından atılmıştır. İlk kez Elçibey döneminde siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları ile ilgili kanunlar çıkarılmak suretiyle, eski SSCB'nin kurmuş olduğu "merkezden yönetim" sistemi de bozulmuştur. Çıkarılan bu kanunlar çerçevesinde ülkede birçok siyasi parti, sivil toplum kuruluşları, basın-yayın kuruluşları faaliyete başlamıştır.

Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından 1995 yılının ortalarına kadar geçen sürede ülkede 50'den fazla siyasi parti ve teşkilat ortaya çıkmıştır. Ülkede milliyetçi, liberal, dini, sosyal - demokrat, komünist görüşlü siyasi örgütler faaliyet göstermektedir. Bu partilerden bazıları şunlardır:

- Yeni Azerbaycan Partisi;
- Müsavat Partisi;
- Milli İstiklal Partisi;
- Sosyal Demokrat Partisi;
- Halk Cephesi Partisi;
- Ana Vatan Partisi;
- Azerbaycan Liberal Partisi vs.

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ilk Anayasa'sının hazırlanması için Cumhurbaşkanı başkanlığında özel komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon Azerbaycan haklının milli değerlerini ve öncü demokratik ülkelerin tecrübelerini temel alarak, "Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası"nı hazırlamıştır. 12 Kasım 1995 tarihinde yapılan referandum sonucunda kabul edilen yeni Anayasa'ya göre, Azerbaycan Devleti demokratik, laik ve üniter bir Cumhuriyettir.

Azerbaycan'da yasama, yürütme ve yargı organları karşılıklı ilişki çerçevesinde, birbirinden bağımsızdırlar. Yasama yetkisi Milli Meclise, yürütme yetkisi - Cumhurbaşkanına, yargı yetkisi ise mahkemelere verilmiştir (**Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası**, 1997: 9 - 10).

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın kabul edilmesi ile insan hak ve özgürlükleri yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu şekilde, daha önce kabul edilmiş olan kanunlar çerçevesinde insan hak ve özgürlükleri teminat altına alınmak suretiyle, demokratik, hukuki, sivil toplum kuruluşlarının oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Avrupa Konseyi'ne üye olduktan sonra milli yaşamayı uluslararası standartlara uygun hale getirmek amacıyla birtakım çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar çerçevesinde, Azerbaycan'da Ombudsman Kurumu oluşturulmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti "Rayon" adı verilen idari bölgelere ayrılmıştır. Azerbaycan'da 11 şehir, 74 rayon (rayonların 11'i Bakü'ye, 5'i Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne, 2'si Gence'ye bağlı olup, diğer 56'sı ise Cumhuriyetin Merkezi yönetimine bağlıdır), 4.242 köy bulunmaktadır. Dağlık Karabağ bölgesi ile Nahçıvan

Özerk Cumhuriyeti Azerbaycan toprakları içinde yer almaktadır. Bakü ve Gence kendilerine bağlı Rayonları bulunması sebebiyle Büyükşehir olarak tanımlanmaktadır. Rayonların yürütme yetkileri Cumhurbaşkanı tarafından atanan “İcra Hakimleri” (İcra Başkanı) tarafından kullanılmaktadır. İlk yerel seçimler 12 Aralık 1999 tarihinde yapılmış ve İcra Hakimiyeti sistemi ile birlikte belediye sisteminin de uygulamasına geçilmiştir (Ülke Profilleri, 2000: 11).

1.5. Ekonomi

Azerbaycan’da hiçbir hazırlık yapılmadan hukuki, siyasi, ekonomik ve benzeri alt ve üst yapı oluşturulmadan Sovyetler Birliği’nin kurmuş olduğu sistemin ani çöküşünün getirdiği sorunlara bağlı olarak, üretimde düşüşün yaşanması, işsizliğin artması, enflasyonun yükselmesi, ihracatın düşmesi, ithalatın yükselmesi gibi ekonomik güçlükler, Ermenilerin işgalci tutumu nedeniyle yaşanan savaş mevcut durumu daha da ağırlaştırmıştır. Bugün Azerbaycan ekonomisinde büyük değişiklikler ve reform çalışmaları yapılmaktadır. 80’li yılların sonundan itibaren ekonomide ortaya çıkan gerileme ile ilgili gerekli önlemler alınmış ve bazı alanlarda önemli sayılabilecek gelişmeler sağlanmıştır.

Ebülfez Elçibey döneminde ülke ekonomisini ayakta tutmak için ciddi kararlar alınmıştır. İlk olarak, ekonominin canlandırılması amacıyla yeni ekonomik ilişkiler kurulmaya çalışılmış, ülke kaynaklarının güçlendirilmesi ve korunması yönünde tedbirler alınmıştır. Bunun yanı sıra, liberal ekonomik reformlar yapılarak, ülke

ekonomisinin piyasa ekonomisine geçişi sağlanmıştır. Bu amaçla, Azerbaycan'da Ekonomi Bakanlığı, Devlet Emlak Komitesi, Toprak Komitesi, Sahipkarlığa Yardım Komitesi gibi çeşitli kurum ve devlet organları kurulmuştur. Ayrıca, doğal kaynakların korunması amacıyla gümrük sistemi oluşturulmuştur.

Bunun dışında, yine Elçibey döneminde ekonomik reformların düzenlemek amacıyla, birçok kanunlar çıkarılmış, devlet emlakının özelleştirilmesi, yabancı yatırımların ülkeye teşvik edilmesi, bankacılık, mülkiyet hakları, kk ölçekli işletmelere yardım vs. faaliyetlerde bulunulmuş ve bunlarla ilgili Devlet Programları hazırlanmıştır.

Azerbaycan son derece zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olan bir tarım ve endüstri ülkesidir. Azerbaycan'da geniş verimli tarımsal alanların yanı sıra, petrol, doğalgaz, mineral kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklar nedeniyle ülke ekonomisinin lokomotifleri tarım, madencilik ve imalat sanayidir.

Petrol, yüz yılı aşkın bir süredir Azerbaycan'ın zenginlik kaynağı olmuştur. 20 Eylül 1994'de Azerbaycan Devlet Petrol şirketi (SOCAR) ile ABD, Büyük Britanya, Norveç, Rusya, Türkiye, Suudi Arabistan, Yunanistan petrol şirketlerinin de içerisinde bulunduğu konsorsiyum arasında Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründe "Azeri", "ırak", "Güneşli" yataklarının bir kısmının ortak işletilmesine ilişkin 30 yıllık "Yüzyılın Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma Azerbaycan'da ekonomik gelişimin başlangıcı olmuştur.

1996 yılında ikinci büyük petrol anlaşması olan “Şahdeniz Anlaşması”nın imzalanmasıyla birlikte Azerbaycan uluslararası ekonomik başarılarına bir yenisi daha eklemiştir. Bugüne kadar 15 ülkenin 30 büyük petrol şirketi ile toplam tutarı 60 milyar ABD Doları olan 21 anlaşma imzalanmıştır. Ülke ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmeler bundan sonraki yıllarda da devam etmiştir. 2002 yılı ile kıyaslandığında petrol sektörüne yöneltilmiş yabancı sermayeli yatırımların hacmi %66 oranında artmıştır. Petrol sektöründeki yatırımın 2,5 Milyar Doları “Asrın Anlaşması” çerçevesindeki projeler sayesinde sağlanmıştır.

7 - 8 Eylül 1998’de Bakü’de İpek Yolu’nun canlandırılması için Uluslararası Konferans düzenlenmiştir. Konferans’ta “Avrupa - Kafkasya - Asya” Transkafkasya Uluslararası Taşımacılık Koridorunun Geliştirilmesi Hakkında Çok Taraflı Anlaşma ve Bakü Beyannamesi imzalanmıştır.

“18 - 19 Kasım 1999’da İstanbul’da yapılan AGİT Başkanları Toplantısı’nda ABD’nin katılımıyla Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında “Bakü - Ceyhan” Ana İhraç Petrol Boru Hattı Hakkında Anlaşma imzalanmıştır. 18 Eylül 2002’de Sengeçal liman terminalinde Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan liderleri bu hattın Azerbaycan kısmının, Mayıs 2003’de de Gürcistan kısmının temelini atmışlar” (Allahverdiyev vd, 2005: 319 - 323).

“12 Mart 2001’de Türkiye, 29 Eylül’de de Gürcistan Cumhuriyeti ile “Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı” olarak da adlandırılan “Bakü - Tiflis - Erzurum

Doğalgaz Boru Hattı” ile Azerbaycan gazının transit taşınması ve satışı ile ilgili birtakım anlaşmalar imzalanmıştır” (Allahverdiyev vd, 2005: 323).

Azerbaycan’da petrol ve doğalgazın yanı sıra, çok zengin demir, bakır ve kaya tuzu rezervleri bulunmaktadır. Bunun dışında, zengin içerikli maden suları ve hidro elektrik kaynakları mevcuttur. Petrol, petrol ürünleri, petrol sondaj ekipmanları, çelik, demir, çimento, doğalgaz, kimyasal madde ve petrokimyasal ürünler, tekstil ürünleri önde gelen endüstri ürünleri arasında yer almaktadır. Tarımsal ürünler arasında ise, meyve - sebze, pamuk, tütün, tropik kültürler, hayvancılıkta ise, ipekböceği, tavukçuluk, büyük ve küçük baş hayvancılık yer almaktadır.

11 Şubat 2004’de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Azerbaycan’da bölge potansiyellerinin ve doğal zenginliklerinin verimli bir şekilde değerlendirilmesine ilişkin tarımsal üretimi canlandırmak, petrol dışı sektörler olan sanayi, hizmet, ticaret, turizm gibi diğer alanların geliştirilmesi, istihdamın artırılması ve halkın refah düzeyinin iyileştirilmesi amacıyla bölgelerinin sosyo - ekonomik kalkınmasına yönelik hazırlanan Devlet Programını onaylamıştır. Bu programın hazırlanmasındaki asıl amaç, bölgelerinin mevcut potansiyellerinin verimli bir şekilde değerlendirmek, ekonominin farklı alanlarını geliştirilmek, sanayi kuruluşlarının faaliyetlerini genişletmek, ihracata dayalı üretimi desteklemek, yerli girişimcilik faaliyetlerini desteklemek suretiyle halkın refah düzeyini iyileştirmek, istihdamı arttırmak ve ülke ekonomisinin dinamik bir şekilde gelişmesini sağlamaktır (**Tüsiab Tanıtım Kataloğu**, 2004: 146).

Azerbaycan bağımsızlığını elde ettikten kısa bir süre sonra, çeşitli uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. Bunlar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

KURULUŞUN ADI	TARİH
İslam Kalkınma Teşkilatı	Aralık 1991
International Monetary Fund	30.01.1992
International Bank of Reconstruction and Development	30.01.1992
European Bank of Reconstruction and Development	30.01.1992
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	30.01.1992
Birleşmiş Milletler Teşkilatı	02.03.1992
Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	25.06.1992
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	29.11.1992
GATT'a Gözlemci Statüsü Sıfatında Katılımı	Nisan 1993
Bağımsız Devletler Topluluğu	24.09.1993
Ab ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması	Aralık 1995
Avrupa Konseyi	25.01.2001

Tablo 2. Azerbaycan'ın Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar

Kaynak: **Ülke Profilleri**, 2000.

Bunların dışında, Avrupa Birliği, Avrupa Parlamentosu, NATO ve diğer uluslararası kuruluşlarla karşılıklı ilişkiler geliştirmiştir. Azerbaycan ABD, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, Norveç, Romanya, Bulgaristan ve diğer ülkeler ile yaklaşık 90 anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar Azerbaycan'ın Avrupa ekonomik ilişkilerine entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Ülkede yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal istikrar, imzalanan petrol anlaşmaları, petrol dışı alanda faaliyet gösteren büyük uluslararası şirketlerin Azerbaycan'a yatırım yapmalarını sağlamıştır.

2. AZERBAJCAN - HAYDAR ALİYEV

Alirza oğlu Haydar Aliyev 10 Mayıs 1923 tarihinde Azerbaycan'ın Nahçıvan bölgesinde işçi bir ailede dünyaya gelmiştir. 1939 yılında Pedagoji Yüksekokulunu bitirerek Bakü'ye gitmiş ve Mimarlık eğitimi almak için Azerbaycan Sanayi Enstitüsü'ne başlamıştır. Fakat savaşın çıkması nedeniyle eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. 1941 - 1944 yılları arasında Azerbaycan Devlet Güvenlik Organlarında çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bu tarihlerde özel bir eğitim alan Haydar Aliyev, Azerbaycan Devlet Üniversitesi Tarih Bölümünü bitirmiştir.

1941 yılından itibaren Nahçıvan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Komiserliği ve Halk Komiserleri Meclisi'nde Şube Müdürü olarak görev yapmıştır. Bu görevin ardından, 1944 yılında SSCB Devlet Güvenlik Teşkilatı olan KGB'de görevlendirilmiştir. 1964'te Azerbaycan KGB Başkan Yardımcılığı'na getirilen Haydar Aliyev, 1967'de bu kurumun başkanlığına yükselmiştir.

Temmuz 1969'da Haydar Aliyev Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği'ne seçilerek Azerbaycan'ın lideri konumuna gelmiştir. 1982 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro üyesi seçilen Haydar Aliyev, SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı Birinci Yardımcısı görevine atanarak, SSCB yöneticilerinden biri olmuştur. 1987'de SSCB yönetimi ile fikir ayrılığına düşen Haydar Aliyev istifasını vererek Politbüro'yu ve SSCB Bakanlar Kurulu'nu terk etmiştir.

1990 yılında Haydar Aliyev Azerbaycan'a döndükten sonra, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Meclis Başkanı seçilmiş, buna paralel olarak da Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclis Başkan Yardımcılığı'nı yapmıştır. 15 Haziran 1993'te Azerbaycan Cumhuriyeti Meclis Başkanlığına seçilen Haydar Aliyev, 24 Haziran'da dönemin Cumhurbaşkanı Ebülfez Elçibey'in ülkede kan dökülmesini engellemek amacıyla görevini bırakması üzerine, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin kararı ile Cumhurbaşkanı yetkileri Haydar Aliyev'e devredilmiştir. 3 Ekim 1993'te yapılan cumhurbaşkanı seçimlerinde Haydar Aliyev Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Haydar Aliyev 11 Ekim 1998'de yapılan seçimlerde ikinci kez cumhurbaşkanı seçilmiştir. 21 Nisan 2003'te Respublika Sarayı'nda düzenlenen bir törende yaptığı konuşma sırasında, Haydar Aliyev iki kez rahatsızlanmış ve kürsüden ayrılmak zorunda kalmıştır. Daha sonra, rahatsızlığı nedeniyle 3 Mayıs 2003'de Ankara'ya gelen Haydar Aliyev, GATA'da yaklaşık bir hafta devam eden muayene ve tedaviden sonra Bakü'ye dönmüştür. Aliyev, son olarak 8 Temmuz'da muayene olmak amacıyla GATA'ya getirilmiştir. GATA'da bir süre tedavi gördükten sonra ABD'ye götürülen Haydar Aliyev, 4.5 ay tedavi gördüğü Cleveland Kliniği'nde 12 Aralık 2003'te ölmüştür.

2. AZERBAJCAN - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Azerbaycan'ın Türklerle tanışması M. Ö. IV. yy'a kadar inmektedir. Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin çok boyutluluğu, derinliği ve potansiyeli itibariyle Azerbaycan'ın diğer dış devletler ile olan ilişkilerine nazaran daha iyi bir seyir izlediği söylenebilir. Bu da, iki ülkenin tarihsel, kültürel, toplumsal v.s. faktörlerin diğer ülkelere kıyasla ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihin belli dönemlerinde aynı çatılar altında yaşamak, belli dönemlerinde iyi ilişkilere sahip iki devlet olmak, ortak kültürel özellikleri taşımak ve benzeri etkenler günümüzde de Azerbaycan - Türkiye ilişkilerine yansımaktadır.

Eskiden de çok iyi olan Azerbaycan - Türkiye ilişkileri, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Ortaya çıkan yeni şartlar, Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin yeniden canlanması için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Özellikle, Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan - Türkiye ilişkileri çok sınırlı bir düzeyde seyretmiştir. Ancak, Azerbaycan'ın kendi bağımsızlığını elde etmesi ile ilişkileri tekrar canlanmaya başlamıştır. Bu ilişkiler tek bir alanla sınırlı kalmamış, bütün alanlarda kendisini belirgin bir şekilde göstermiştir.

2.1. Siyasi İlişkiler

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk kez 28 Mayıs 1918 yılında ilan etmesinin hemen ardından 4 Haziran 1918'de Türkiye ile "Barış ve Dostluk Antlaşması"

imzalamıştır. Türkiye Azerbaycan'ın bağımsızlığını kendi müttefikleri tarafından tanınacağı konusunda gerekli adımları atmıştır.

Askeri - siyasi açıdan bakılırsa, 1917 - 1920 yılları arasında Azerbaycan diğer devletler arasından Türkiye Devletini tercih etmiştir. Bu diplomatik tercih Azerbaycan'ın o zamanki sorunlarının büyük bir kısmının çözümünde etkili olmuştur. Nahçıvan'ın Türk yurdu olarak kalması ve Azerbaycan'ın terkinde tutulması Türk diplomasisi sayesinde gerçekleşmiştir.

“Türk askerleri Nahçıvan, Karabağ, Zengezur bölgelerini Ermenistan'ın işgal etmesine engel olmuştur. Türkiye'nin siyasi - diplomatik çabalarıyla bu bölgenin Azerbaycan Devletine ait olması uluslararası düzeyde (Moskova ve Kars Antlaşmaları) onaylanmıştır. Ermenilere verilmesi ilan olunmuş Nahçıvan bölgesinin (Zengezur bölgesiyle beraber) Azerbaycan'a ait olunmasında Türk diplomasisi büyük mücadele yapmıştır” (Musayev, 1998: 50).

1920 - 1922 yılları arasında Azerbaycan - Türkiye diplomatik - siyasi ilişkilerinin incelenmesinde, Türkiye - Rusya ilişkilerini dışarıda bırakmak doğru olmaz. 20'li yılların başlarında Türkiye ve Rusya'nın içine düştüğü iç ve dış durum onları müttefik durumuna dönüştürmüştür. Esas itibarıyla, Rusya ile Türkiye'nin yakınlaşması Azerbaycan'ın menfaatlerine uygun değildi. Bu Türkiye için Azerbaycan'ın kaderini arka plana itmek anlamına gelmekteydi. İngiliz ve Yunanlılara karşı savaşan Türkiye, Rusya'nın güneye doğru hareketini yönlendirmekteydi. Türkiye, Azerbaycan'da İngiltere'ye düşman olan rejimin

hakimiyette olmasından memnuniyet duymaktaydı. Buna rağmen, Türkiye Azerbaycan'ı bağımsız devlet olarak görmek istemiş ve bu nedenle diplomatik - siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. Türk diplomasisi Rusya ve Ermenistan ile ilişkilerinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü korumak için sıkı mücadele yapmış ve başarmıştır.

Atmaca'nın (2003) da belirttiği gibi, "her iki devletin dış politikada izledikleri stratejiler dikkate alındığında, her iki tarafın da işbirliğini esas alan ittifak stratejisini benimsemedikleri anlaşılmaktadır. Tarafsızlık, yalnızcılık ve bağlantısızlık stratejileri hem Türkiye, hem de Azerbaycan bakımından tercih edilen stratejiler değildir. Buna karşılık, ittifak kurma stratejisi hem Türkiye, hem de Azerbaycan bakımından geçerlilik taşımaktadır. Dağılan Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, o zamandan günümüze kadar geçen süreçte, genel olarak siyasi ve askeri ittifak kurma stratejisini diğerlerine tercih etmiştir. Bu da, Türkiye'nin Azerbaycan'a karşı beslediği olumlu tutumunu açıkça ortaya koyduğunun bir göstergesidir".

18 Ekim 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte, Türkiye Azerbaycan'ı uluslararası arenada bağımsız devlet olarak tanıyan ilk ülke olmuştur. Azerbaycan - Türkiye ilişkilerindeki asıl yoğun dönem 7 Haziran 1992'de Azerbaycan'daki devlet başkanlığı seçimini Ebülfez Elçibey'in kazanmasının ardından yaşanmıştır.

Elçibey'in iktidara gelmesi ile Azerbaycan'ın dış politikasında stratejik tercih değişimi yaşanmış ve Türkiye Azerbaycan'ın dış politikasında özel bir konuma oturtulmuştur. İdeolojik görüş itibariyle milliyetçi olduğunu belirten ve Atatürk'e olan hayranlığını sık-sık dile getiren Devlet Başkanı Elçibey "*Türkiye Azerbaycan'ın dış politikasının baş köşesinde yer tutacaktır*" diyerek Türkiye'ye verdiği önemi ortaya koymuştur.

Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinde "Karabağ Sorunu"nu önemli bir yere sahiptir. Çünkü, Türkiye "Karabağ Sorunu" konusunda Azerbaycan'ı hep desteklemiş ve bu konunun uluslararası arena görüşülmesi için büyük çabalar göstermiştir.

Türkiye, 18 Aralık 1991 yılına, yani SSCB'nin çöktüğü tarihe kadar "Karabağ Sorunu" konusunda biraz çekimser davranmıştır. Çünkü, "Karabağ Sorunu" 1988 yılında, yani Azerbaycan'ın henüz bağımsızlığını elde etmeden patlak verdiği için dolaylı olarak, Türkiye'nin bu konuya karışması, SSCB'in iç işlerine karışması anlamına gelecekti. Bu yüzden 1991 yılına kadar Türkiye bu konuda soğuk davranmak zorunda kalmıştır. Ancak, 1992 yılına gelindiğinde, artık bu sorun SSCB'nin sorunu değil de, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sorunu olmasından dolayı, Türkiye bu sorunun çözümünde daha aktif rol almaya başlamıştır. Şubat 1992'de Karabağ'da olaylar artarken, Türkiye sorunu bir yandan NATO Siyasi Komisyonu'nun gündemine götürürken, öte yandan da 19 Şubat'ta TBMM'de Karabağ sorununu görüşmüştür. İşgal edilen topraklar, mülteci sorunu gibi konuları başta BM olmak

üzere, tüm uluslararası platformlarda gündeme getirmek suretiyle, Azerbaycan'ı uluslararası alanda açık biçimde desteklemiştir.

17 Mayıs'ta Laçın'ın düşmesinin ardından, Nahçıvan'a saldırıların artması üzerine, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (NÖC) Meclis Başkanı Haydar Aliyev Türkiye'den asker göndermesini istemiş, fakat Türkiye bir yandan askeri müdahaleden kaçınırken, diğer yandan uluslararası örgütlerle birlikte çalışma yolunu tercih etmiştir.

Türkiye Minsk Grubu toplantılarında Azerbaycan'ın tutumunu sürekli desteklemiş ve desteklemeye de devam etmektedir. 1996'da yapılan Lizbon Zirvesi'nde Türkiye, Azerbaycan'a destek vererek AGİT Başkanlığının Azerbaycan toprak bütünlüğünün onaylayan bir bildiri yayınlaması için ciddi diplomatik çaba göstermiştir.

Bu arada, "Türkiye Ermenistan'la ilişkilerini geliştirmek ve Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'ın özerk bölgesi olarak tanınmasının iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine sağlayacağı yararları anlatmak için Erivan'a bir heyet göndermiştir. Ankara'nın Ermenistan'la yakınlaşma girişimleri bununla da sınırlı kalmamıştır. Kasım 1992'de Ermenistan'a buğday satışına başlamış ve Türkiye'nin Ermenistan'a 1992 - 1993 kışı boyunca 300 milyon Kw/s elektrik enerjisi satması taahhüdünü içeren bir Enerji Anlaşması imzalamıştır" (Bölükbaşı, 1997: 85).

“Türkiye’nin bu girişimleri Azerbaycan tarafından tepkiyle karşılanmış ve Cumhurbaşkanlığı Basın Merkezi’nden yapılan açıklamada, Türkiye’nin bu davranışı “saldırganca açıkça destek vermek” biçiminde yorumlanmıştır” (Budak, 1996: 135). “Demirel Hükümeti’nin bu politikası, ana muhalefet partisi Anavatan tarafından da “Bakü karşıtı” olarak nitelendirilmiştir. Tepkiler karşısında geri adım atmak zorunda kalan Demirel Hükümeti bu anlaşmayı yürürlüğe koymaktan çekinerek, anlaşmayı iptal etmek zorunda kalmıştır” (Bölükbaşı, 1997: 85).

“Süleyman Demirel, Türkiye ile Rusya’yı birbirine düşüreceği kaygısıyla başından beri Elçibey yönetiminin Türkiye ile yürüttüğü stratejik ortaklık politikasına karşı çıkmıştır. Buna karşılık, Demirel’in Başbakanlığı döneminde NÖC Meclis Başkanı Haydar Aliyev’le sık ilişkiler geliştirmiş, Aliyev’in Türkiye’de adeta Devlet Başkanı muamelesi görmesini sağlamıştır. NÖC’ün dış ülkelere yalnız başına kredi alma hakkının olmamasına rağmen, Demirel Elçibey’i aşarak Aliyev’e 100 milyon Dolarlık kredi vermiştir. Demirel Hükümeti bu krediyi hiç zaman kaybetmeden Aliyev’e ulaştırırken, imzalanan anlaşma gereği Azerbaycan merkezi yönetimine verilmesi gereken 200 milyon Dolarlık krediyi Elçibey yönetimine vermemiştir” (Gezenferoğlu, 1995: 207).

“Elçibey’e karşı ipuçları öteden beri ortada olan darbe girişimleri 4 Haziran 1993’te gerçekleşmiştir. Türkiye 4 Haziran’da Azerbaycan’da yapılan darbe sırasında yasal Devlet Başkanı olan Elçibey’i desteklediğini beyan etmişse de, bu diplomatik bir açıklamadan öteye gitmemiştir. 4 Haziran darbesinin ardından ile Türkiye’nin Azerbaycan’daki konumu büyük zafiyete uğramış ve bu durum Aliyev

yönetiminin Şubat 1994'te başlattığı “Türkiye ve Batıya Yeniden Yakınlaşma Politikası”na kadar sürmüştür” (Gezenferoğlu, 1995: 207).

27 Nisan 1997’de Süleyman Demirel Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi (KEİK) çerçevesinde İstanbul’da bulunan Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev ile Ermenistan Devlet Başkanı Ter-Petrosyan’ı Dağlık Karabağ Sorununu çözmek amacıyla bir araya getirmiştir. 45 dakika süren görüşme sonucunda basına herhangi bir açıklama yapılmazken, bir Azeri diplomat bu olayı Türkiye’nin beklentilerinin “iyi niyetli bir komşu olarak sorunlu diğer iki komşuyu barıştırma” desteği olduğunu vurgulamıştır.

5 Mayıs 1997’de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in resmi davetlisi olarak Ankara’ya gelmiştir. Ermenistan’ın Karabağ’ı işgal edilmesinin en büyük sorunları olduğunu vurgulayan Aliyev, bu konuda Türkiye’nin desteğini ve yardımını gördüklerini belirtmiştir.

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişim süreci Türkiye’nin yeni Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in 11 - 12 Temmuz 2000 tarihli ziyareti ile ivme kazanmıştır. Sezer’in ilk yurtdışı ziyaretini Azerbaycan’a yapması da Türkiye’nin Azerbaycan’a verdiği önemi göstermek için önemli bir kanıt oluşturmuştur.

12 Aralık 2003'te Ahmet Necdet Sezer Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümünün ardından şunları belirtmiştir (**Hürriyet Gazetesi**, 15 Aralık 2003):

“Haydar Aliyev, hem Azerbaycan tarihinde, hem de Türk - Azeri ilişkilerinin geliştirilip güçlendirilmesinde özel ve seçkin bir yere sahiptir. O'nun değerli katkılarıyla bu iki ülke arasında başlatılan ortak satırlar dost ve kardeş Türkiye ile Azerbaycan'ı birbirine daha da yakınlaştırmış, ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin sarsılmaz temeller üzerine kurulduğunu bir kez daha kanıtlamıştır”.

Türkiye - Azerbaycan ilişkilerini değerlendiren Azerbaycan Cumhuriyeti Ekoloji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Hüseyingulu Bağirov ise düşüncelerini şöyle dile getirmiştir (**Tüsiab Tanıtım Kataloğu**, 2004: 17):

“Haydar Aliyev'in ölümünün ardında Cumhurbaşkanlığına seçilen oğul İlham Aliyev bugün de Türkiye - Azerbaycan ilişkilerinin her geçen gün daha da güçlenmesi ve geliştirilmesi için uygun ortamı yaratmıştır”.

İlham Aliyev, Türkiye ile ilişkilerin Haydar Aliyev'in politikası kapsamında devam ettirileceğini kaydederek, kendisinin Başbakanlığa atanmasında ilk tebrik mesajının Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'dan geldiğini, kendisinin de ilk

resmi ziyaretini Türkiye'ye yaptığını belirterek, bunların iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyini gösterdiğini ifade etmiştir.

Hem Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Türkiye ziyareti, hem de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Haziran 2005'te Azerbaycan'a yaptığı resmi seferi sırasında Aliyev, Azerbaycanlı iş adamlarına Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) yatırım yapmaları için çağrıda bulunmuşlardır. Bunun üzerine, Azerbaycan - Türkiye İş Adamları Birliği (ATİB) Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Erentok'un girişimi ve organizasyonu ile bir grup Azerbaycanlı iş adamının KKTC'ye iş seferi düzenlenmiştir. Azerbaycan iş adamlarının KKTC'ye gerçekleştirdikleri iş seferi, Türk kamuoyunda büyük bir coşkuyla karşılanmış ve Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin daha da pekişmesine neden olmuştur.

2.2. Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli 10 Ocak 1990 tarihli "Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki Ekonomik ve Ticari İlişkilerin Geliştirilmesine İlişkin Protokol"e dayanmaktadır. Bağımsızlık kararının ardından 2 Kasım 1992'de Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında İşbirliği ve Dayanışma Anlaşması" en önemli gelişme olarak 1990 yılında imzalanan anlaşmanın devamı niteliğini taşımıştır.

1990 yılında Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ve Azerbaycan Standartlar Teşkilatı (AST) arasında İşbirliği Protokolü ile iki ülke arasında ticareti engelleyici unsurlar ortadan kaldırılmış, bölgelerinin karşılıklı olarak tanınması ve ortak standartların hazırlanması ve uyumlandırılması konularında mutabakat sağlanmıştır (**Tüsiab Tanıtım Kataloğu**, 2004: 112).

2 Kasım 1992’de iki ülke arasında hazırlanan Mutabakat Zaptı ile Türk Eximbank tarafından International Bank of Azerbaijan’a (IBA) 250 milyon Dolar tutarında kredi açılmıştır. Açılan kredinin geri ödenmesinde yaşanan sorunları gidermek amacıyla, 7 Temmuz 1995’de IBA ile Türk Eximbank arasında “Borç Erteleme Anlaşması” imzalanmıştır. Borçların ertelenmesi ile ilgili imzalanan anlaşmaya rağmen, borçların geri ödenmesinde tekrar sorunlar yaşanınca, 14 Haziran 1996’da yeni bir “Borç Erteleme Anlaşması” imzalanmıştır (**Tüsiab Tanıtım Kataloğu**, 2004: 112).

Ebülfez Elçibey döneminde Türk yatırımcılarını Azerbaycan’a çekmek amacıyla, Türk yatırımcılarına yönelik birtakım vergi indirimlerine gidilmiştir. Bu teşvikler sayesinde, 1992 yılında Azerbaycan’ın Türkiye’den ithalatı 94 milyon Dolar, Türkiye’ye ihracatı ise 25,4 milyon Dolara çıkmıştır.

Cumhurbaşkanlığını kazanmasının ardından, Elçibey 1992 yılında Türkiye’ye resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında iki ülke arasındaki birtakım işbirliklerini, muafiyet ve kolaylıkları öngören anlaşmalar imzalanmıştır.

“Elçibey yönetimi Türkiye ile ilişkileri her alanda geliştirme yönündeki girişimlerini sürekli sürdürerek, Batılı şirketlerle imzalanacak petrol anlaşmasında Türkiye'nin de yer almasını istemiştir. Bakü'den Ankara'ya gönderilen notlarda, *“Elçibey gibi dost ve müttefik bir yönetici işbaşındayken, Türkiye hızla boru hatları konusunda harekete geçmelidir”* mesajı verilmiştir. Türkiye'nin Azerbaycan petrolü işine girmesi, Elçibey'in 1992 yılı 5 Aralık gecesi İzmir'de bir otel odasında Turgut Özal'a “Türkiye'yi petrol işine sokacağım, iki adamını Bakü'ye gönder” demesi ile başlamıştır. Ayrıca, Elçibey Mart 1993'te SOCAR Başkanı Sabit Bağirov'u Ankara'ya göndererek Azerbaycan petrolünün Ceyhan'a aktarılmasını sağlamak için gizli bir anlaşma yapmıştır” (Sanibrahimoğlu, 1997: 24-26).

Elçibey Cumhurbaşkanlığını bırakmak zorunda kaldıktan sonra, Azerbaycan - Türkiye ekonomik ilişkilerinde bir duraklama dönemi yaşanmışsa da, Haydar Aliyev'in göreve gelmesiyle birlikte yine çeşitli alanlarda yeni anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır.

“Haydar Aliyev'in 8 - 10 Şubat 1994 tarihleri arasında Türkiye'ye gerçekleştirdiği iki günlük resmi ziyareti sırasında Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile aralarında 10 yıllık “Dostluk ve İşbirliği Anlaşması”nın yanı sıra, ticaret, yatırım ve bilimsel ve kültürel işbirliğini öngören 15 anlaşma imzalanmıştır. 9 Şubat 1994'te iki lider tarafından 10 yıl süre için imzalanan “Dostluğun ve Çok Taraflı İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma” ile Azerbaycan petrolünün Türkiye üzerinden dış pazarlara sunulması konusunda AHC döneminde varılan mutabakatın geçerli olduğu onaylanmıştır. Anlaşmada, taraflardan

birinin üçüncü bir ülke veya ülkeler tarafından saldırıya uğraması durumunda, diğerinin “saldırının ortadan kaldırılması amacıyla gerekli önlemleri alması ve gerekli savunma tertiplerinin alınmasına önem verilmesi” hükmü yer almıştır. Haydar Aliyev’in imza töreninden önce yaptığı açıklamada, Türkiye gezisi sırasında imzalanan anlaşma ve protokollerle iki ülke arasında yeni bir sayfanın açıldığını belirterek, Türkiye ile dostluklarının ebedi olduğunu ve bu ilişkilere sadık kalacaklarını ifade etmiştir” (Atmaca, 1999: 201).

Ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde önemli araçlardan biri olan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Birinci Dönem Toplantısı 25 Şubat 1997’de gerçekleştirilmiştir. Fakat, ikinci toplantı çeşitli nedenlerden dolayı 29 Mart 2001 tarihine kadar gerçekleştirilememiştir. 29 Mart 2001’de Bakü’de yapılan ikinci toplantı basına da yansıyan karşılıklı restleşmelerle oldukça gergin bir havada geçmiştir. Protokol, ancak 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanabilmiştir. Bu protokol, Azerbaycan - Türkiye arasında kurumlar arası işbirliği yönünde geçmişte atılan adımların geçerlilik kazanması açısından önümüzdeki on yıllık dönemi kapsayacak ekonomik ve ticari işbirliği anlaşmasının dayanağını oluşturması büyük nedeniyle de büyük önem taşımaktadır.

1999’da Türkiye Azerbaycan ve Gürcistan Devletleri arasında Bakü - Tiflis - Ceyhan (BTC) Ana İhraç Petrol Boru Hattı’nın yapılması konusunda mutabakata varılmıştır. 18 Eylül 2001’de Sengeçal sahil terminalinde Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan Başkanları bu borunun Azerbaycan kısmının, 23 Mayıs 2003’de de Gürcistan kısmının temelinin atıldığını bildirdiler. XXI. yy’ın en büyük projeleri arasında yer

alan 3,6 milyar Dolarlık BTC Boru Hattına “ilk petrol” 25 Mayıs 2005 tarihinde Bakü’de düzenlenen törenle pompalanmıştır. Yılda 50 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahip boru hattından, Türkiye her yıl 250 milyon Dolar geçiş ücreti kazanacaktır.

BTC Petrol boru hattına ilk petrolü pompalanması nedeniyle gerçekleştirilen törende Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan Cumhurbaşkanları Kars -Tiflis - Bakü Demiryolu hattının çekilmesi konusunda ortak deklarasyon imzalamışlardır. Aralık 2004’te üç ülkenin Ulaştırma Bakanları tarafından bu konuda Protokol imzalanmış, Tiflis ve Bakü’de çalışma gruplarının toplantıları gerçekleştirilmiştir. Önümüzdeki birkaç yıl içinde hayata geçirilmesi düşünülen proje, Çin’den Avrupa’ya kadar uzanan bir demiryolu ulaşım ağının kurulmasını sağlayacaktır.

Azerbaycan 12 Mart 2001’de Türkiye, 29 Mart 2001’de de Gürcistan ile Bakü - Tiflis - Erzurum Doğalgaz Hattı ile Azerbaycan doğalgazının transit nakli ve satışı konusunda anlaşmalar imzalamıştır. “Güney Kafkasya Doğalgaz Hattı” olarak da adlandırılan Tiflis - Erzurum Doğalgaz Hattı’nın uzunluğu 1050 km’dir. 27 Şubat 2003’te bu hattın inşaatına başlanılmıştır.

“Azerbaycan’ın ekonomik ve ticari yaşamında Türk müteşebbislerinin katkılarına da değinmek gerekmektedir. Günümüzde Türk işadamları ve müteşebbisleri için Azerbaycan son derece cazip bir pazar görünümü taşımaktadır. Azerbaycan’daki yabancı sermaye ortaklıkları incelendiğinde, firma sayısı bakımından ilk sırada Türkiye’nin yer aldığı görülmektedir” (Atmaca, 2003: 68).

Türk firmaları, Azerbaycan'ın petrol rezervlerinin işletilmesi için hazırlanan 8 milyar Dolar tutarındaki projede %6,5, 4 milyar Dolar tutarındaki "Şah Denizi Projesi"nde ise %9 oranında pay almıştır. Türkiye'nin petrol dışı yatırımlar içerisinde payı ise %44 civarındadır (**Tüsiab Tanıtım Kataloğu**, 2004: 111).

Türkiye'nin Azerbaycan'ın sahip olduğu rezervleri işletmek amacıyla bugüne kadar oluşturduğu 20 adet uluslararası konsorsiyumun dördünde TPAO pay sahibidir. Ayrıca, iki özel Türk şirketinin (Pet Holding ve Atilla Doğan İnş. Ltd.) Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ile oluşturdukları ortak şirket ve kuruluşlar karada petrol çıkarmaktadırlar (**Ülke Profilleri**, 2000: 45).

Birçok Türk şirketi Azerbaycan'da ortak şirketler kurmuş, şube veya temsilcilik açmışlardır. Değişik alanlarda faaliyet gösteren Türk firmalarının büyük bir kısmı ticaret alanında faaliyet göstermekte, genel itibariyle de küçük ve orta ölçekli yatırımı tercih etmektedirler. Bu firmaların faaliyet gösterdikleri alanlarının başında petrol, telekomünikasyon, bankacılık ve sigortacılık, gıda malları imalatı, eğitim, basın - yayın, tekstil ve konfeksiyon, taşımacılık, otomotiv, orman ürünleri, demir - çelik, demir dışı metaller, inşaat malzemeleri ve müteahhitlik hizmetleri gibi sektörler gelmektedir (Oğan, 2000: 79). Hizmet sektöründe faaliyet gösteren Türk firmalarının oranı %26 olup, yatırım hacmi 310 milyon dolardan fazladır. Sanayi sektöründe bu oran %19 ile 410 milyon dolar, inşaat sektöründe %11 ile 360 milyon dolar, ulaşım ve haberleşmede %10 ile 470 milyon doları aşmaktadır (**Tüsiab Tanıtım Kataloğu**, 2004: 110 - 111).

Türkiye'nin Azerbaycan'daki Büyükelçisi Moralı (2005: 8), Azerbaycan - Türkiye arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendirirken şunları ifade etmiştir:

“Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı 1992 yılından itibaren inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İthalattaki en yüksek artış 1998'de olmuş ve 135,8 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. 2001 yılı itibariyle Türkiye'nin Azerbaycan ekonomisinde ihracatı 148,1 milyon dolar, ticaret hacmi ise 215,4 milyon dolar olarak belirlenmiştir. İstatistiklere göre, 2004 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi %22'lik bir yükseliş göstererek 536,6 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana iki ülke arasındaki ticaret hacminin ulaştığı en yüksek seviyeyi göstermektedir”.

Ziraat Bankası'nın ortaklığı ile kurulan “Azer - Türk Bank” bankacılık alanında gerçekleştirilen işbirliğinin ilk örneğidir. Bunun dışında, Azerbaycan'da “Baybank”, “Royalbank”, “Koçbank”, “İş Bankası Azerbaycan” ve “Citybank” gibi Türk sermayeli bankaların yanı sıra, Türk sermayeli 3 sigorta şirketi de faaliyet göstermektedir.

Moralı'nın (2005: 8) da ifade ettiği gibi, “Türkiye ve Azerbaycan sahip oldukları önemli kapasiteleri karşılıklı çıkar esasına dayalı bir işbirliği anlayışıyla

değerlendirmek suretiyle, uluslararası sahnedeki konumlarını çok daha güçlü hale getireceklerdir”.

2.3. Eğitim ve Kültürel İlişkiler

“Azerbaycan ile Türkiye arasındaki işbirliği diğer alanlarda olduğu gibi, eğitim ve kültür alanında da daha SSCB dağılmadan önce başlamıştı. İlk adım olarak, 10 Ocak 1990’da iki ülke arasında “Kültürel ve Bilimsel Değişim Protokolü” imzalanmıştır” (Atmaca, 2003: 62). Daha sonra, Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazanmasını ardından, 24 Ocak 1992’de Türkiye ve Azerbaycan mevcut işbirliği ve dostluk ilişkilerini çeşitlendirmek ve geliştirmek amacıyla aralarında “Eğitim, Öğretim, Uzmanlık Hizmetleri, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması” imzalamışlardır. Yine, 29 Şubat 1992’de Bakü’de alfabenin sağlanması, eğitim reformuna gerekli desteğin verilmesi, Türkçe eğitim verecek olan okulların kurulması ve teknik ihtiyaçlarının karşılanması, kitap ve araçların temin edilmesi, Azeri öğrencilerin Türkiye’de eğitim almalarına imkan tanınması gibi konularında gerekli adımlar atılmıştır.

İlk başta, Azerbaycan’ın yetişmiş insan gücü ihtiyacını karşılamak ve bu konuda imzalanan anlaşmalara esasen “Büyük Öğrenci Projesi”nin hayata geçirilmesi amacıyla yapılan sınavda başarılı olan öğrenciler belirlenen öncelikli alanlara, öğrencilerin tercihleri ve aldıkları puanlara göre, Türkiye’de yüksek öğretim programlarına yerleştirilmektedir.

2004 yılı itibariyle, 1992 yılındaki ilk mutabakat zaptı ile uygulanmaya başlanan “Büyük Öğrenci Projesi” kapsamında Azerbaycan’a 4159 yüksek öğrenim kontenjanı verilmiş, bu kontenjanın 3210’u kullanılmış ve 1071 öğrenci mezun olmuştur. Halen 723 Azeri öğrenci devlet burslusu olarak Türkiye’de öğrenimlerine devam etmektedirler. 2004 - 2005 Eğitim Öğretim Yılında Azerbaycan’a 171 kontenjan ayrılmış ve tamamı kullanılmıştır.

“Azerbaycan’daki üniversiteler Türkiye’deki üniversite sınavı kılavuzuna alınmıştır. Böylece, Türk öğrencilerine Azerbaycan yüksek öğrenim kurumlarında eğitim almalarına olanak sağlanmıştır. Bu da, iki ülkenin eğitim sistemini birbirine uyarlanmak suretiyle benzer uygulama ve politikalara neden olmuştur” (Atmaca, 2003: 66).

2 Kasım 1992’de iki ülke arasında pazar ekonomisi, bankacılık, uluslararası ticaret, uluslararası bankacılık ve benzeri konularda uzman yetiştirmek üzere “Uzman Eğitimi Konusunda Protokol” imzalanmıştır. Her iki ülke bu alandaki işbirliklerini kurumsallaştırmak ve “Sürekli Eğitim Merkezi” kurmak, diğer ülkeleri de bu programdan yararlanmaya davet edebilmek için uluslararası kuruluşlardan ve üçüncü taraflardan teknik yardım ve mali destek almak konusunda anlaşmaya varmışlardır.

Azerbaycan’da faaliyet gösteren Türk eğitim kurumları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı “Bakü Anadolu Türk Lisesi”nin dışında, Türk sermayesiyle kurulan ve Türk eğitimcilerin ağırlıkta olduğu “Bakü Kafkas Üniversitesi” ile ülke

genelinde 10 özel Türk lisesi faaliyet göstermektedir. Azerbaycan'ın ilk özel üniversitesi olarak 1993'te kurulan "Kafkas Üniversitesi", Türkiye ile Azerbaycan arasında eğitim ve kültür köprüsü olmuştur.

Gelişen eğitim ilişkileri sonucunda 1 Aralık 2000'de Azerbaycan Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı arasında eğitim ve bilim alanlarında işbirliği protokolü imzalanmıştır.

2002 yılında Meteksan Grubu Bilişim Şirketleri'nden MOBİLSOFT, Azerbaycan Yüksek Öğrenim Merkezi Başkanlığı ile ortaklaşa "Doküman Arşiv Otomasyonu Projesi"ni yürütmüşlerdir. Bu proje sayesinde Yüksek Öğrenim Kurumlarına başvuran tüm öğrencilerin başvuru formları hızlı tarayıcılarda taranmak suretiyle arşivlenmesi sağlanmıştır. Azerbaycan Eğitim Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu "Eğitim Reformu" projesi kapsamında MOBİLSOFT tarafından hazırlanan bilgisayar destekli eğitim yazılımları Azerice'ye çevrilmiş ve uygulanan eğitim müfredatına uygun hale getirilmiştir (**E - Dünya Dergisi**, 2 Eylül 2002).

2005 yılı içerisinde Haydar Aliyev'in anısına Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Çağ Öğretim İşletmeleri ve Kaynak Holdingin desteği ile "KABİTEF 2005" Uluslararası Bilgi ve Eğitim Fuarı düzenlenmiştir.

2.4. Askeri ve Diğer İlişkiler

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askerî işbirliği faaliyetleri, Azerbaycan'ın 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşmasının ardından yeniden başlamıştır. 11 Ağustos 1992 tarihli “Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması” ile 1994 yılından itibaren Jandarma Genel Komutanlığına bağlı Eğitim Kuruluşlarında Azeri Askeri Personele eğitim vermeye başlanmıştır.

Türkiye ve Azerbaycan İçişleri Bakanlıkları arasında 04 Ekim 1994 tarihinde “Güvenlik İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Dağlık Karabağ başta olmak üzere, Azeri topraklarının yaklaşık yüzde 20'sinin Ermeni işgaline uğramasına yol açan ve 1994 yılında AGİT Minsk Grubu'nun girişimleri sonucu ateşkesin kabulüyle ara verilen Ermenistan - Azerbaycan savaşı, ayrıca da Kafkasya'daki kırılgan istikrar yüzünden Azerbaycan'ın bölge ülkeleri arasında güven duyabileceği tek ülkenin Türkiye olması nedeniyle, iki ülke arasındaki askerî ilişkiler Bakü için büyük önem taşımıştır.

Askerî ilişkilerde gelişimin ivme kazanması süreci, Aliyev iktidarı döneminde gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay yetkililerinin Azerbaycan ziyaretlerinin ardından 10 Haziran 1996'da Türkiye ve Azerbaycan arasında Ankara'da “Askeri Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması” imzalanmıştır. 31 Ekim 1997'de Bakü'de Azerbaycan Askeri Birlikler Teşkilatı personeline Türk Jandarması tarafından verilecek eğitim - öğretim ve lojistik desteğe ilişkin protokol

imzalanmıştır. Söz konusu Protokolün imzalanmasının ardından kurulan Türk Jandarma Eğitim Timi 28 Kasım 1997’de Bakü’de göreve başlamıştır.

14 Eylül 2001’de Türkiye ile Azerbaycan arasında yapılan “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve İşbirliği Anlaşması” kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Nahçıvan’da eğitim amaçlı yaptırılan dersaneler hizmete açılmıştır. Bunun dışında, daha önce imzalanan anlaşmalar çerçevesinde Bakü’deki Türk Askeri İşbirliği Koordinasyon Kurulu Başkanlığı’nda Azerbaycan Ordusuna çeşitli düzeylerde danışmanlık hizmetleri verilmiştir. Dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hilmi Özkök’ün Temmuz 2002’de yaptığı ziyaret sırasında Azerbaycan’a gerekli her türlü desteğin verildiğini ve verilmeye devam edileceğini ifade etmiştir.

Orgeneral Hilmi Özkök’ün 6 Ekim 2005 tarihinde Azerbaycan’a yeni bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyareti sırasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve ülkenin bazı askeri yetkilileriyle görüşen Özkök, Türkiye’nin askeri alanda Azerbaycan Cumhuriyeti yapısını NATO standartlarıyla uyumlu hale getirmeyi planladıklarını belirtmiştir.

II. BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI, HABER ÜRETİM SÜRECİ VE İMAJ

1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

“İnsan yaşamını kolaylaştırmak için araçlar geliştirir. Bu araçlar insan ilişkilerine ve iletişimin biçimine eklemeler yapar ve değişiklikler getirir. İnsanlık tarihi ses, yazı ve görüntü ile ilgili teknolojik araçların (kağıt, mürekkep, fotoğraf makinesi, film, radyo, televizyon, telefon, telgraf vs.) geliştirilip artan bir yoğunlukta kullanıldığı bir tarihtir” (Erdoğan, 2002: 287).

“Kitle iletişimi kitle denilen insanlara yönelik, o insanların zamanını, yerini, türünü, paketini, kısaca üretimini biçimlendirmedeği ve biçimlendiremediği bir iletişim türüdür. Kitle iletişim araçları, kitle iletişimi olgusunu gerçekleştiren teknolojik araçlardır. Bu araçlar büyük sermaye gerektirir ve kullanılması uzmanlık ister” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 19). Başka bir deyişle, “kitle iletişimi “kitle medyası” denilen (özellikle basın, radyo ve televizyon gibi) araçlarla aracılanmış iletişim biçimidir” (Erdoğan, 2002: 287).

“Kitle iletişim araçları topluma siyasal, ekonomik, toplumsal, sanatsal ve bilimsel bilgiyi güncel ya da genel nitelikte çeşitli olgular arasında ilişkiler kurarak iletirler. Bazen uyumlu, bazen de eleştiri yüklü olarak olguların ve değerlerin toplumda yerleşmelerine neden olurlar. Kitle iletişim araçlarının bu işleviyle bilgi vermenin yanında fikirlerin, değerlerin iletimini gerçekleştirmeleri bu araçların eğitim işleviyle birleşmektedir. Bir başka deyişle, haber vermenin toplumsallaşmadaki rolünü ifade etmektedir” (Tokgöz, 1987: 45).

“Teknolojik sıçramanın sağladığı olanaklar kitle iletişim araçlarını günümüzde her zamankinden daha güçlü kılmıştır. Niceliksel gelişmenin dev boyutu yadsınamayacak kadar belirgindir. Ancak niteliksel dönüşümler elbette ilk anda öyle kolayca algılanamazlar. Bu niteliksel dönüşümleri kısaca ifade edebilmek için kitle iletişim kurumunun yazılı, işitsel, görsel - basın olarak söz edilen bir evresinden medya olarak anılan yeni bir evresine geçildiği söylenebilir. Bu yeni evrenin ayırt edici özelliği kitle iletişim araçlarının işlevlerinin çok genişlemesi ve basın döneminde önde gelen işlev olan topluma bilgi ve haber aktarımının bu araçlarla gerçekleşen diğer sembolik üretimler yanında ikincil bir konuma itilmesidir” (Kaya, 2005).

“Toplumsal gerçekliği kavramayı amaçlayan sosyal teori çalışmalarında medya konusuna günümüzde giderek daha fazla merkezi bir yer verilmektedir. Bunun nedeni medyanın bireysel ve toplumsal yaşamda artan önem ve ağırlığıdır. Medyanın günlük yaşam içerisinde kapladığı alan sürekli olarak genişlemektedir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler varolan kitle iletişim araçlarının kullanım alanlarını

genişletirken yeni gelişenler de günlük yaşam pratiklerine daha fazla nüfuz etmektedirler” (Kaya, 2005).

Çağdaş kültür esas itibariyle ve endüstriyel ölçekte kitle iletişim araçları tarafından/kitle iletişim araçları bağlamında üretilmekte ve kitle iletişim araçları aracılığıyla topluma yayılmaktadır. Frankfurt Okulu’nun daha yarım yüzyıl önce vurguladığı kültür endüstrileri günümüzde global bir nitelik kazanmış; ayrıca tüm üretim ve tüketim süreçlerinde kitle iletişim araçları kendisine bir yer bulmuştur. Sonuçta, karmaşası sürekli artan çağdaş toplumlarda toplumsal bütünlüğe ulaşabilmenin olmazsa olmaz unsuru olan ideolojiye gereksinimin başlıca üreticisi kitle iletişim araçları kurumu olmuştur.

2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ETKİSİ TARTIŞMALARI

Kitle iletişim araçlarının etkisi konusunda birçok tartışma yapılmış ve bazı etkilere sahip olduğu kanısına varılmıştır. Günümüze kadar kitle iletişim araçlarının tam olarak ne tür bir etkiye sahip olduklarından söz edilmemiştir. Kitle iletişim araçlarının bazı etkilere sahip olduğu sonucuna varılmış olmasına rağmen, bu etkinin türü hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır.

“Kitle iletişim araçlarının sahip oldukları faaliyet özgürlüğünden dolayı toplum üzerinde etkili oldukları düşünülür: İletişim teknolojisi ve kitle kültürünün bütün iletilerine yüklediği işlevi gizlemek için emperyalizm kitle iletişim araçlarını

devrimci ajanlar statüsüne ve çağdaş iletişim olgusunu devrimin kendisine yükseltmiştir” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 316).

Burton’a (1995: 14) göre, “medyanın esas gücü insanların dünya görüşlerini şekillendirmek, düşünce ve fikirlerinin temel kaynağı olabilmesi gerçeğinde yatmaktadır. Kitle iletişim araçları insanların düşünce ve davranış biçimine etki edebilmektedir. “Medyanın gücü denildiği zaman genellikle, medya kuruluşlarının mülkiyet aracıyla ve daha sonra izleyicilerin tutum ve davranışlarını etkileyebilecek olan iletilerin şekillendirilmesini kontrol ederek sahip olduğu gücü ifade etmektedir” (Burton, 1995: 224).

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmış ve bu konuda çeşitli kuramlar geliştirilerek medyanın etkilerine bir açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Her dönemde birbirini çürüten farklı görüşler öne sürülmüştür. Kitle iletişim araçlarının konusunda yapılan çalışmaları Klasik Dönem ve Eleştirel Dönem olarak iki grup altında toplanabilir. Klasik Dönem başlığı altındaki görüşleri; güçlü etkiler, sınırlı etkiler ve güçlü etkilere geri dönüş başlıkları altında değinmekte yarar vardır. Eleştirel Dönem başlığı altında kitle iletişim araçlarının etkileri konusunu göstergebilim, ekonomi-politik ve kültür araştırmaları konu başlıkları altında açıklamak yerinde olacaktır.

2.1. KLASİK DÖNEM

2.1.1. Güçlü Etkiler

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda birçok araştırma yapılmıştır. Bunların bazıları kuramsal düzeyde kalırken, bazıları da önemli sonuçlar ortaya koymuştur.

“XIX. yy’ın sonundan 30’lu yıllara kadar devam eden dönemde kitle iletişim araçları Avrupa ve Kuzey Amerika’da görüş ve düşüncelerini belirleyen, yaşam alışkanlıklarını değiştirebilen, her türlü koşulda siyasal sistemleri belirleyebilen önemli ve etkili araçlar olarak kabul edilmişlerdir. Bu görüşler bilimsel araştırmalar yerine izleyici topluluklarının sinema, basın ve radyoya gösterdiği yoğun ilginin gözlemlenmesine dayandırılmaktaydı” (Alemdar ve Kaya, 1983: 48).

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda yapılan araştırmaların gelişim sürecine bakıldığında zaman, ilk etki araştırmalarının II. Dünya Savaşı öncesinde H. D. Lasswell, C. I. Howland ve K. Lewin tarafından ABD’de başladığı görülmektedir. İlk dönemde iletişim üzerine yapılan araştırmalar, kitle iletişim araçlarının insanları doğrudan etkilediği varsayımından yola çıkmıştır. “Güçlü etkiler” olarak da adlandırılan bu ilk kuram, izleyicilerin pasif olduğunu, kitle iletişim araçlarının ise kişilerin duygu ve düşüncelerini değiştirdiğini, siyasal sistemi etkilediği fikrini savunmuştur. “Kuramcılara göre, kır yaşamından kent yaşamına geçen ve bu geçiş sürecinde toplumsal ve psikolojik zorluklarla karşılaşan dönemin insanları,

karşılarında kitle iletişim araçlarını bulmuşlar ve bu buluşma, dönemin toplumsal hareketlerinde kitle iletişim araçlarının rolü üzerinde yorumlar yapılmasına neden olmuştur. Oluşan imajlar, kitle iletişim araçlarının insanların düşüncelerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini değiştirebilecek kadar güçlü olduğunu zihinlerde canlandırmıştır” (Severin vd., 1994: 433).

Dolayısıyla, 1920 ve 1930’lu yılları kapsayan bu dönemde, kitle iletişim araçlarının insanlar üzerinde güçlü etkiler bıraktığı yönündeki görüşleri gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle, “1930’larda faşist kışkırtma propagandasıyla birlikte psikolojik savaş fikri gelişmeye başlamıştır. Hitler’in bir nutukla kitleleri harekete geçirmesi gerçekleri karşısında, iletişimde “Total Etki” ve “Pasif İzleyici”, “Taşıma Kemer” kuramları ortaya atılmıştır” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 55).

Kitle iletişiminde ilk araştırma Harold D. Lasswell tarafından yapılmıştır. Lasswell 1927 yılında ortaya koyduğu “The Propaganda Techniques In The World War” isimli çalışmasında savaşta propaganda aracı ile sosyal dayanışmanın yaratılabileceği fikrini öne sürmüştü ve “Kim, Neyi, Hangi Kanaldan, Kime, Nasıl bir Etkiyle, Ne Söyler” formülünü ortaya atmıştır.

Kitle iletişim araçları etkilerinin insanların düşünce ve davranışlarını değiştirecek kadar güçlü olduğu üzerindeki görüşler, psikolojide kullanılan “Uyaran - Tepki” kuramından yola çıkarak “Hipodermik İğne”, “Taşıma Kemer” gibi çeşitli yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bütün bu yaklaşımların hareket ettikleri “Uyaran - Tepki” kuramının temelinde, “bireylerin benzer uyaranlar karşısında

benzer tepkiler vereceği ve kitle iletişim araçlarının güçlü bir uyarıcı olduğu kabul edilirken, bireyler pasif konumuna indirgenmiştir” (İnal, 1996: 137).

Erdoğan ve Alemdar’ın (2002: 74) da ifade ettiği gibi, “Uyaran - Tepki” modeli davranışçı psikolojinin, davranışçılar kabullenmese bile, en önemli kavramlarından biridir. İletişimde ister “Taşıma Kemer”, isterse de “Sihirli Mermi” adlarıyla anılsın, “Uyaran - Tepki” kuramı burjuva iletişim kuramının temel taşlarından biridir. Bu kuramın egemenliği XX. yy’ın ilk yarısına kadar soruşturmasız olarak sürmüştür”. 1940’lara kadar süren “Uyaran - Tepki” yaklaşımına “Seçimsel Dikkat”, “Seçimsel Algılama” gibi çeşitli anlamlandırmalar eklenerek bu anlamlandırmalarla yeniden anlamlandırılmaya başlanılmıştır.

Sonuç olarak, 20’li ve 30’lu yıllarda kitle iletişim araçlarının güçlü etkiye sahip olduğu görüşleri geliştirilen kuramlarla güç kazanmıştır. Bu dönemde kitle iletişim araçlarının bu denli etkili olmasının sebebi olarak, kitle iletişim araçlarının çok yaygın olması ve hayatın her anında bulunmasından ileri geldiği düşünülmektedir.

2.1.2. Sınırlı Etkiler

40’lı yıllardan başlayarak 60’li yılların başlarına kadar kitle iletişim araçlarının etkisi konusunda araştırmalar sürerken, aslında bu etkinin o kadar da güçlü olmadığı ve insanları üzerinde hızlı bir şekilde etki bırakmadığı görüşleri öne sürülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine Katz, Berelson ve Lazarsfeld önderliğinde “etki” ile

ilgili yeni araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, kitle iletişim araçları'nın aslında kişilerin tutum ve davranışlarını etkileme açısından tam bir etkiye sahip olmadıkları, dolayısıyla da etkilerinin sınırlı olduğu sonucuna varılmıştır. Katz, Berelson ve Lazarsfeld'in yaptıkları araştırmalar sonucunda "İki Aşamalı Akış" kuramını geliştirerek, "eşik bekçiliği", "fikir önderleri" gibi kavramlar ortaya attılar. Kitle iletişim araçları'nın bireyleri etkilemede başarısız olduklarından yola çıkarak, kitle iletişim araçlarında yer alan fikirlerden pasif izleyiciye doğru bir akış olduğu görüşü ağırlık kazanmaya başlanmıştır.

Berelson ve Katz'ın açıklamalarına göre, "kapı tutucu"³ ve "kanaat önderleri" birbirinden ayrı kavramlardır. "Kapı tutucular" kitle iletişiminde gönderici araçtan önce, "kanaat önderleri" alıcı araçtan sonra yer alır; her ikisi de etkinin sağlanması'da hem seçici, hem de yorumcu rolünü oynarlar (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 91). "Bu boyutuyla araştırma, kitle iletişim araçları'nın etkisinin az olduğunu ve modelin alıcı kitlenin sosyal gerçekliğini, politik bilgilenme ve düşünce oluşumu sürecini iyi yansıtmadığını göstermiştir" (Yüksel, 2001: 13).

Birincisi 1940'da, ikincisi ise 1948 yıllarında ABD'de yapılan Başkanlık seçimleri sırasında Lazarsfeld, Berelson ve Mcphee'nin yaptıkları araştırma sonucu, seçim sırasında seçmenlerin daha önceden kitle iletişim araçlarında yayınlanan seçim haberlerden etkilendiklerini, ancak bunun tek başlarına çok da etkili olmadığını ileri sürmüşler.

---

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan ve Alemdar, 2002, s. 89.

1950’lerde devam eden araştırmalar sonucu birtakım kuramlar geliştirilmiştir. Bunlardan biri Festinger tarafından ortaya atılan “Bilişsel Çelişki” kuramı olmuştur. Bu kurama göre, birey uyumsuzluk yaratan herhangi bir bilgiden kaçınır. Bunun anlamı da, birey bildiği bilgileri bilmediği bilgilere tercih etmesidir. Çünkü bilmediği bir konu bireyin çelişkiye düşmesine neden olur.

Yine bu yıllarda “iletişimdeki psikolojik ve sosyolojik yaklaşımın yetersizliği ve iletişimin sosyolojik açıklaması ve bunun egemen sisteme bağlanması gereği ortaya çıkmıştır. Bu durum, 1950’lerin sonu ve 1960’ların başlarında, iletişimin sosyolojik kuramsal açıklamalarına neden olmuştur” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 97).

Klapper’in (1960), “kitle iletişiminin olağan olarak izleyici aracılığıyla işlev gördüğü” yolundaki çalışmaları değerlendiren düşüncesi bu dönemin sonuçlarını özetlemektedir (Kaya ve Alemdar, 1983: 49). “Klapper, Berelson ve Lasswellin aksine kitle iletişiminin etkisi konusunda bazı genelleştirmeler yapmıştır. Bunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkün” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 143):

- 2) Kitle iletişimi genellikle izleyici üzerindeki etkilerin yeterli ve zorunlu bir nedeni olarak görev yapmaz. Bunun yerine araya giren etki ve etkenlerin bağlarından geçerek ve bu bağlar arasında görev görür.
- 3) Bu araya giren etkenler kitle iletişimini varolan koşulları destekleme sürecinde tek neden olarak değil, katkıda bulunan bir ajan olarak gösterir.

- 4) Kitle iletişiminin değişim hizmetinde görev yaptığı hallerde iki koşuldan biri var demektir: a) ya araya giren etkenler çalışmıyor olacak; b) ya da normal olarak destekleme lehinde olan araya giren etkenlerin kendileri değişimi tahrik edici olacak.
- 5) Belli bazı durumlarda kitle iletişimi doğrudan etki üretiyor ya da doğrudan psikolojik görevlere hizmet ediyor görünür.
- 6) Hem etkiye katkıda bulunan, hem de doğrudan etki ajanı olarak, kitle iletişiminin yeteneği araçların ve iletişimlerin, ya da iletişim durumunun çeşitli yanları tarafından etkilenir.

Sonuç olarak, Klapper kitle iletişim araçlarının bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirmedeği, aksine desteklediği fikri üzerinde durmuştur. Bireylerin beğendikleri iletileri aldıkları, beğenmediklerinden kaçındıkları sonucuna varmıştır.

2.1.3. Güçlü Etkilere Geri Dönüş

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda yapılan araştırmalar sürekli devam etmiş ve yeni kuramlar ortaya atılmıştır. “Sınırlı etkiler” döneminden sonra 60’lı yıllardan itibaren kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, kitle iletişim araçlarının güçlü etkileri konusu yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, S. Mill, E. Durkheim ve diğerleri bu konuda çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir. Bu

kuramlarla birlikte, kitle iletişim araçlarının etkisi konusunda yapılan araştırmalar kitle iletişim araçlarının bireyleri etkilemede bazı güçlere sahip olduğu görüşü yeniden yaygınlaşmaya başlamıştır.

1960'lı yılların ortalarında insanların kitle iletişimi ile ne yaptıkları sorusu üzerine iletişim bilimciler “Kullanımlar ve Doyumlar” kuramını geliştirmiştir. “Aktif İzleyici” savını ortaya atan bu kurama göre, “insanlar basit bir şekilde davranma yerine, çevrelerine etki yapan aktif ajanlar olarak kabul edilir. Bu ajanlar etkinlikleri seçme yolları arasından amaçlarına uygun tercihler yapma gücüne sahiptirler” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 188).

Festinger'in “Bilişsel Çelişki” kuramına dayanan bu görüş, Erdoğan'a (1978: 20) göre, “kişilerin, örgütlerin, grupların ve her türlü ilişkilerin belli sistemleri oluşturduğunu ve bu sistemlerin denge sağlayıcı ve denge arayıcı yönde etkinlik gösterdiğini kabul ederler. “Kullanımlar ve Doyumlar” yaklaşımının temel noktası, insanların bazı gereksinmelerinin olduğu, bu gereksinimleri karşılamak için çevrelerinde olanak olmadığı zaman, bu gereksinimlerini kitle iletişim araçları tarafından karşılamak zorunda oldukları fikrine dayanmaktadır”.

“Son zamanlarda dikkat çeken belli başlı araştırmalar ise, kitle iletişiminin aynı zamanda kültürü, bilgi birikimini, normları ve toplumsal değerleri yakından etkilediğini ortaya koymuştur. Bu araştırmalardan biri “Gündem Belirleme Kuramı”dır. Kitle iletişim araçlarının günlük gündem belirleme görevi yaptığını savunan “Gündem Belirleme Kuramı” McCombs ve Shaw tarafından geliştirilmiştir.

Bu görüŖe göre, medya insanlara “ne hakkında” düşüneceklerinden başka “ne düşüneceklerini” de söylemektedir. “Bu kuramın savunucularına göre, önceki kitle iletişim araştırmaları “bilme ve farkında olma” yerine, “tutum değişimi” üzerinde durmuşlardır” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 211).

“Kişiler ancak kitle iletişim araçlarını takip ederek dünyada neler olup bittiğini ve hangi konuların daha önemli olduğunu öğrenirler. Çünkü, kitle iletişim araçları bir konuya ayırdığı yer ve süre o konunun önemini ortaya koymaktadır. Kitle iletişim araçlarının istediği haberleri vererek veya istediği programların televizyonlarda gösterilmesini sağlayarak zaten insanların ne hakkında konuşacakları ile ilgili bir gündem oluşturmaktadır. “Gündem Belirleme” kuramı özellikle imajın oluşumunda iletişimin rastlantısal değil, stratejik olarak değerlendirilmesi gerçeğine de gönderme yapmaktadır” (Yıldız, 2002: 55).

Kitle iletişim araçları sahipleri uluslararası alandaki güçlerini artıran etkisi sonucunda, sivil toplum kuruluşlarının, bilim adamlarının, yazarların, akademisyenlerin, başka bir deyişle “bireylerin” uluslararası ilişkileri etkileme ve yönlendirme olanağı da eskiye oranla artmıştır. Kitle iletişim araçları bir konuyu gündeme getirerek bu konu ile ilgili bir bakış açısı oluşmasına aracılık eder. Bu şekilde kitle iletişim araçları, insanların fikir ve görüşlerini değiştirme olanağına sahiptir.

Kitle iletişim araçları gündelik hayatta ortaya çıkan olayları haber yaparak bunları kamuoyuna aktarmaktadır. Bu bilgileri aktarmakla kalmayıp, ayrıca

insanların tutum ve davranışlarına da etki edebilmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak, “kitle iletişim araçları yöneticileri, editörler ve etkin köşe yazarlarını da içine alan medya elitleri de, toplumsal yapı içinde en önemli güç odaklarından biri haline dönmüştür” (Astiz, 1969). Bu görüşten yola çıkarak, “kitle iletişim araçlarının asıl işlevinin toplum üzerinde etkili olan kişi, kurum ve kuruluşların denetlenmesi olduğu görüşü, kitle iletişim araçlarının dördüncü güç olduğu savının temelini oluşturmaktadır” (Çaplı, 2002: 25). Dolayısıyla, kitle iletişim araçlarının bireylerin tutum ve davranışlarını etkileme ve değiştirme gücüne sahip olduğunu söylenebilir. Çünkü, kitle iletişim araçları sahipleri insanların tutum ve davranışlarını istedikleri yönde değiştirme olanaklarına sahiptirler.

1980’li yılların başında E. Noelle - Neumann tarafından geliştirilen “Suskunluk Sarmalı” kuramı, insanların diğerleri tarafından izole edilmek korkusuyla kendi fikirlerini açıklamaktan çekindikleri ve çoğunluğunun fikirlerini benimsedikleri görüşünü ortaya atmışlardır. Erdoğan ve Alemdar’a (2002: 238) göre, “suskunluk sarmalı, halkın kitle iletişim araçlarına gerçeğin egemen tanımını için baktıkları zaman değişir. Kişilerarası iletişim enformasyon sağlar, fakat kitle iletişim araçları asıl etken olmaya yönelir”. Bu kuram, kitle iletişim araçlarının bazı konuları halkın görmesinden uzaklaştırmak suretiyle etkilerinin gücünü ortaya koymaktadır.

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusunda McQuail’in (1983: 78) görüşü ağırlık kazanmaktadır: “Birincisi, iletişim araçları dikkatleri belirli sorunlara, çözümlere ya da insanlara çekip yönlendirerek güç sahibi olanları kayırıp, buna bağlı olarak da rakip birey ya da gruplara yönelmesini önlerler. İkinci olarak, kitle iletişim

araçları statü sağlar, meşruiyeti güçlendirir. Üçüncü olarak, iletişim belirli koşullarda inandırma seferber etmenin bir kanalı olabilirler. Dördüncü olarak, kitle iletişim araçları belirli türden kamuların oluşmasına ve varlıklarını sürdürmesine yardımcı olabilir. Beşincisi, iletişim araçları psikik ödül ve tatminlerin sunulmasında araç olabilir. Rahatlatır, eğlendirir ve gururları okşayabilir”.

Sonuç olarak, 1960’lı yıllardan itibaren, kitle iletişim araçlarının güçlü bir etkiye sahip olduğu görüşü geliştirilen kuramlar tarafından desteklenmiştir. Özellikle, ortaya atılan “Suskunluk Sarmalı” ve “Gündem Belirleme” kuramları kitle iletişim araçlarının güçlü etkilere sahip olduğunu ve bu güçlere sahip olmada en etkili araçlar olduğu görüşünü kanıtlamıştır.

2.2. ELEŞTİREL DÖNEM

2.2.1. Göstergibilim Yaklaşımı

Göstergibilim 1960’lı yılların sonlarından başlayarak kitle iletişim çalışmalarında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Dilin en önemli işlevlerinden biri iletişim aracı olmasıdır. Bilindiği gibi, insanlar arası iletişimi sağlayan sadece dil değildir. Dil dışı iletişim dizgeleri de vardır. Göstergibilim dil dahil, iletişim konusu olan tüm dizgeleri konu edinmektedir.

İletişimde göstergebilim yaklaşımı, iletişimi işaretler, kodlar, göstergelerden yola çıkarak anlamlı kılmaktadır. Göstergebilim iletişimi bir süreç olarak değil, iletişimde “anlam” sorunuyla ilgilenmektedir. “Göstergebilimde dikkat “metin” üzerinde toplanır. Alıcı/izleyici “okuyucu” olarak nitelenir ve iletişim sürecinde aktif bir rol alır. Okuyucu kendi deneyimlerini, tutumlarını ve duygularını getirerek metnin anlamını yaratmaya yardım eder. Anlamın incelenmesinde üç öge önde gelir: işaret (gösterge), işaretin işaret ettiği (gösterilen) ve işareti kullananlar (gösteren)” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 361). Saussure’a göre, gösterge kavramı anlamveren ve anlamverilenden meydana gelmektedir. Her iki ögenin anlamı kültüre bağlı olarak değişmektedir. Çünkü, bir gösterge veya işaret bir kültürde başka bir anlama gelirken, başka bir kültürde tamamen zıt bir anlama gelebilmektedir.

Saussure’un bir ilişkide “okuyucuya” önem vermemesine karşılık, Roland Barthes, metin ile okuyucu arasındaki ilişkiye önem vermiş ve kendi yaklaşımında iki “anlam dizisi” tezini ortaya atmıştır. Bu yaklaşıma göre, birinci anlam “sözlük anlamı” olarak nitelendirilen, işaret içindeki anlamveren ile anlamverilen arasındaki ilişkidir. “Çağrimsal anlam” olarak da ifade edilen ikinci anlam ise, işaret ile kullanıcının ve kültürel değerlerinin arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

Göstergebilim alanında yapılan araştırmalar, anlama biçim vermede göstergecinin konumu üzerinde durmaktadırlar. Kodlar ve anlamlar tarihsel ve sosyal bağlamdan ayrı tutulamazlar. Çünkü kod ve göstergeler ancak bu bağlamlar çerçevesinde güç kazanırlar.

Dolayısıyla, kitle iletişim araçları etkilerinin kod ve göstergelerden geçerek anlam kazandığı söylenebilir. Metinleri anlamlı kılmak için kod ve şifreler üzerinde yoğunlaşarak bazı söylemler diğerlerinden daha meşru kılınabilmektedir.

2.2.2. Kültürel İncelemeler

“Kültürel incelemeler, metin analizine egemen olan geleneğin oluşmasına temel olan dil bilimi ve göstergebilim alanında gelişme göstermiştir. Stuart Hall dil dahil her aracın inşa edici potansiyeli üzerinde durmuştur. Ayrıca, kültürel incelemelerde pasif ve farklılaştırılmamış izleyici düşüncesine karşı çıkarak, farklı sosyal ve siyasal yönelimdeki izleyicilerin mesajları çözümlemesi yollarının incelenmesi üzerinde durmuştur” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 389).

“Kültürel çalışmalar, farklı kültürel ve toplumsal uygulamalarda izleyiciye dönük olarak yapılandırılmış söylemleri değerlendirmektedir. İzlerkitleden çok toplumsal ve tarihsel bağlama ilişkin çalışmaları içermektedir. Buna göre, kültürel çalışmalar, iletişim araçlarının içeriğinin ve etkisinin, iletilerinin üretildikleri ve alımlandıkları toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiğini varsaymaktadır” (Yıldız, 2002: 61).

Kültürel çalışmalar 1960’lı yıllarından itibaren değişime uğrayarak yayılmaya başlamıştır. “Aktif izleyici” tanımı yerine “çoğulcu alımlama” söylemi geliştirilmiştir. Kültürel çalışmalarda insanlar arası etkileşim onların kendi

kültürlerine ait sembollerden geçmektedir. Böylece, insanlar arasında tarihsel süreçle birlikte gelen bazı ortak etkileşimler kitle iletişim araçları tarafından düzenlenerek aktarılmaktadırlar.

2.2.3. Ekonomi - Politik Yaklaşımı

İletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi 1970’li yıllardan itibaren iletişimde ekonomik analizin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Kitle iletişim araçları büyük yatırımlar gerektirmekte ve bu alanda yapılan yatırımlardan büyük kazanç elde etmektedirler. Dolayısıyla, büyük paraların döndüğü bu alan kar amacı güden bir endüstri haline gelmiştir. Böyle olunca da, iletişimin ekonomik boyutu çeşitli araştırmaların yapılmasına neden olmuştur.

“1970 ve 1980’lerde Marksist ve Marksist yönelimli yaklaşımlar arasında en yaygın kuramsal tartışma ideoloji ile ekonomik taban ilişkisi üzerine olmuştur. Bu da ekonomik tabanı ele almama ve göz ardı etme tartışmalarından, ekonomik tabanın “emniyetsizliği”, yani yansımının güvensizliği ve ekonomik altyapı ile ideolojik üstyapı arasında birebir doğrudan uyum içinde bir ilişki olmadığı gibi tartışmalara neden olmuştur” (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 431).

Medyanın ekonomi - politik yaklaşımına göre: “Hakim sınıfın başlıca düşünce üretim araçlarına da egemen olacağı kabul edildiğinde kitle iletişim araçlarının mülkiyet ve denetiminin de egemen sınıfların elinde tutulacağı önermesine ulaşılır.

Bu önermenin uzantısı ise sınıflı toplumlarda kitle iletişim araçlarının esas itibariyle egemen sınıf çıkarları doğrultusunda rutin ve standart bir üretim yaptıklarıdır. Bu üretimi gerçekleştiren medya kuruluşunun mülkiyeti elinde tutanlardan özerk etkinlikte bulunamayacağı varsayılır. Bu ürünleri tüketenlerin (okur ya da izleyiciler) ise kendilerinin örgütlü kitle oluşturacakları söylenir. Çizilen tablo, bu yaklaşımın medyaya ideolojik yeniden üretimin başlıca aracı olarak baktığını gösterir. Yani medyanın yayınlarının, toplumun örgütlü olmayan kesimlerinde düzeni pekiştirici güçlü bir etki yaptığı kabul edilir” (Kaya, 1999: 25 - 26).

İletişimin ekonomi - politik yaklaşımın özü, kitle iletişim araçlarının ekonomik güçler tarafından belirlendiği temelinde yatmaktadır. Dolayısıyla da, kitle iletişim araçları ekonomik güce sahip olanların elinde toplanmaktadır. Durum böyle olunca, kitle iletişim araçları sahipleri sahip oldukları bu kitle iletişim araçları üzerinde bilginin üretilmesi ve dağıtımında etkili olmaktadır.

3. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİ YOLUYLA İMAJ ÜRETİMİ

3.1. İMAJ KAVRAMI

İmaj kavramının geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. İmaj kavramının yüzyıllar önce ordusunu yöneten bir kralın, kendisini tanıtmak için savaşta kullanılan kalkanların üzerine “St. George” veya “Lorraine” haçı gibi bir işaret kullanmasıyla

ortaya çıktığı söylenmektedir. Zaman içinde bütün ülkelerde şövalyelerin aynı işareti kullanması adet haline gelince, bu durum oldukça tehlikeli olmaya başlamıştır. Çünkü, bütün ülkelerin ordularında aynı işaretin kullanılmasıyla birlikte, düşmanların karıştırılması tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, zamanla her ülke kendisini tanıtan işaretler ve amblemler geliştirmeye başlamıştır. Böylece, ortaya çıkacak karışıklıklar önlenmiştir. Daha sonra amblemler ülke bayraklarına uygulanmıştır.

İmaj kavramı kimi çalışmalarda “imaj”, kimi çalışmalarda ise “imge” sözcüğü ile ifade edilmektedir. “Karşılaştırmalı Yazınbilim”in bir dalı olarak XIX. yy’da ortaya çıkan “imgebilim” günümüzde bir bilim dalına dönüşmüştür. “İmaj kavramının Türkçe’ye yerleşirken önemli ölçüde haksızlığa uğramış kavramlardan biri olduğu söylenebilir. Sözcüğe birçok farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamlar saçla, giyim tarzıyla ilgili fiziksel/somut anlamlar olduğu gibi, yalan, aldatıcılık gibi soyut anlamlar da olabilmektedir” (Yıldız, 2002: 20).

“İmaj konusunda yapılan çeşitli çalışmalarda imaj ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Genel anlamda “imaj”, imgelem yoluyla zihinde canlandırılan nesnelere, durumlar, kavramlar ve semboller olarak tanımlanmaktadır” (Küçük Kurt, 1987: 167). Bir diğer tanımda, “imaj” kavramı, genel olarak bir bireyin, diğer bir birey, grup veya organizasyon hakkında sahip olduğu izlenim, düşünce olarak tanımlanabilir. Tolungüç’e (2000: 23) göre, “imaj, reklamlardan doğal ilişkilere, içinde yaşanılan kültürel iklimden var olan önyargılara kadar çeşitli kanallardan elde edilen bilgi ve verilerin değerlendirilip yorumlanmasıyla oluşmaktadır”.

Aydoğan'a (2004: 89 - 90) göre, "imaj pek çok faktörden oluŐur ve bireylerin davranıŐlarının nesnelere etkilendiğini göstermektedir. İmajlar bireylere bir varlık hakkında dŐnmelerine yardımcı olur ve onların nesnelere yönelik hareketlerini etkiler". Yazıcı (1997: 19) ise, "imajın, gerçeğin bir sunumu olduğunu, gerçek ile nadiren çakıŐtıđını, sadece bir yanılısama yarattığını, imajın bir objeye, kiŐiye, kuruma veya ülkeye ait düşünce ve izlenimlerin beyinde algılanması olduğunu ifade etmektedir". Bu tanımlardan yola çıkarak, imaj bireylerin duygu ve düşüncelerini deđiŐtirebilme, etkileyebilme gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Günümüzde hem bir kişinin, kurumu ve çevresiyle, hem de bir ülkenin diğer ülkelerle olan etkileşim sürecinde bazı etkiler ve bu etkiler sonucunda oluşan bazı izlenimler bıraktığı görülmektedir. Zihinlerde oluşan ve imaj olarak tanımlanan bu izlenim, günümüzde herhangi bir kişi, kurum, ülke amaçlarının elde edilmesinde büyük önem taşıyan bir faktördür. evredekiler tarafından algılanma biçimi o kişi, kurum veya ülkenin imajı olarak ortaya çıkmaktadır.

"İnsanlar, lkeler ve günlük yaŐantıma girmiŐ ürünler için kullandığımız birçok sıfatı kurumlar için de kullanabiliriz: Çağdaş, iyi, kaliteli, temiz, dürüst, evre dostu vs.. Bu sıfatlar kurumun insanlardaki imajının dıŐa vurumudur. Yani, kurumun evre tarafından algılanıŐ biçimi onun imajıdır" (Peltekoğlu, 1998: 280). Vural'ın (1992: 139) da belirttiği gibi, "insanlar kurumlarla ilgili bilgi, deneyim ve yaŐantılarına bağlı olarak oluşan imaj, iyi, kötü veya sıradan olabilir, fakat iyi bir imaj konusundaki belirgin özellik onun kazanıldığı ve bunun için de çaba gerektirir".

Dolayısıyla, “bir nesnenin, kurumun, kuruluşun veya kişinin algılanması olarak da tanımlayabileceğimiz imaj, günümüzde ülkelerin de uluslararası arenada nasıl algılandığına ya da nasıl algılanmak istediğine yönelik çalışmalara ışık tutmak açısından büyük önem taşımaktadır. Bir ülke sahip olduğu imajla uluslararası kamuoyunda iz bırakmaktadır. Doğru yapılan imaj analizleri ile ülkeler uluslararası kamuoyu nezdinde buldukları yeri görebilmekte ve elde edilen sonuçlara göre imajlarını değiştirme veya pekiştirme yolunda stratejik çalışmalara girmektedirler. Çünkü, küresel rekabet ortamında ülkelerin sahip oldukları olumlu imaj, taklit edilmesi güç bir rekabet avantajı olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası platformda sahip olunan imajın, o ülkenin itibarı açısından oynadığı rol büyüktür ve itibarlı bir ülke, uluslararası karar mekanizmalarını etkileme ve uluslararası kamuoyu oluşturma gücünü elinde bulundurmaktadır. Bu da, tüm dünya ülkeleri içinde o ülkeye bir ayrıcalık kazandırmaktadır. Olumlu imaja sahip itibarlı bir ülke kendini diğerlerine kabul ettirmekte ve maddi manevi değerlerini dünyaya kolayca aktarabilmektedir” (Gültekin, 2005: 126).

Böylece, imaj günümüzde yaşamın her alanında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. İmaj kavramı artık kurum, kişi, ülkelerle birlikte anılmaya başlamıştır. İmaj olgusunun önemini fark eden kişi, kurum veya ülkeler tarafından bu konuda kapsamlı imaj çalışmaları yaptırılmaktadır. Hiç kuşkusuz, imaj çalışmalarının temelinde yatan temel olgu önemli bir farklılık yaratmaktır. İmajın en belirgin unsurlarını bir kişi, kurum veya ülkenin olmak istediği durumu, idealini ve var olma nedenini açıklayan vizyonu, onu diğerlerinden farklı gösteren amaçları, onun

kendi dünya görüşüne temel teşkil eden sosyal sorumluluklarını ifade etmeye yönelik düzenlenen iletişim stratejileri ve kurumsal dizaynı oluşturmaktadır.

3.2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİ

“Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bu araçların, bireyin toplumsal, siyasal ve ekonomik konulara ilişkin bilgilenmesindeki rolü de gün geçtikçe önem kazanmış ve günlük yaşamın ayrılmaz parçası haline gelmiştir” (İnal, 1994: 155). “Teknolojik gelişmeler, kitle iletişiminin şeklini ve boyutunu köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu değişim sonucu, düne kadar sanayi toplumu olarak nitelendirdiğimiz toplum geride kalarak yerini bilgi toplumuna bırakmıştır” (Vural, 1992: 139).

Küreselleşme çağındaki dünyada kitle iletişim araçlarının bilgilendirme, bilinçlendirme, eğitme, eğlendirme vs. işlevleri vardır. Kitle iletişim araçlarının bütün bu işlevleri haber üretim sürecinden geçmektedir. “Haberler, gruplar içinde ilişki kurma şekillerinde ve içinde yaşanılan dünyaya ilişkin tanım ve değerlendirmelerde meydana gelen değişikliklerin önemli göstergelerinden biridir” (Bennett, 2000: 31).

Küreselleşmenin yaşandığı günümüzde kitle iletişim araçları da gelişmiş ve küreselleşmiştir. Kitle iletişim araçları artık ulusal sınırları aşmış ve ideolojik bir propaganda aracı haline gelmişlerdir.

Geleneksel iletişimi kitle iletişiminden ayıran iki özellik bulunmaktadır (Tokgöz, 2003: 100):

- a) Kitle iletişim araçları zamandan tasarruf ederek, kapsanılan yerleri genişleterek enformasyonu taşınabilir ve saklanabilir hale getirmiştir. Bu durum, kitle iletişim araçlarını, geleneksel iletişim yöntemleri yanında toplumsal etki yönünden daha güçlü kılmıştır.
- b) Kitle iletişim araçları, çalışabilmek bakımından bir örgütlenişe gereksinim duymaktadır. Daha başka deyişle, kitle iletişim araçları diğer toplumsal kurumlar ve örgütler gibi bazı özelliklere ve yükümlülöklere sahiptirler.

“Yukarıda sayılan iki özellik yanında, kitle iletişim araçlarının pek çok işlev gördüğünü belirtmek gerekir. Bu araçlar, yüzyıllardır var olan geleneksel iletişimin işlevlerini günümüzde farklı görünümde yerine getirmektedirler. Haber verme, propaganda, eğitim, eğlence, reklam yapma şeklinde sıralayabileceğimiz bu işlevleri, kitle iletişim araçları toplumsal kurumlar olarak toplumsal yapı içinde gerçekleştirmektedir” (Tokgöz, 2003: 100 - 101).

Kitle iletişim araçları aracılığıyla insanlara verilen her şey haber niteliğini taşımaktadır. Haber konusunda çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin, bir tanıma göre, “haber insanların geleceklere ile ilgili kararlar almakta, diğer insanlar ve çevre ile anlamlı ilişkiler kurmakta, dünyayı algılamakta en önemli unsuru oluşturan bilgilerdir” (Zeytinli, 1996: 1101). Bir diğer tanımlara göre ise, ““olan her şey

haberdir”, “dün bilmediğimiz haberdir”, “insanların üzerinde konuştukları haberdir”, “haber, okuyucuların öğrenmek istedikleridir” şeklinde tanımlar yer almıştır” (Tokgöz, 2003: 187). Bu tanımlardan yola çıkarak, haber ile ilgili yapılan bütün tanımlarının kişilerin bilgilendirilmesine yönelik olduğu söylenebilir. Çünkü, toplumların yaşamlarını sürdürebilmeleri için insanların bilgilenmeleri gerekmektedir.

Bennett’e (2000: 14) göre, “haber bir şekilde halkın bilgi ihtiyaçlarına cevap verdiğini düşünmek cazip gelse de, daha endişe verici bir durum söz konusudur. Haberin, demokrasinin ihtiyaçlarına hizmet edeceğini garanti edecek hiçbir kurumsal denetim veya kontrol mekanizması yoktur. Aksine, haber, haber dünyasındaki ticari güçlerin politikacılar ve iletişim danışmanlarınca kemale erdirilen iletişim teknolojilerinin ve halkın beğeni ve eğlence alışkanlıklarının bir birleşiminin yönlendirdiği serbest bir çarktır. Politik bilgi, çok önemsiz ev eşyalarının dahi karşı karşıya olduğu kalite kontrol sistemleriyle karşılaşmadan üretilmekte ve pazarlanmaktadır”.

“Yaşadığımız dünyayı anlamının bir yolu olarak haber, toplumdaki ve kültürden ayrı düşünülemez. Aksine, haberler gruplar içinde ilişki kurma şekillerimizde (sosyal boyut) ve içinde yaşadığımız dünyaya ilişkin tanım ve değerlendirmelerimizde (kültürel boyut) meydana gelen değişikliklerin önemli göstergelerinden biridir” (Bennett, 2000: 31).

Haber ve haber üretimi konusunda yapılan birçok araştırma incelendiğinde, bunların genellikle haberde tarafsızlık ve nesnellik ilkelerine odaklandığı görülmektedir. Philip Schlesinger'e (1988) göre, "haberlin toplumsal işlevi, olayın geçtiği mekanda bulunmayanlar için gerçeğin yeniden kurulması ve sunulmasıdır" (Çaplı, 2002: 79).

Bir haberin haber değeri taşıyabilmesi için o haberin ülkeler, politik kararlar, önemli kişiler, olaylar, felaketler vs. ilgili olması gerekmektedir. Örneğin, tanınmış kişiler hakkındaki haberleri izlemenin önemine Amerikalı yazar Curtis McDougal şöyle değinmektedir (Tokgöz, 2003: 205):

"İnsanlar eşit yaratılmakla beraber, bazıları diğerlerine oranla habere konu olma bakımından daha çok önemli olabiliyorlar. Bu durum onların toplumdaki yerlerinden, statülerinden ileri geldiği gibi, daha önce sürekli gerçekleştirdikleri olağandışı bir hareket nedeniyle sürekli olarak ilgi çekmelerinden de kaynaklanmaktadır".

Bunun dışında, bir konu veya olayın haber değeri taşıması, medyanın ideolojisi çerçevesinde şekillenmektedir. Çünkü, "bir konu veya olayın anlamlı ve önemli olup olmadığı, yani haber değerinin olup olmadığı, toplumun siyasal kültürüne, siyasal kültürün biçimlendirdiği medyaya ve gazetecilere bağlı olmaktadır. Aslında, aynı haberin birbirinden farklı iletişim araçlarında, yani gazete ve televizyonlarda bile çok farklı açılardan ele alındığı ve farklı söylemler kullanıldığı görülmektedir" (Çaplı, 2002: 82).

Medyada neyin haber olup olmayacağı, bu haberlerin nasıl aktarılıp yorumlanacağı haber editörlerinin değer yargıları ile ilgilidir. Bunu anlamının tek yolu da, medya kurumlarının ideolojisine, çalışma şekline ve haberle ilgili değer yargılarına bakmak gerekmektedir. Çünkü, medya patronları daha fazla etkili olmak, daha fazla kar elde etmek düşüncesiyle çalışanların kendi ideolojileri çerçevesinde kısıtlamaktadırlar. Haber toplayıcıları, yani muhabirler de haberleri çalıştıkları kurumun değer yargısı çerçevesinde toplayıp buna göre anlamlandırmaktadırlar.

Bir başka deyişle, kitle iletişim araçlarında neyin haber olup olmayacağına veya nasıl anlatılıp yorumlanacağına ilişkin değer yargıları medya patronlarının ideolojisiyle ilişkilidir. Her ne kadar medyada nesnellik ilkeleri tartışılsa da, haberleri yönlendiren medya kurumlarının üst kademesinde yer alan medya patronlarıdır. Dolayısıyla, “kitle iletişim araçları ister haber oluşum sürecinde izleyicinin isteklerini seçsin, isterse izleyicilerin neyi bilmeleri gerektiği konusunda belirli kıstaslar geliştirip ona göre habercilik faaliyetleri uygulasin, her iki durumda da, medya toplumun önünde seçici bir konumda yer almaktadır” (Çaplı, 2002: 84).

Çaplı’ya (2002: 89) göre, “haberde yanlılık ve taraflılığın insafli olup olmadığı, toplumdaki konu ile ilgili farklı görüşlere ne ölçüde yer verdiği soruları haberdeki taraflılığının derecesini belirlemektedir”. Çünkü, haberciler daha çok insanların ilgisini çekme, eğlendirme, yani insanların duymak istedikleri haberleri toplamaktadırlar. Haberler genellikle, politik mesajlar içerecek şekilde düzenlenmektedir. Böylece, haberlerin insanlara ulaşma, nüfuz etme şansları artmaktadır.

Bunun yanı sıra, izleyici ve okuyucular medyadan sadece haberleri değil, ayrıca da haberlerin önem ve etkileri konusunda da yorumlar beklerler. Bu yüzden çoğu okuyucu, yazılı basın olan gazetelerde sadece köşe yazılarını okuyarak, o konu hakkında bir fikir edinir. Zaten gazeteler de, yer verdikleri haberlerde kendi politik görüşlerini açıkça ortaya koymaktadırlar.

Burton'un (1995: 34) da belirttiği gibi, "medya kurumları aldığımız çok çeşitli iletilerin kaynağıdır. Medya, genel olarak toplumdaki olay ve düşüncelere göre hareket ediyor olabilir; ancak aynı zamanda iletişimi düzenleyen, bunlara önyak olan da kendisidir. Bu yüzden, iletilerin nasıl ve niçin şekillendirildiğini anlayabilmek için medya kurumlarının karakteristiğine, çalışma biçimine ve iletişimde bulunma nedenlerine bakmak gerekir". Zaten insanlar haber almak istedikleri zaman genellikle kendi siyasi görüşlerine yakın buldukları kitle iletişim araçlarını tercih etmektedirler. Haber gereksinimlerini gazetelerden karşılayan insanlar, kendi görüşlerine, değer yargılarına yakın buldukları gazeteleri tercih etmektedirler. Dolayısıyla, haberleri alırken söz konusu medya kurumunun o haberi hangi çerçevede, neye dayanarak şekillendirdiği, nasıl yorumlayıp değerlendirdiği bilinci ile yaklaşmaktadırlar.

Haber üretim sürecinde önemli olgulardan biri olan haber kaynakları, haberler açısından büyük önem taşımaktadırlar. Çünkü, haberler birinci veya ikinci el kaynaklardan toplanılır. Haberi toplarken önemli olan, haberi kaynağından toplamaktır. Yani, olayı gözlemleyerek, yerinden toplamaktır. Bunun dışında, haber toplarken sadece bir kaynaktan değil de, birkaç kaynaktan toplamak gerekmektedir.

Haber ister yazılı, isterse de sözlü basında verilsin, haberin kaynağı belirtilmek suretiyle birincil kaynağın yanı sıra, ikinci kaynaktan da verilmesi gerekmektedir. Böylece, söz konusu haberle ilgili farklı görüşler de verilmeye çalışılmaktadır.

Habercilikte temel ilkelerden biri olan zaman, oldukça önemli bir olgudur. Çünkü yaşadığımız çağda haberler çok hızlı bir şekilde verilir, hemen önemlerini kaybetmektedirler. Bir haberin önemli olduğu an ilk verildiği andır. Günümüzde haberler çok hızlı tüketilmektedirler. “Zamanlılık haber kavramının içinde yer almakla beraber, haberin diğer tür enformasyondan ayırt edilebilmesi için, öğrenildiği anda gösterilmesi, belirtilmesi ana koşuldur. Her haber için, zaman etkeni bu yönden haberin yayımlanması ve yayımlanmasının belirlenmesi bakımından ana etken olmaktadır” (Tokgöz, 2003: 201).

Sonuç itibarıyla, kitle iletişim araçlarında haber üretim sürecini etkileyen çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar, medya sahiplerinin değer yargıları, siyasi görüşlerinden etkilenmekte ve buna göre şekillendirilmektedir. Haber üretim sürecinde haberin kaynağı, zamanı da büyük önem arz etmektedir. Çünkü, konu veya olayı gerçekleştiği anda ve ilk kaynaktan aktarmak her zaman önemli olmaktadır. Bunun dışında, herhangi bir konu veya olayın haber değeri taşıması gerekmektedir. Özellikle, ünlü kişiler, siyasi kararlar, felaket haberleri, olaylar her zaman insanların ilgisini çekmektedir. Dolayısıyla, haber yapım sürecinde yukarıda sıralanan bu unsurlar özellikle yazılı basının tirajlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

3.3. İMAJ ÜRETİMİNDE HABER ÜRETİM SÜRECİ

Küreselleşme çağında, dünyada olup biten her türlü olay ile ilgili insanlar istese de, istemese de çeşitli bilgilere maruz kalmaktadırlar. İletişimin sunduğu bu olanaklar sayesinde dünya ülkeleri birbirini tanımak, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel çıkarlarını gözetmek ihtiyacını gütmektedirler. Durum böyle olunca da, ister istemez insanların beyninde herhangi bir olay, ülke, kişi, kurum, nesne vs. ile ilgili olumlu veya olumsuz izlenimler, algılar yani imajlar oluşmaya başlamıştır. “Zaten imajın bu denli önem kazanmasının temelinde de bilgi kaynaklarının çoğalması ve bilginin yayılmasına karşı koymanın olanaksızlaşması yatmaktadır” (Biber, 2001: 107).

İnsanların haberleri yorumlarken haberlerin üretim biçiminin etkisi çok büyüktür. “Haberciliğin temel ilkelerini oluşturan haber değerleri, haber yapma yönünden hiçbir zaman vazgeçilmeyen temel etkenlerdir” (Tokgöz, 1987: 64).

“Önem” kavramı “haber” kavramının içinde yer almakla beraber, haberin diğer haberleşme türlerinden ayırt edilebilmesi için öğrenildiği anda verilmesi ana koşuldur. İlk öğrenildiği anda, kitle iletişim araçlarında yer alan haberin değeri de buna paralel olarak büyük olmaktadır. Daha sonra, aynı konu ile ilgili haberin ilk çıktığı günleri izleyen günlerde medyada yer aldığı taktirde, insanların zihinlerine daha iyi yerleşmektedir. Aynı haberlerin medyada tekrar-tekrar sunulmasındaki amaç, o haberin insanlar tarafından daha fazla fark edilmesini sağlamaktır.

Bennett'in (2000: 338) de ifade ettiği gibi, "şayet bir kimse konuya karşı şahsi bir ilgiye sahipse, bir dahaki sefere onu odakta tutmaya ve onun hakkında daha açık düşünmeye yardım edecek şekilde, dikkatin konusunu kategorize edebilir veya bir çerçeveye oturtabilir. İnsanlar kategoriler oluşturmaya başladıktan sonra, onların içine daha ince ayrıntıları ve enformasyon kırıntılarını yerleştirebilirler ve düşünce ve görüşlerini muhafaza etmeye başlayabilirler. Bu noktada, insanlar geniş etiket ve yafta gibi şeylere tepki göstermeye başlarlar".

Dolayısıyla, kitle iletişim araçları insanların zihinlerinde bir konu veya olayla ilgili bazı imajlar oluşturma yeteneğine sahiptir. İnsanlar kitle iletişim araçlarında yer alan haberde kişi, konu, olay veya ülke ile ilgili olumlu veya olumsuz imajların farkına vararak, kendi zihinlerindeki değer yargılarını medya yardımıyla pekiştirebilmektedir. Genellikle, kitle iletişim araçları insanların ilgisini çeken haberlere yer verir. Bunu yaparken de insanların ilgisini o habere çekebilmek için haberleri çeşitli anlatımlar, terimler ve yorumlar ile donatır. Önemli kişiler, sayılar, garip olaylar, zıtlıklar haberi önemli kılan diğer etkenlerdendir. Çünkü, haberler insanların olumlu veya olumsuz duygulara sahip olduğu önemli olaylar, kişiler, ülkeler vs. ile donatılarak insanların merak duygusu yönlendirebilmektedir.

"Kitle iletişim araçları toplumun yapısını, kurulu düzenini ve bireyler arasında cereyan eden toplumsal ilişkileri yeniden yaratma, yeniden şekillendirme, yeniden üretme ve yorumlama gücüne ve yeteneğine sahiptirler. Semboller, işaretler, sayılar, sözcükler ve resimlerden ya da bunların bileşkesinden oluşan iletiler yalnızca mesaj taşımazlar. Aynı zamanda insanların dünyasını yeniden şekillendirip yorumlar, ona

yeni boyutlar kazandırır. Kitle iletişim araçlarının bu şekillendirme ve değiştirme etkisi bireyler ve genel anlamda toplum boyutuyla da sınırlı kalmayıp, toplumsal ve siyasi yapı içinde etkin bir konuma sahip olan siyasi liderleri ve meşru hükümetin politikalarını da kapsayacak boyutlara ulaşabilmektedir” (Rivers, 1982: 213).

Dolayısıyla, kitle iletişim araçlarında yer alan yazılı, görsel veya işitsel mesajların herhangi bir konu, kişi, kurum veya ülke imajı bakımından ne kadar önemli olduğu Rivers’in sözlerinden de anlaşılmaktadır. Bu anlamda, kitle iletişim araçları herhangi bir konu, kişi, kurum veya ülke ile ilgili kitle iletişim araçlarında yer alan haber, fotoğraf vs. insanların o ülke ile ilgili duygu ve düşüncelerini etkileme gücüne sahiptirler.

Bir ülkenin imajı, onun dışarıda nasıl bir izlenime sahip olduğu, nasıl algılandığı, ne tür bir saygınlığa sahip olduğudur. Bir ülkenin dışarıda olumlu bir imaja sahip olması için, hiç kuşkusuz doğru iletişim stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Küreselleşen dünyada gittikçe büyük önem kazanan iletişim, ülke imajlarının oluşumunda da oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çünkü, saygın imaja sahip bir ülke uluslar arası arenada itibar kazanabilir, dünyada alınan önemli kararlarda iştirak edebilir, ekonomi, turizm, kültür ve diğer alanlarda büyük kazanım ve başarılar elde edebilir.

lke imajının olumlu olması, özellikle dış politika açısından çok büyük önem taşımaktadır. lkeler ile ilgili imajların oluşturulmasında medyanın büyük önemi vardır. Çünkü, “dördüncü güç” olarak da adlandırılan medya, ülke politikalarını kamuoyunu etkileyerek yönlendirme yeteneğine sahiptir.

Kitle iletişim araçlarına sahip güçler, istedikleri ülke ile ilgili çıkan en küçük bir haberi bile istedikleri yönde olumlu veya olumsuz bir Şekilde yorumlayarak kitle iletişim araçları aracılığıyla kamuoyuna duyurabilirler. Dolayısıyla, imaj sadece bir nesne, kişi, kurum için önem arz etmemekte, ayrıca bir ülkenin dünyada saygınlık kazanması, itibar görmesi, dış politikada söz sahibi olması vs. açısından da büyük önem taşımaktadır.

Bir ülkenin dışarıda nasıl tanındığı, o ülkenin sahip olduğu imajdır. Yani, bir ülkenin dışarıda oluşturduğu izlenimi aslında onun imajdır. Bu bağlamda, özellikle bir ülke imajından bahsedildiği zaman, insanların beyninde o ülke ile ilgili oluşan olumlu veya olumsuz algı ve izlenimleri söz konusu olmaktadır.

“Kitle iletişim araçları artık yalnızca zihinsel haritalar hazırlamakla kalmamakta, siyasal haritaların oluşumuna da katkıda bulunmaktadır” (zsoy, 2002: 145). Böylece, bilgi ve enformasyon kaynağı görevini gören kitle iletişim araçlarının ülkelerin imajlarını istedikleri gibi yorumlayıp kamuoyunu etkileyebilirler.

“Kitle iletişim araçlarının sahipliğini ya da kontrolünü elinde bulunduran kişi ya da gruplar, haber ve iletileri kendi lgi ve istekleri doğrultusunda tahrip (deforme)

edip değiştirebilirler. Böylece, insanların kanaatlerini, düşüncelerini ve şeylere yükledikleri anlamları şekillendirme yetisini kendi tekellerinde bulundurmak isteyebilirler” (Arslan, 2005).

Kitle iletişim araçları sadece bu ulusal sınırları geçmekle de kalmayıp, aynı zamanda bazı sosyal, kültürel, siyasal vs. konularını da aşarak insanların değer yargılarını da etkileyerek bilgi akışı yapmaktadır. Bu şekilde, haber içeriklerini değiştirerek ülkelerin imajlarıyla ilgili kendi ideolojileri çerçevesinde değişiklikler yapabilmektedir. “Kitle iletişim araçlarının ideolojik temsilleri, izleyicilerin gündelik yaşamı içinde kavranmakta, yorumlanmakta, yaratılmakta ve kullanılmaktadırlar. Medya araçları izleyicilerin kişisel bilgi ve deneyimlerinin dışında kalan çeşitli sorunlar üzerinde temellenen birçok bakış açısı ile çevrili, büyük lde seçme imajların aktarımını yapmaktadırlar. Bu özellikle, global siyasal sorunlar açısından böyledir” (Lull, 2001: 34 - 38). Dolayısıyla, lke imajlarının oluşumunda medya araçlarının etkilerinin çok büyük olduğu görülmektedir. Herhangi bir medya kuruluşu bir ülkenin imajını önemli lde etkileyebilmektedir. Böylece, medya ülke imajlarını kendi ideolojisi çerçevesinde yorumlayarak düzenlemektedir. Çünkü, “imajlar, insanların kendi toplumlarının en temel özelliklerini bile anlamlandırdıklarına büyük lde etki etmektedirler” (Lull, 2001: 25).

Kitle iletişim araçlarında yer alan haberde verilmeye çalışılan bir mesaj, imaj oluşturmanın ilk adımı olarak nitelendirilebilir. Çünkü, bu mesajın kitle iletişim araçlarında nasıl ve ne şekilde yer aldığı onun imajı ile ilişkilidir. Haberde verilmeye çalışılan imaj, o haberin nasıl sunulduğuna bağlıdır. Walter Lippmann’ın da belirttiği

gibi (1922: 9), “Bir kimsenin yaşamadığı bir olay hakkında sahip olabileceği yegane duygu, o olayın zihinsel tasavvuru vasıtasıyla canlandırılan duygudur”. Bu sözlerden yola çıkarak, insanları bilgilendirme, eğitime ve eğlendirme işlevi gören kitle iletişim araçlarının kişi, konu, kurum veya ülke ile ilgili haberleri kurgulayarak insanlara aktardıkları zaman, insanların düşüncelerini etkileyip yönlendirebilmektedirler. Bu nedenle, kitle iletişim araçları öncelikle vermek istedikleri konu ile ilgili ilgi çekici bir metin oluşturmaktadırlar. Çünkü, ilgi çekici bir metin veya mesaj kişiler tarafından hemen fark edilmektedir. Bu şekilde, kitle iletişim araçları istedikleri konu, kişi, kurum veya ülkeler ile ilgili istedikleri imajları oluşturabilmektedirler.

Sonuç itibariyle, haber üretim sürecinde haberler çeşitli anlatım, sembol, kelime vs. ile donatılarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireylere sunulmaktadır. Böylece, verilmek, aktarılmak istenen haber verilmektedir. Çünkü, insanlar bu haberlerden yararlanarak kafalarında söz konusu konu, olay, kişi, kurum veya ülke ile ilgili bir izlenim oluşturabilmektedirler. Bu şekilde insanların zihninde oluşan imaj söz konusu kişi, kurum veya ülkenin geleceğini önemli ölçüde etkilemektedir. Bir başka deyişle, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yapılan iletişim, bireylerin kafalarında bazı anlamların oluşmasına yardımcı olarak, onları istediği yönde yönlendirebilmektedir.

III. BÖLÜM

HAYDAR ALİYEV'İN ÖLÜMÜ

ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI İÇERİK ANALİZİ:

HÜRRİYET VE ORTADOĞU GAZETELERİ

1. İÇERİK ANALİZİ

İletişim araştırmaları alanında çok sık kullanılan bir yöntem olan içerik analizinin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. İçerik analizi yöntemi ilk kez haber çalışmalarında dilbilimciler tarafından kullanılmıştır. Daha sonra, kültürel çalışmalarda ve iletişim araştırmalarında kullanılan içerik analizi yöntemi gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır. Önceleri bu yöntem nicel verilerin elde edilmesi amacıyla yapılmış, ama daha sonra nicel verilerden nitel verilere doğru bir geçiş süreci yaşanmıştır. Medya çalışmalarında içerik analizi yönteminin kullanılmasının asıl amacı, haber, dizi, reklam vs.'lerde konu veya olayların nasıl yansıtıldığını ortaya koymaktır. Haber metinleri üzerine yapılan araştırmalarda içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. İçerik analizi kitle iletişim araçlarının haber üretim sürecindeki yanlılığı ortaya koymaktadır. "İçerik analizinin altında yatan temel kaygı, haber içeriklerini hazırlandıkları koşullar ve daha geniş anlamda toplumun

ekonomik ve siyasal yapısından izole etmeden, diğerk bir deyişle, bağlamlarıyla ilişkilendirerek anlamak ve açıklamaktır” (İnal, 1994: 158 - 159).

İnal’ın (1994: 159) da belirttiğı gibi, “içerik analizleri, medyada haberlerin neyin ne şekilde yer aldığı ile değil de, haber üretim sürecindeki yapılanmanın metinlere nasıl yansıtıldığı sorununa dikkat çekmektedir. İçerik analizleri sadece haberlerdeki yanlılığı ortaya koymamakta, ayrıca bu yanlılığın nedenleri ortaya koymaktadır”.

XX. yy’da içerik analizi yöntemi en kapsamlı şekilde Gerbner ve arkadaşları tarafından kültürel göstergelerin toplumun inanç, tutum ve davranışlarını ne şekilde etkilediğı üzerinde yapılan araştırmada kullanılmıştır. Daha sonra, gündem belirleme yaklaşımı ile ilgili yapılan bir başka araştırmada, medya tarafından hangi sorun veya konuların ne dereceye kadar belirlenmeye çalışıldığı araştırılmıştır. Nicel ve nitel bakımlardan öncelik verilerek medyada sunulan konu veya sorunların içerik analizi yöntemi aracılığıyla belirlenerek, kamuoyunun inanç, tutum, fikir ve davranışlarını nasıl etkiledikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

“Kitle iletişim araçlarının aktardığı mesajların içinde barındırdığı kültürel ve sosyo - politik eğilimlerdeki değışimin haritasını yapmak ve bu tür eğilimlerle kamuoyunda ve inançlarda ortaya çıkan değışiklikler arasındaki ilişkiyi göstermek için kullanılmakla beraber, içerik analizi medya kurumlarını, medya profesyonellerini, medyanın bilgi kaynaklarını ve genel olarak haber üretimini ve

diğer medya içeriklerini inceleyen çalışmaların ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir” (Hansen, 2003: 53).

İçerik analizinin en önemli özelliği, haber içeriğindeki gizli anlatımları bulup ortaya çıkarmaktır. Bu şekilde kitle iletişim araçlarındaki haberlerde yer alan gizli içerikleri ortaya konulmaktadır.

Nicel olan içerik çözümlemesinin temelleri ilk kez Bernard Berelson tarafından atılmıştır. Berelson (1984: 18), içerik çözümlemesini şöyle tanımlamaktadır: “içerik çözümlemesi, iletişimin belirgin içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma tekniğidir”. Ancak, Berelson’un içerik analizine ilişkin yaptığı bu tanımlamada özellikle nesnellik, sistematiklik, niceliksellik ve açıklık kavramları üzerinde önemle durmuştur:

Nesnellik: Bu kavram araştırmanın herkes tarafından aynı şekilde anlaşılması, uygulanması ve uygulama neticesinde aynı sonuçları elde etmesi ile sağlanmaktadır.

Sistematiklik: Bir yandan araştırma yönteminin analiz edilmesi için seçilen bütün içeriğe aynı şekilde uygulanması anlamına gelirken, diğer yandan ise araştırma sorununun araştırma stratejisine dönüştürülmesinde içerik analizi yönteminin açık ve düzenli bir şekilde uygulanması anlamına gelmektedir.

Niceliksellik: Araştırmacının daha kesin yargılarda bulunması amacıyla, sonuçların daha nesnel ve başka araştırmalarla karşılaştırılabilir nitelikte olmasıdır.

Açıklık: Araştırmacının mesajların açık içeriğine yüklediği anlama gönderme yapılmaktadır, gizli amaç ve içeriklerden etkilenmez.

Berelson'un yaptığı içerik analizi tanımına çeşitli itirazlar yapılmıştır. Berelson'a yöneltilen en ağır eleştiri Siegfried Kracauer tarafından yöneltilmiştir. Kracauer (1952: 632), "metnin esas yapısının, metinlerdeki bazı özellik belirlenmeleri nedeniyle bozulduğunu, ifadelerin metinlerden soyutlaştırıldığını, değerlendirmelerin sayılara göre yapıldığını ve verilerin metinlerden soyutlanarak bağımsızlaştırıldığını" öne sürmüştür (Gökçe, 2001: 17 - 18). Kracauer, özellikle nitel içerik çözümlemesinin nicel içerik çözümlemesi tekniğinden daha üstün olduğu fikrini savunmuştur. Kracauer'e göre, belli bir içeriğin ortaya çıkma sıklığı ile bu içeriğin önemi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu içeriğin öneminin belirlenmesi için içeriğin bağlamı dikkate alınmalıdır.

McQuail tarafından yöneltilen bir diğer eleştiri, kategorilerin hazırlanma sürecinde araştırmacının özneliği ile ilgili yapılmıştır. McQuail (1983: 129), "uygulamadan önce bir kategori sistemi inşa etmenin, araştırmacının içeriğe bakmaksızın, kendi anlam sistemini empoze etme riskini taşıdığını, anlamın özgün metinden bütünüyle farklı olan yeni bir metnin ortaya çıkma riski taşıdığını ve hatta tümüyle farklı olan yeni bir metnin ortaya çıktığını" belirtmektedir.

İletişim araştırmalarında haber metinlerinin nicel analizi önemli bir yer tutmaktadır. Nicel içerik analizinin en önemli amacı, araştırma konusu olarak belirlenen sorunun medyada nasıl sunulduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca, "nicel olan

içerik analizinin amacı, herhangi bir metin içerisinde yer alan belli nitelikleri veya kategorilerin ortaya çıkma sıklığını tespit etmek ve saymaktır. Bunu yaparken, içerik analizi, bu tür metinlerin içerdiği ve ilettiği mesajlar, imajlar, temsiller ve bunların kapsamlı toplumsal anlam ve önemleri hakkında bir şeyler söyleyebilme amacına hizmet etmeye çalışır” (Hansen, 2003: 55).

İçerik analizi yönteminin sadece iletişim alanında kullanıldığını söylemek yanlış olur. İçerik analizi yönteminin psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji vs. disiplinlerde kullanıldığı görülmüştür. Bu alanlarda yapılan birçok araştırmalara rastlanmaktadır. Siyaset alanında içerik analizi yöntemi ilk kez Lasswell tarafından propaganda materyalleri üzerine yapılmıştır. Daha önce de propaganda içeriklerinin analiz edilmesine rağmen, bu alanda içerik analizi yöntemini ilk kez Lasswell kullanmıştır.

“İçerik analizi yöntemi, sistematik ve güvenilir bir biçimde medya içeriğinin nasıl analiz edileceği ve sayılaştırılacağı konusunda yol gösteren kurallar, ilkeler, talimatlar içeren bir yönergeler takımı ekseninde uygulanır. İçerik analizi tekniğinin ne yaptığı veya yapamadığını, içeriğin hangi kategorilerinin çözümleneceği veya içerik çözümlemesi aracılığıyla ortaya çıkarılan nicel göstergelerin toplumsal etkisi veya anlamının nasıl yorumlanacağı sorularına verilecek cevapla söylemektedir” (Hansen, 2003: 96).

Sonuç itibarıyla, sosyal bilimlerde önemli bir yere sahip olan içerik analizinden, daha çok metin içeriklerinin ortaya konulmasında yararlanılmaktadır.

İçerik analizi, araştırma sorularına cevap bulmak amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle, medya ile ilgili araştırmalarda sorunun ortaya konulmasında kullanılan içerik analizi yöntemi ile medya materyallerindeki gizli anlatımlar ortaya çıkartılmak suretiyle, yazılı önemli sonuçlar elde edilmektedir.

1.1. İÇERİK ANALİZİNİN AŞAMALARI

“İçerik analizinin kuramsal olarak açıklanması ile uygulanması çoğu zaman birbirinden farklı olmaktadır” (Gökçe, 2001: 143). Merten (1983: 132), her uygulamalı araştırmanın belirli bir araştırma akış planına göre gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Bunun için öncelikle, araştırma sorunu ortaya konulmalıdır. Araştırmanın neden yapıldığı açıklanmalıdır. Araştırma sorunu belirlendikten sonra, araştırmanın hangi yöntemlerle ve nasıl araştırılacağı belirlenmelidir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulduktan sonra araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirilir. Aslında bu söylenenlerin her araştırmada uyulması gereken kurallar olduğu söylenebilir. Çünkü, bütün araştırmalarda söz konusu araştırmanın neden yapıldığı, hangi yöntem veya tekniklerin kullanıldığı elde edilen sonuçlarla beraber ortaya konulur. Bu genel kurallar dışında içerik analizi yönteminin uygulanmasında belli başlı aşamalar vardır.

İçerik analizinin uygulanması ile ilgili farklı bilim adamları tarafından farklı sayıda aşamalar olduğu ileri sürülmüştür. Bu aşamalar genel bir çerçeve altında

toparlanacak olursa, içerik analizinin uygulanması sırasında aşağıdaki aşamaların mevcut olduğu söylenebilir:

1.1.1. Araştırma Sorununun Tanımlanması

İçerik analizinin uygulanabilmesi için öncelikle araştırma sorununun ve varsayımların belirlenmesi gerekmektedir. Araştırmacı araştırmanın amacını, neleri araştıracağını net bir şekilde belirlemelidir. Çünkü, araştıracağı konunun ne olacağının bilinmesi gerekmektedir. “Burada önemli olan ve vurgulanması gereken nokta, araştırma varsayımlarının bu ana sorulardan çıkarıldığı ve formüle edildiğidir. Bu husus oldukça önemlidir” (Gökçe, 2001: 146). Medya içeriğinin içerik analizi yöntemi ile analiz edilmesi için araştırma sorunu belirlendikten sonra, medyada yer alan hangi içeriklerin araştırılacağı kesin bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir.

1.1.2 Araştırma Evreni ve Örneklemine Belirlenmesi

Herhangi bir konunun medya içeriğinde kapladığı yeri analiz etmek mümkün değildir. Çünkü, medya içeriklerinin boyutları oldukça büyüktür. Bir konu ile ilgili medya içeriğinin tümünün araştırmaya dahil edilmesi zaman ve farklı nedenlerden dolayı araştırmayı zorlaştırmaktadır. Bunun için, öncelikle araştırılacak materyalin belirlenerek, medya içeriğinin sınırlandırılması gerekir. Medya ile ilgili bir araştırma yapılacaksa hangi medya türünün radyo, gazete, dergi, televizyon vs. olduğunun

belirlenmesi gerekmektedir. Medyanın türü belirlendikten sonra, seçilen konuyu sınırlandırmak amacıyla, araştırılacak dönemin seçilmesi gerekir. Bunun için de, söz konusu dönemin başlangıç ve bitiş tarihleri net bir biçimde ortaya konulmalıdır.

1.1.3. Araştırma Kategorilerinin Oluşturulması

“İçerik analizi, araştırmacının temel varsayımı çerçevesinde oluşturulan bir kategorileştirme işlemidir. Burada önemli olan, bu kategorilerin varsayımlar ve araştırmacının kuramsal ve ampirik birikimleri doğrultusunda önceden oluşturulmasıdır. Araştırmacı kısa süreli bir ön araştırma sonucunda araştırmada kullanmayı düşündüğü analiz biçimlerini seçip kategorilerini oluşturabilir. Analiz birimlerinin seçimi ve kategorilerin oluşturulması, birlikte gelişmesi gereken bir süreçtir” (İnal, 1996: 78).

Araştırma varsayımları açısından çözümlene birimleri çok önemlidir. “İçerik analizinde sayılan en küçük birime “çözümlene birimi” denir. Sözcükler, haber başlıkları, cümleler, karakterler, temalar, görsel öğeler, metinlerin tamamı amaca göre çözümlene birimi olarak alınabilir. Çözümlene birimlerinin yerleştirileceği kategorilerin inşası ve tanımlanması çok önemlidir” (İrvan, 2000: 77). Çünkü, eğer bir araştırmada medyada yer alan haberlerin haber değerleri ile ilgili bir çalışma yapılıyorsa, haberler dış politika, gündem, magazin vs. gibi çeşitli kategorilere ayrılarak incelenmesi gerekmektedir.

“Herhangi bir içerik analizinin en zor aşaması, içeriklerin çözümleneceği kategorilerin veya değişkenlerin tanımlanması aşamasıdır. Bir metnin özelliklerinin herhangi bir miktarını sınıflandırabilmesine, sayılabilmesine ve sayılaştırılabilmesine rağmen, belki de içerik analizi tekniğinin içerdiği en temel tehlike, neyin sayılabileceğine veya yöntemin kolayca neyi saymaya elverişli olduğuna dayanılarak yalnızca veya çoğunlukla metin özelliklerinin herhangi bir miktarını ölçme ve sayma işlemine kapılıp gidilmesidir. Metni çözümlmek için oluşturulan kategoriler veya değişkenlerin içerik analizini uygulamaya başlamadan önce ilk olarak tanımlanan bütün araştırma soruları veya varsayımları ile doğrudan ilişkilendirilmesi gerekir” (Hansen, 2003: 70).

Bir değişkene ilişkin kategorilerin birbiriyle çelişmemesi ve birbirini tanımlaması gerekir. Bulguların güvenilirliğinin artırılması için kategorilerin kesin ve açık olmalarına dikkat edilmelidir. Eğer kategoride belirsiz ve muğlak değişkenler var ise, bu kategorilerin sınırlandırılması, kategorilerin güvenilirliği açısından daha kesin sonuç almayı sağlayacaktır.

Stempel’in de ifade ettiği gibi (2003: 109), “araştırma kategorileri oluşturulurken, üç noktaya dikkat edilmesi gerekir”:

- 1) Araştırma kategorileri araştırma amaçlarına uygun olmalıdır;
- 2) Araştırma kategorileri işlevsel olmalıdır;
- 3) Kategori sistemi esnek olmalıdır.

1.1.4. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması

“İçerik analizinde belirlenen kategoriler doğrultusunda oluşturulan kodlama formu, uygulamalı bölümün temel noktasını oluşturmaktadır. Form işlevi ve yapısı bakımından anket için hazırlanan soru cetveline benzemektedir. Bu formdaki sorular örneklem ile seçilmiş verilere kodlayıcı tarafından sorulan ve cevapları kodlayıcı tarafından gözlemlenerek işaretlenen bir sormaca biçimindedir” (Aziz, 1988: 15). İçerik çözümlemesi uygulamasına başlamadan önce kodlama formuna değişkenlerle ilgili göstergelerin kodlanabileceği bir biçimde ve belli bir düzen içinde yerleştirilmesi gerekir.

Kodlama formu açık ve anlaşılır olmalıdır. Bunun için kodlayıcının kodlamayı doğru bir biçimde yapmasını sağlamak amacıyla kodlama yönergesi hazırlanmalıdır. Bu yönergede kodlama ile ilgili kodlayıcının işini kolaylaştıracak bütün ayrıntılar yer alır.

1.1.5. Ön Deneme

Ön deneme, asıl uygulamaya geçmeden önce, örneklemde alınan birkaç metin üzerinde kodlama cetvelini denemek anlamına gelir. “Analiz edilecek örneklemde alınan materyallerin kodlama cetveli aracılığıyla ön deneme kodlamasının yapılması, çoğu kez kodlama cetvelinde yer alan değişkenler içindeki uygunsuzluklar ve uyumsuzlukların açığa vurulmasına yardımcı olur” (Hansen, 2003: 89).

Ön denemenin yapılması araştırmanın güvenirliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Çünkü, ön deneme yapıldıktan sonra kategori veya değişkenlerle ilgili bazı değişiklikler yapılabilir, gerektiği durumlarda tekrar gözden geçirilebilir. Ön denemenin tamamlanmasından sonra kodlama cetvelindeki eksiklikler giderilerek uygulamaya geçilir.

1.1.6. Uygulama

Araştırma malzemesi ne kadar kapsamlı ve araştırmada çalışanların sayısı ne kadar fazla ise, uygulamanın organize edilmesi de o kadar büyük önem taşımaktadır. Uygulamanın başlamasından önce ve bitiminden sonra, araştırmanın güvenirliliğini kontrol etmek amacıyla kodlayıcıların tümünün metinde gözlenen özellikleri aynı şekilde kategorilendirmeleri gereklidir (Gökçe, 2001: 174 - 175).

Hansen (2003: 91), “içerik çözümlemesi tekniğinin son derece basit ve ilkel kaldığı bir durumda, verilerin el ile analiz edilmesinin daha uygun olduğunu, böylece bir metinde kesin ve apaçık bir biçimde ortaya çıkan çeşitli niteliklerin eksiksiz kodlama cetvelleri sayesinde kodlanması ve kodlanan her bir niteliğin metin içinde kaç kez bulunduğu sayılması ile değişkenlerin sıklığının belirlenebildiğini” belirtmiştir. Ancak, zamandan tasarruf etmek ve kolaylık sağlamak amacıyla bilgisayar yardımıyla veri girişi de içerik çözümlemesi yönteminde araştırmacıya büyük avantajlar sağlamaktadır. Stempel’in (2003: 122) de ifade ettiği gibi, araştırma problemi kelime veya simgelerin kodlanması aracılığıyla cevaplandırılabilir ve

bilgisayara veri girişi için kolay araçlara sahipseniz, bilgisayarlı içerik analizi çok büyük anlam kazanmaktadır.

Uygulama sonucu elde edilen bulgular, daha önce oluşturulan varsayım ve araştırma soruları çerçevesinde değerlendirilir ve diğer araştırmalarla karşılaştırılarak çıkarımlar yapılır.

2. ARAŞTIRMA VERİLERİ

Tezin asıl bölümünü oluşturan ampirik araştırma bölümünde verilerin elde edilmesi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile Türk basınında Azerbaycan imajının nasıl olduğu karşılaştırmalı olarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bunun için, öncelikle, araştırma sorunun ortaya konulması gerekmektedir. Araştırma sorununu Türk basınında Azerbaycan imajının tespit edilmesidir. Çünkü, bir ülkenin dışarıdaki imajı, o ülkenin saygınlık kazanması, güçlü devletler arasında söz sahibi olması, tanıtımı, turizminin gelişimi vs. açısından çok önemlidir. Dolayısıyla, Azerbaycan'ın Türkiye'deki imajının belirlenebilmesi için Azerbaycan'ın yakın ilişki içerisinde olan Türk kamuoyunun basın yoluyla tespit edilmesi çalışmanın amacı bakımından büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sorununu belirledikten sonra, araştırma evreni ve örnekleminin belirlenmesi gerekmektedir. Medya içeriklerinin boyutları büyük olduğu için, bu içeriğin tamamının araştırmaya dahil edilmesi mümkün değildir ve araştırmanın sınırlandırılması gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın evrenini Türk basını oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, “merkez/liberal” görüşü yansıtan *Hürriyet* ve “muhafazakar/milliyetçi” olarak bilinen *Ortadoğu* gazeteleri oluşturmaktadır.

Medyada neyin haber olup, neyin olmayacağı veya haberin nasıl anlatılıp yorumlanacağı tamamen değer yargıları tarafından belirlenmektedir. Herhangi bir haberde birbirinden farklı değerlendirme ve yorumlar, farklı ideolojiye sahip kişilerin kendi görüşlerine yakın gazeteleri tercih ederek, herhangi bir olay veya konu ile ilgili algılarını nasıl etkilediği açısından önemlidir. Çünkü, haber içeriği medya kuruluşunun yayın politikasından etkilenmektedir.

Bilindiği gibi, *Hürriyet* gazetesi, Türkiye genelinde satış tirajı bakımından en büyük gazetelerden biridir. İdeoloji bakımından *Hürriyet* gazetesi “merkez/liberal” olarak tanımlanmaktadır. *Hürriyet* gazetesinin de bünyesinde bulunduğu Doğan Holding’in Azerbaycan’da da yine “*Hürriyet*” gazetesi adı altında yayın yapmaktadır. Bunun dışında, yine Doğan Holding’e bağlı yayın kuruluşlarından biri olan “Kanal D” de geçen yıllarda Azerbaycan’da televizyon yayıncılığına başlamıştır. Dolayısıyla, Doğan Holding’e bağlı medya kuruluşunun Azerbaycan’da doğrudan yatırımları söz konusudur. Bu da, söz konusu medya kuruluşunun yatırım ve işbirliği yaptığı ülke olan Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in

ölümü ile ilgili haberlere, sahibi olduğu yazılı basında nasıl yer verdiği ve nasıl yorumladığı, bu haberlerle birlikte ne tür fotoğrafların yer aldığı çalışmanın amacı bakımından önemli sayılmaktadır.

Seçilen diğer gazete olan *Ortadoğu* gazetesi, “muhafazakar/milliyetçi” olarak tanımlanan bir ideolojiye sahip, ulusal düzeyde okuyucu kitlesine seslenen bir gazetedir. *Ortadoğu* gazetesinin kurucusu ve sahibi Zeki Saraçoğlu’dur. Milliyetçi Hareket Partisi’ne olan yakınlığıyla bilinen Zeki Saraçoğlu’nun merhum Alparslan Türkeş’le ile yakın bir dostluğu vardı. MHP’ye verdiği desteklerle de tanınan Zeki Saraçoğlu, yakalandığı bir hastalık sonucu 22 Ağustos 2006 tarihinde ölmüştür.

Araştırma evreni ve örneklemini belirlendikten sonra araştırma kategorilerinin oluşturulması gerekmektedir. Araştırma kategorilerinin oluşturulması, araştırılan konu ile bağlantılı olmalıdır. Bu çalışmada Türk basınından yola çıkarak Azerbaycan imajı belirleneceği için, araştırmada Haydar Aliyev’in ölümüne ilişkin bu iki gazetede konu ile ilgili yer alan haberler, haber sayısı, haber boyutu, haber başlıkları, haber alt başlıkları, haber içerikleri ve haberlerin yanında verilen ve haberlere anlam katan fotoğraflar, fotoğraf içerikleri, fotoğraf sayısı, fotoğraf boyutu başlıklı kategoriler oluşturulmuştur.

Oluşturulan bu kategoriler için kodlama cetvelinin oluşturulması gerekmektedir. Oluşturulan kodlama cetvelinde haber içerikleri, haber başlıkları, haber alt başlıkları ve fotoğraf içerikleri “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” olarak işaretlenerek kodlanmıştır. Olumlu çağrışım yapanlar “+”, olumsuz çağrışım

yapanlar “-”, herhangi olumlu veya olumsuz çağrışım yapmayanlar ise “x” olarak işaretlenmiştir.

Uygulamaya geçmeden önce, örneklemin içinden alınan birkaç metin üzerinde kodlama cetveli denenmiştir. Ön deneme, araştırmanın güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, ön deneme sırasında bazı kategori veya değişkenlerle ilgili değişiklikler gerekebilir. Ön deneme değişikliklerin zamanında fark edilip yapılmasını sağlamaktadır.

Ön deneme aşamasından sonra, uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulama sırasında veri girişi için herhangi bir bilgisayar programdan yararlanılmamış, veriler el yardımıyla girilmiştir. Çünkü, araştırma dönemi sadece 5 günlük bir süreyi kapsamaktadır. Dolayısıyla, araştırma sonucunda elde edilen verilerin sayı bakımından fazla olmadığından dolayı, verilerin programlar yardımıyla girilmesine gerek duyulmamıştır. Daha sonra, oluşturulan varsayımlar çerçevesinde elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve bu bulgular *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında karşılaştırılmıştır.

2.1. HABERLERİN SAYILARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev’in ölümüne ilişkin kaç haberin yer aldığına bakılmıştır. Bir habere gazetede ne kadar sık yer verilirse, o haber insanların akıllarında o kadar çok yer edinir ve insanların bu

konuya inanma eğilimleri de buna paralel olarak artmaktadır. Bu görüşten yola çıkarak, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin haberin *Hürriyet* gazetesinde mi, yoksa *Ortadoğu* gazetesinde mi daha fazla yer aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Sayısı

Hürriyet gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili hangi tarihte kaç haberin çıktığına bakılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen veriler Tablo 3'te verilmiştir.

TARİH	HABER SAYISI
13 Aralık 2003	2
14 Aralık 2003	3
15 Aralık 2003	1
16 Aralık 2003	2
17 Aralık 2003	0
TOPLAM	8

Tablo 3. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Sayısı

Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberlerin sayısına bakıldığı zaman, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin toplam 8 haberin yayınlandığı görülmüştür. Haydar Aliyev'in öldüğü günün ertesi olan 13 Aralık ve 16 Aralık'ta 2'şer haber, 15 Aralık'ta 1 haber yer almıştır. En fazla haberin 14 Aralık'ta yer aldığı görülmüştür. Bu tarihte *Hürriyet* gazetesinde 3 habere yer verilmiştir.

Araştırmaya köşe yazıları da dahil edilmesine rağmen, *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili hiçbir köşe yazısına rastlanmamıştır. *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili köşe yazısının yer almamasının nedeni, araştırma kapsamındaki döneme ABD'nin Irak'a karşı gerçekleştirdiği saldırıların bu tarihlere denk gelmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

2.1.2. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haberlerin Sayısı

Ortadoğu gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin çıkan haberlerin hangi tarihte ve toplam kaç haberin çıktığı araştırılmıştır.

TARİH	HABER SAYISI
13 Aralık 2003	0
14 Aralık 2003	2
15 Aralık 2003	1
16 Aralık 2003	2
17 Aralık 2003 ⁴	1
TOPLAM	6

Tablo 4. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haberlerin Sayısı

Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin *Ortadoğu* gazetesinde toplam 6 haber yayınlanmıştır. Haydar Aliyev'in öldüğü günün ertesi, yani 13 Aralık'ta konu ile ilgili herhangi bir habere yer verilmezken, 14 Aralık'ta 2 habere yer verilmiştir. Daha sonraki günlerde konu ile ilgili yer alan haberlere bakıldığı zaman, 15 Aralık'ta 1

⁴ Bu tarihte yer alan haber köşe yazısından ibarettir.

haber, 16 Aralık'ta ise 2 haberin yer aldığı görülmüştür. 17 Aralık'ta konuya köşe yazısında değinilmiştir.

2.2. HABERLERİN SAYFA NUMARALARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin haberlerin hangi sayfada yer aldığına bakılmıştır. Çünkü, haberin hangi sayfada yer aldığı, konunun önemliliğine işaret etmektedir. Her haber metni belli konuların hiyerarşik örgütlenmesinden oluşmaktadır. Bu hiyerarşi içinde önemli haberler önce, diğerleri ise sonradan verilmektedir. Bir haberin önemli olup olmadığı o habere hangi sayfada yer verildiğine bakılarak tespit edilebilir. Gazetede ilk sayfada yer alan haberler önemli haber niteliğini taşımaktadır. Çünkü, gazetelerin ilk sayfaları gündem konularını içermektedirler. Böylece, okurlar önemli haber niteliğini taşıyan konuları ilk sayfalardan öğrenebilmektedirler.

2.2.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numaraları

Hürriyet gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin verilen haberlerin hangi sayfalarda yer verildiğine bakarak, haberlerin önemlilik dereceleri tespit edilmiştir.

SAYFA NO	HABER SAYISI
1. sayfa	3
2. sayfa	-
3. sayfa	-
4. sayfa	1
5. sayfa	-
6. sayfa	-
7. sayfa	1
8. sayfa	-
9. sayfa	-
10. sayfa	-
11. sayfa	-
12. sayfa	-
13. sayfa	-
14. sayfa	-
15. sayfa	-
16. sayfa	-
17. sayfa	-
18. sayfa	1
19. sayfa	-
20. sayfa	1
21. sayfa	-
22. sayfa	-
23. sayfa	-
24. sayfa	1
TOPLAM	8

Tablo 5. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numaraları

Hürriyet gazetesinde konuya ilişkin haberlerin hangi sayfalarda yer aldığına bakıldığı zaman, en fazla haberin gazetenin ilk sayfasında yer aldığı görülmektedir.

Araştırma dönemi kapsamında *Hürriyet* gazetesinde yayınlanan toplam 8 haberin 3ü ilk sayfada almıştır. Geri kalan 5 haberden 4. sayfada - 1, 7. sayfada - 1, 18. sayfada - 1, 20. sayfada - 1, 24. sayfada - 1 haber yer almıştır. Ayrıca, *Hürriyet* gazetesi konuya ilişkin haberi “Gündem”, “Yakın Plan” gibi ön sayfalarda daha fazla yer vermiştir.

2.2.2. Ortadoğu Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numaraları

Ortadoğu gazetesinde Haydar Aliyev’in ölümüne ilişkin haberlere hangi sayfalarda yer verildiğine bakılarak, konuya ilişkin haberlere verilen önem tespit edilmeye çalışılmıştır.

SAYFA NO	HABER SAYISI
1. sayfa	2
2. sayfa	-
3. sayfa	-
4. sayfa	-
5. sayfa	-
6. sayfa	2
7. sayfa	1
8. sayfa	-
9. sayfa	-
10. sayfa	-
11. sayfa	-
12. sayfa	-
13. sayfa	-
14. sayfa	-
15. sayfa	-
16. sayfa	1
17. sayfa	-
18. sayfa	-
19. sayfa	-
20. sayfa	-
21. sayfa	-
22. sayfa	-
23. sayfa	-
24. sayfa	-
TOPLAM	6

Tablo 6. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haberlerin Sayfa Numaraları

Ortadoğu gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin haberlerin hangi sayfalarda yer aldığına bakıldığı zaman, toplam 6 haberden ilk sayfada - 2, 6. sayfada

- 2, geri kalan 2 haberden 7. sayfada - 1, 16. sayfada - 1 habere yer verilmiştir. Ayrıca, *Ortadoğu* gazetesinin Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin haberlere "Dünya" sayfasında yer verdiği görülmüştür.

2.3. HABERLERİN KONUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Habercilikte haberin gazetede konumu çok önemlidir. Çünkü, habere gazetenin neresinde yer verildiği haber değeri ile yakından ilgilidir. Bir habere tam sayfanın ayrılması konuya atfedilen önemden ileri gelmektedir. Dolayısıyla, oluşturulan bu kategori çerçevesinde *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili haberin sayfanın neresinde yer aldığı araştırılmıştır. Bunun için "tam sayfa", "sağ üst", "sağ alt", "orta", "sol üst" ve "sol alt" kategorileri oluşturulduktan sonra, haberlerin gazetelerdeki konumları araştırılmıştır.

2.3.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Konumları

Hürriyet gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili konuya verilen önemin tespit edilmesi için konuya ilişkin haberlerin gazetenin neresinde yer verildiği araştırılmıştır.

KONUM	SAYI
Tam Sayfa	3
Sol Üst	1
Sağ Üst	2
Orta	1
Sol Alt	1
Sağ Alt	-
TOPLAM	8

Tablo 7. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Konumları

Hürriyet gazetesinde konu ile ilgili habere sayfanın neresinde verildiğine bakıldığı zaman, araştırma dönemi boyunca yayınlanan toplam 8 haberin 3'üne tam sayfa ayrılmıştır. Sol üstte - 1, sağ üstte - 2, orta kısımda - 1, sağ altta ise - 1 haber yayınlanmıştır. Sağ alt kısımda konuya ilişkin habere hiç yer verilmemiştir. *Hürriyet* gazetesinin konuya 3 tam sayfa ayırması, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin habere atfettiği öneme işaret etmektedir.

2.3.2. Ortadoğu Gazetesindeki Haberlerin Konumları

Ortadoğu gazetesinde konuya ilişkin habere verilen önemin araştırılması için haberlerin gazetelerdeki konumları araştırılmıştır. Oluşturulan kategorilere göre, *Ortadoğu* gazetesinde çıkan haberlerin konumları incelenmiştir.

KONUM	SAYI
Tam Sayfa	-
Sol Üst	-
Sağ Üst	1
Orta	2
Sol Alt	2
Sağ Alt	1
TOPLAM	6

Tablo 8. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haberlerin Konumları

Ortadoğu gazetesinin konu ile ilgili haber konumları incelendiği zaman, konuya tam sayfa hiç yer verilmediği görülmüştür. Gazetenin sol üst köşesinde de konuya hiç yer verilmemiştir. Araştırma dönemi boyunca yayınlanan toplam 6 haberden orta kısımda 2, sol altta - 2 ve sağ üstte ise 1 habere yer verilmiştir. Sayfanın üst kısımlarında konu ile ilgili sadece 1 habere yer verilirken, sayfanın alt kısmında 3 habere yer verildiği görülmüştür. Bu da, *Ortadoğu* gazetesinin konuya yeterince önem vermediğini göstermektedir.

2.4. HABERLERİN BOYUTLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin boyutları esas alınmıştır. *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan haberlerin satır genişliği ile sütun uzunluğu "cm²" bazında ölçülmüştür. Haber boyutları her sayfa için ayrı-ayrı verilmiştir.

2.4.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Boyutları

Araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili yer alan haberlerin boyutları incelenmiştir. Haber boyutları tarih ve sayfalara göre ayrı-ayrı verilmiştir. Daha sonra, aynı tarihte yayınlanan haber boyutları toplanarak, o tarihte yayınlanan toplam haber boyutuna ilişkin veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

GAZETE	TARİH	SAYFA NO	BOYUT CM ²	
Hürriyet	13.12.2003	1	140	948
		4	808	
Hürriyet	14.12.2003	1	235	2.699
		18	1944	
		20	520	
Hürriyet	15.12.2003	24	1944	1.944
Hürriyet	16.12.2003	1	105	1.578
		7	1473	
TOPLAM				7.169

Tablo 9. *Hürriyet* Gazetesindeki Haberlerin Boyutları

Hürriyet gazetesinde konuya ilişkin yer alan haberlerin boyutlarına bakılacak olursa, en fazla haberin 14 Aralık'ta yer aldığı görülmektedir. Bu tarihte yer alan haberlerin toplam boyutu 2.699 cm²'dir. Boyut açısından ikinci büyük haberin 15 Aralık'ta 4. sayfada yer aldığı görülmektedir. Bu tarihte yayınlanan haberin boyutu ise 1.944 cm²'dir. Bunu 16 Aralık'ta yer alan 1.573 cm²'lik haber ve 13 Aralık'ta yer

alan 948 cm²'lik haberler izlemektedir. *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin toplam boyutu 7.169. cm²'dir.

2.4.2. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haberlerin Boyutları

Araştırma dönemi boyunca *Ortadoğu* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili yer alan haberlerin boyutları incelenmiştir. Haber boyutları, *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi, tarih ve sayfalara göre ayrı-ayrı kategorilerde değerlendirilmiştir. Aynı tarihte yayınlanan toplam haber boyutu ile ilgili sonuca ulaşmak için, o tarihte yayınlanan tüm haber boyutları toplanmıştır.

GAZETE	TARİH	SAYFA NO	BOYUT CM ²	
Ortadoğu	14.12.2003	1	137	317
		6	180	
Ortadoğu	15.12.2003	6	564	564
Ortadoğu	16.12.2003	1	142	886
		16	744	
Ortadoğu ⁵	17.12.2003	7	68	68
TOPLAM				1835

Tablo 10. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haberlerin Boyutları

Ortadoğu gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin boyutlarına bakılacak olursa, en fazla haberin 16 Aralık'ta yer aldığı görülmektedir.

⁵ Köşe yazısında sadece Haydar Aliyev ile ilgili yorumun yer aldığı bölümün boyutu esas alınmıştır.

Bu tarihte yer alan haber boyutu 886 cm²'dir. Boyut açısından ikinci büyük haber 15 Aralık'ta yer almıştır. Bu tarihte yer alan haberin boyutu 564 cm²'dir. 14 Aralık'ta yayınlanan haberin boyutu 317 cm², 17 Aralık'ta yayınlanan haberin boyutu ise 68 cm²'dir. *Ortadoğu* gazetesinde konuya ilişkin yer alan haberlerin toplam boyutu 1.835 cm²'dir.

2.5. HABERLERDE VURGULANAN KAVRAMLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan tüm haberlerin içeriklerinde yer alan anlatım, görüş, ifade ve yorumlamalar esas alınmıştır. Bunun için, haber içerikleri incelenerek haberlerde vurgulanan kavramlar seçilmiştir. Seçilen bu kavramların hangi sıklıkla kullanıldıklarına bakılmıştır.

2.5.1. *Hürriyet* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Hürriyet gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerde hangi kavramların vurgulandığına bakılmıştır. Vurgulanan kavramlar belirlendikten sonra, bu kavramların kaç kez vurgulandığı araştırılmıştır.

KAVRAMLAR	SAYI
“Bir Millet İki Devlet”	2
“Haydar Baba”	5
Ailesine Düşkün/Eşi Zarife Aliyeva	3
Azerbaycan - Türkiye İlişkileri	1
Azerbaycan Devlet Başkanı	2
Azerbaycan KGB Başkanı	-
Azerbaycan’ın “Atatürk”ü	2
Azerbaycan’ın Simgesi	1
Aziz Dost	2
Demirci Ali Rıza’nın Oğlu	3
Dost ve Kardeş Azerbaycan	1
En Büyük Katılım Türkiye’den	2
İkinci Aliyev Dönemi	2
Kafkasların Maestrosu	3
Kardeş	1
KGB	5
KGB Generali	3
Komünist Parti	5
Memlekete Geri Dönüş	1
Oğul İlham Aliyev	6
Politbürodaki İlk Müslüman	6
SSCB Politbüro Üyesi	9
SSCB’de Türk Asıllı Müslüman Lider	1
Türk Azerbaycan	1
Türk Dostu	2
Türk Dünyasının Kaybı	3
Türklük	6

Tablo 11. *Hürriyet* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Tablo 11'den de görüldüğü gibi, *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberlerin içerikleri incelendiği zaman, sayı bakımından en çok “SSCB Politbüro Üyesi” kavramının vurgulandığı görülmüştür. “SSCB Politbüro Üyesi” kavramı araştırma dönemi boyunca toplam 9 kez vurgulanmıştır. En çok vurgulanan ikinci kavramlar ise “Oğul İlham Aliyev”, “Politbürodaki İlk Müslüman” ve “Türklük” kavramları olmuştur. Bu kavramların her biri 6’şer kez vurgulanmış olup, aralarında sayı bakımında bir eşitlik söz konusudur. Bu kavramları 5’er kez vurgulanan “Haydar Baba”, “KGB” ve “Komünist Parti”, 3’er kez vurgulanan “Ailesine düşkün/Eşi Zarife Aliyeva”, “Demirci Ali Rıza’nın Oğlu”, “Kafkasların Maestrosu”, “KGB Generali” ve “Türk Dünyasının Kaybı” kavramları izlemektedir.

2.5.2. Ortadoğu Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Ortadoğu gazetesinde yer alan haber içerikleri incelenerek vurgulanan kavramlar tespit edilmiştir. Kavramlar tespit edildikten sonra, bu kavramların hangi sıklıkla vurgulandıkları araştırılmıştır.

KAVRAMLAR	SAYI
“Bir Millet İki Devlet”	1
“Demir Lider”	1
“Devlet Baba”	1
Aziz Dost	1
Bağımsız Lider	1
Bakü - Tiflis - Ceyhan	1
Dost ve Kardeş Azerbaycan	1
Dünya Siyasetinde Önemli Şahsiyet	1
Eşi Zarife Aliyeva	1
Kafkasya’da Önemli Şahsiyet	2
Kardeş	1
KGB	2
Politbüro Üyesi	2
Politbürodaki Türk	1
SSCB Başbakan Yardımcısı	1
Türk Dostu	1
Türk Dünyasının Müdrik Oğlu	1

Tablo 12. *Ortadoğu* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Ortadoğu gazetesinde en fazla vurgulanan kavramlar arasında “Kafkasya’da Önemli Şahsiyet”, “KGB” ve “Politbüro Üyesi” kavramlarının olduğu görülmektedir. Bu kavramların her biri 2’şer kez vurgulanmıştır. Vurgulanan diğer kavramlara bakıldığında ise, her bir kavramın sadece 1’er kez vurgulandığı görülmüştür.

2.6. HABERLERDE VURGULANAN KAVRAMLARIN NİTELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tezin amacı bakımından büyük önem taşıyan bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde vurgulanan kavramlarda “olumlu”, “olumsuz” veya “nötr” ifadelerinin yer alıp almadığına bakılmıştır. Bunun için haberlerde kullanılan kavramlar “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” şeklinde değerlendirilerek, olumlu kavrama “+”, olumsuz kavrama “-”, nötr kavrama ise “x” değeri verilmiştir. Örneğin, “Baba”, “Kardeş” gibi olumlu çağrışım yapan kavramlara “+”, “KGB”, “Komünist Parti” gibi olumsuz çağrışım yapan kavramlara “-”, “Azerbaycan Devlet Başkanı” gibi olumlu veya olumsuz herhangi bir çağrışım yapmayan kavramlara ise “x” değeri verilmiştir. Daha sonra, olumlu, olumsuz veya nötr ifadeler ile bir önceki kategoride yer alan kavramlar sayıları ile karşılaştırılarak, genel olarak haberlerin olumlu mu, olumsuz mu veya nötr mü olduğu tespit edilmiştir. Böylece, hem *Hürriyet* gazetesinde, hem de *Ortadoğu* gazetesinde yer alan haberlerin okuyucular üzerinde olumlu mu, olumsuz mu yoksa nötr mü bir izlenim bıraktığı ortaya çıkarılmıştır. Çünkü, bilindiği gibi, haberlerin insanlar üzerinde imaj bıraktığı kabul gören bir gerçektir.

2.6.1. *Hürriyet* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği

Bu kategoride *Hürriyet* gazetesinde vurgulanan kavramların olumlu, olumsuz veya nötr olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen olumlu, olumsuz ve nötr kavramlar, tekrarlanma sayıları ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberlerin olumlu mu, olumsuz mu yoksa nötr mü olduğu tespit edilmiştir.

KAVRAMLAR	DEĞER	SAYI
“Bir Millet İki Devlet”	+	2
“Haydar Baba”	+	5
Ailesine Düşkün/Eşi Zarife Aliyeva	+	3
Azerbaycan - Türkiye İlişkileri	+	1
Azerbaycan Devlet Başkanı	x	2
Azerbaycan KGB Başkanı	-	0
Azerbaycan’ın “Atatürk”ü	+	2
Azerbaycan’ın Simgesi	+	1
Aziz Dost	+	2
Demirci Ali Rıza’nın Oğlu	x	3
Dost ve Kardeş Azerbaycan	+	1
En Büyük Katılım Türkiye’den	+	2
İkinci Aliyev Dönemi	x	2
Kafkasların Maestrosu	+	3
Kardeş	+	1
KGB	-	5
KGB Generali	-	3
Komünist Parti	-	5
Memlekete Geri Dönüş	+	1
Oğul İlham Aliyev	x	6
Politbürodaki İlk Müslüman	+	6
SSCB Politbüro Üyesi	-	9
SSCB’de Türk Asıllı Müslüman Lider	+	1
Türk Azerbaycan	+	1
Türk Dostu	+	2
Türk Dünyasının Kaybı	+	3
Türklük	+	6

Tablo 13. *Hürriyet* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	42
OLUMSUZ	13
NÖTR	13

Tablo 14. *Hürriyet* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların

Niteliği ve Toplam Sayısı

Hürriyet gazetesinde vurgulanan kavramların niteliğine bakıldığı zaman, ilk kez Turgut Özal döneminde bir törende Ebülfez Elçibey'in yaptığı bir konuşma sırasında dile getirdiği ve daha sonra sık-sık kullanılan "Bir Millet İki Devlet" ifadesi, "Türk Dostu", "Aziz Dost" gibi olumlu çağrışım yapan kavramların daha fazla vurgulandığı görülmüştür. *Hürriyet* gazetesinde araştırma dönemi boyunca çıkan haberlerde toplam 42 kez "olumlu" kavram vurgulanmıştır. "Politbürodaki İlk Müslüman" ve "SSCB'de Türk Asıllı Müslüman Lider" ifadeleri aslında "SSCB", "Politbüro" gibi kavramları içinde barındırdığından ve araştırmanın da Türk basınında yapıldığından dolayı olumsuz çağrışım yapmaktadır. Bu kavramların olumsuz çağrışım yapmalarının nedeni, çok eskiye dayanmaktadır. Türk insanının bilinç altında Rusya'yı, daha doğrusu sol ideolojiyi çağrıştıran kelimeler her zaman Türk halkı arasında tedirginlik yaratmıştır. Çünkü, Orta Asya ve Kafkasya Türkleri ile Anadolu Türklerinin birbirinden ayrılmalarının altında yatan temel neden Rusya olmuştur. Rus İmparatorluğu zamanında Çarlık Hükümetinin Türklere karşı izlemiş olduğu politikalara bakıldığı zaman, Türkler Hıristiyanlaştırılmaya çalışılmış, eğitim almaları ve aydınlanmaları engellenmiş, her yönden güçsüzleşmeleri için verimsiz topraklara sürgün edilmişlerdir. Rus İmparatorluğu'nun Türklere karşı izlemiş olduğu sert

uygulamalar bunlarla da sınırlı kalmamıştır. “Böl ve yönet” politikasını uygulayarak Türk soylu halkları birbirinden ayırarak, farklı yerlere yerleştirmiş ve Türklerin ortak konuştukları dil unutturulmaya çalışılmıştır. Fakat bu olumsuz kavramların yanında kullanılan “İlk Müslüman” ve “Müslüman Lider” kelimeleri bu görevlere bir Müslüman’ın da yükselebileceğini gösterildiğinden dolayı, bu ifadeler olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Bunun dışında, haberlerde “KGB”, “Komünist Parti” gibi olumsuz çağrışım yapan kavramlara da yer verilmiştir. Olumsuz çağrışım yapan kavramların sayısı 13’tür. Haberlerde vurgulanan nötr kavramların sayısı ile olumsuz kavramların sayısı arasında bir eşitlik söz konusudur. Sonuç itibariyle, *Hürriyet* gazetesinde olumlu çağrışım yapan kavramların olumsuz ve nötr içerikli kavramlara kıyasla sayıca fazla olduğu görülmüştür.

2.6.2. Ortadoğu Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği

Bu kategoride *Ortadoğu* gazetesinde vurgulanan kavramların niteliği, başka bir deyişle içeriği araştırılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bu kavramlar, tekrarlanma sıklıkları ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu, *Ortadoğu* gazetesinde yer alan haberlerin olumlu mu, olumsuz mu yoksa nötr mü olduğu tespit edilmiştir.

KAVRAMLAR	DEĞER	SAYI
“Bir Millet İki Devlet”	+	1
“Demir Lider”	+	1
“Devlet Baba”	+	1
Aziz Dost	+	1
Bağımsız Lider	+	1
Bakü - Tiflis - Ceyhan	+	1
Dost ve Kardeş Azerbaycan	+	1
Dünya Siyasetinde Önemli Şahsiyet	+	1
Eşi Zarife Aliyeva	+	1
Kafkasya’da Önemli Şahsiyet	+	2
Kardeş	+	1
KGB	-	2
Politbüro Üyesi	-	2
SSCB Başbakan Yardımcısı	-	1

Tablo 15. *Ortadoğu* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	12
OLUMSUZ	5
NÖTR	0

Tablo 16. *Ortadoğu* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların

Niteliği ve Toplam Sayısı

Ortadoğu gazetesinde vurgulanan kavramların niteliğine bakıldığı zaman, *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi, ilk kez Ebülfez Elçibey’in dile getirdiği “Bir Millet

İki Devlet”, “Devlet Baba”, “Aziz Dost”, gibi olumlu çağrışım yapan kavramların daha fazla vurgulandığı görülmüştür.

Ortadoğu gazetesinde araştırma dönemi boyunca çıkan haberlerde toplam 12 kez “olumlu” kavramın vurgulandığı görülmüştür. Olumsuz çağrışım yapan kavramların sayısına bakıldığı zaman ise, toplam 5 “olumsuz” kavrama yer verilmiştir. Bunlar, “KGB” ve “Politbüro Üyesi” kavramlarıdır. *Ortadoğu* gazetesinde konuya ilişkin haberlerde “nötr” kavrama hiç yer verilmemiştir.

2.7. HABER BAŞLIKLARI VE ALT BAŞLIKLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların sayısı esas alınmıştır. Habercilikte başlıklar büyük öneme sahiptir. Çünkü, başlıklar okuyucuya metnin içeriği hakkında bazı ipuçları vermektedir. Başlık ve alt başlığın önemi kadar sayısı da çok önemlidir. Çünkü, haberde sayıca ne kadar çok etkili başlık veya alt başlık kullanılırsa, okuyucu tarafından metnin tamamının okunma olasılığı da buna paralel olarak artmaktadır. Ayrıca, fazla başlık ve alt başlığa sahip bir haber, okuyucunun sıkılmadan tüm haber metninin okumasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, habere önem katan başlık veya alt başlıkların sayısı araştırmayı etkileyeceği varsayımından yola çıkarak araştırma kapsamına alınmıştır.

2.7.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Sayısı

Araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili yer alan haberde kaç adet başlık ve alt başlığın kullanıldığı araştırılmıştır. Habere önem katan başlıklar ayrı, alt başlıklar ise ayrı kategorilerde değerlendirilmiştir.

TARİH	SAYFA NO	HABER BAŞLIKLARI	SAYI
13.12.2003	1	Kafkasların Maestrosu Aliyev Öldü	4
	4	Haydar Aliyev ABD’de Öldü	
		SSCB’de Politbüro’ya Yükselen İlk Müslüman	
		Kafkasların Maestrosuydu	
14.12.2003	1	Türklüğümü Sovyetler Dağılırken Farkettim“	9
	18	Gorbi’yi Dövecekti	
		Demirci Ali Rıza’nın Oğlu KGB Generali	
		Azerbaycan Senin İçin Artık Küçük	
	20	7 Günlük Yas	
		Tek Başına Kaldı	
		Erdoğan Yarın Bakü’de	
		“Heyder Baba”ya Ağıt	
		Türk Dünyasının Kaybı	
	15.12.2003	24	
İşte Söylediği An: Darbe Olacak Bakü’ye Dön			
Azerbaycan Babasına Ağlıyor			
16.12.2003	1	En Büyük Katılım Türkiye’den	4
	7	Aliyev’in Cenazesine En Büyük Katılım Türkiye’den	
		Türk Heyeti Kortejin En Önünde Yürüdü	
		Türkiye’de Saygı - Bayraklar Yarıya İndi	
TOPLAM			20

Tablo 17. *Hürriyet* Gazetesindeki Haber Başlıklarının Sayısı

TARİH	SAYFA NO	ALT BAŞLIKLAR	SAYI
13.12.2003	1	Bakü'ye getirilecek	3
	4	TV'de Son Görüntü	
		İlk Hürriyete Açıkladı	
14.12.2003	1	Nazım'ı Da Korumuştı	15
	18	Yıldızları Barışmadı	
		Müthiş Bir Yaşam Öyküsü: Nahçıvan'dan Kremlin'e Aliyev	
		Ortadoğu Sorumlusu	
		Gorbaçov Türkleri Silecekti	
		Seninle Çalışmam	
		KGB Şefini İzliyor	
		Memlekete Dönüş	
		Türk Oluşumun Farkına Sovyetler Dağılırken Vardım	
		Metroyu Yaptırdı	
		Hitler'le Savaştı	
		Bizzat Korudu	
		Yönetim Şokta	
		Atatürk Gibi	
Erdoğan Bugün Bakü'de			
15.12.2003	24	Uçak Yolladı	5
		Kötü Tedavi	
		Bayraklar Aliyev İçin Yarıya İnecek	
		Elçibey Bırakıyor	
		Bazı Türkler Karıştı	
16.12.2003	7	Erdoğan Kimlerle Gitti	2
		CHP'liler Uçağa Binmedi	
TOPLAM			25

Tablo 18. Hürriyet Gazetesindeki Alt Başlıklarının Sayısı

Yapılan araştırma sonucu, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların niceliğine bakıldığı zaman, toplam 8 haberde, 20 başlık ve 25 alt başlığın kullanıldığı görülmüştür. Başlık ve alt başlık sayısının fazla olması, *Hürriyet* gazetesinin konuyu en ince ayrıntılarıyla birlikte yayınladığını göstermektedir. Bu da, *Hürriyet* gazetesinin okuyucuların dikkatlerini Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin habere yönlendirmek amacıyla bu kadar fazla başlık ve alt başlık kullandığına işaret etmektedir. Başlık ve alt başlık sayısını toplam haber boyutuyla karşılaştıracak olursak, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde yer alan toplam haber boyutu 7.169 cm²'dir. Dolayısıyla, haber boyutunun bu kadar büyük olması, bu haberde kullanılan başlık ve alt başlık sayısının da fazla olacağına işaret etmektedir.

2.7.2. Ortadoğu Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Sayısı

Hürriyet gazetesinde çıkan haber başlığı ve alt başlıklarının sayısı tespit edildikten sonra, araştırma dönemi boyunca *Ortadoğu* gazetesinde yer alan haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların sayısı araştırılmıştır.

TARİH	SAYFA NO	HABER BAŞLIKLARI	SAYI
14.12.2003	1	Azerbaycan Yasta	2
	6	Azerbaycan Yasta	
15.12.2003	6	Aliyev, Kafkasya'da Önemli Şahsiyet Oldu	2
		Azerbaycan Aliyev'e Ağlıyor	
16.12.2003	1	Aliyev'e Son Görev	5
	16	Azerbaycan Babasına Ağlıyor	
		Azerbaycan'ın Devlet Babası Kimdir?	
		Veda Ziyareti Kalabalık Oldu	
		Türk Heyeti Cenazede	
17.12.2003	7	Kıbrıs - Saddam ve Haydar Aliyev	1
TOPLAM			10

Tablo 19. Ortadoğu Gazetesindeki Haber Başlıklarının Sayısı

TARİH	SAYFA NO	HABER BAŞLIKLARI	SAYI
15.12.2003	6	Erdoğan Bakü'ye Gitti	4
		Özkök'ten Taziye	
		Demirel'in Mesajı	
		Aliyev'in Cenazesi Bakü'ye Getirildi	
17.12.2003	7	Haydar Aliyev Toprağa Verildi	1
TOPLAM			5

Tablo 20. Ortadoğu Gazetesindeki Alt Başlıklarının Sayısı

Ortadoğu gazetesinde yer alan haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların sayısına bakıldığı zaman, araştırma dönemi boyunca yayınlanan toplam 6 haberde (biri köşe yazısıdır) 10 başlık ve 5 alt başlık kullanılmıştır. Bu da, *Ortadoğu* gazetesinin haberlerde sayıca az alt başlık kullandığını göstermektedir. Bu kategoriden elde edilen bulguları toplam haber boyutu ile karşılaştıracak olursak, doğrudan bir orantının olduğu söylenebilir. Çünkü, *Ortadoğu* gazetesinde yayınlanan toplam haber boyutu 1.835 cm²'dir. Bu değer, araştırma dönemi boyunca yayınlanan haberlerin fazla büyük olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, araştırma dönemi boyunca *Ortadoğu* gazetesinde yayınlanan başlık ve alt başlığın sayısı, haberin boyutuna bağlıdır. Haber ne kadar büyük olursa, haberde kullanılan başlık ve alt başlık sayısı da buna bağlı olarak büyük olmaktadır.

2.8. HABER BAŞLIKLARI VE ALT BAŞLIKLARIN NİTELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamında oluşturulan bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların içeriğine bakılmıştır. Bilindiği gibi, habercilikte başlıkların büyük bir önemi vardır. Hatta, başlığın metinden daha önemli olduğu söylenebilir. Çünkü, başlık metnin tümünü cazip kılabilmek özelliğine sahiptir. İyi tasarlanmış bir başlık okuyucuya metnin içeriği hakkında önemli ipuçları sunarak, onun metnin tamamını okumaya yönlendirebilir. Bu yüzden, okuyucular metni okumadan önce başlığa göz atarak, metnin tamamını okuyup okumama konusunda karar vermektedirler.

Hürriyet ve Ortadoğu gazetelerinde kullanılan haber başlıkları ve alt başlıkların içeriği olumlu, olumsuz ve nötr olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma Türk basınında yapıldığından dolayı, Türkiye için olumlu çağrışım yapan başlık ve alt başlıklar “+”, olumsuz çağrışım yapanlar “-”, herhangi çağrışım yapmayan başlık ve alt başlıklar ise “x” olarak değerlendirilmiştir.

2.8.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Niteliği

Araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların içeriği araştırılmıştır. Bunun için, başlıklar için ayrı, alt başlıklar için ayrı kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler çerçevesinde haber başlıkları ve alt başlıkların içeriği araştırılarak olumlu, olumsuz ve nötr olarak değerlendirilmiştir.

TARİH	SAYFA NO	HABER BAŞLIKLARI	DEĞER
13.12.2003	1	Kafkasların Maestrosu Aliyev Öldü	+
	4	Haydar Aliyev ABD’de Öldü	x
		SSCB’de Politbüro’ya Yükselen İlk Müslüman	+
		Kafkasların Maestrosuydu	+
14.12.2003	1	Türklüğümü Sovyetler Dağılırken Farkettim“	-
	18	Gorbi’yi Dövecekti	-
		Demirci Ali Rıza’nın Oğlu KGB Generali	-
		Azerbaycan Senin İçin Artık Küçük	+
	20	7 Günlük Yas	+
		Tek Başına Kaldı	x
		Erdoğan Yarın Bakü’de	+
		“Heyder Baba”ya Ağıt	+
		Türk Dünyasının Kaybı	+
	15.12.2003	24	Doktoruna Aliyev’i Sordu: Osman Bir Bak, Arkamdaydı Kayboldu
“İşte Söylediği An: Darbe Olacak Bakü’ye Dön”			+
Azerbaycan Babasına Ağlıyor			+
16.12.2003	1	En Büyük Katılım Türkiye’den	+
	7	Aliyev’in Cenazesine En Büyük Katılım Türkiye’den	+
		Türk Heyeti Kortejin En Önünde Yürüdü	+
		Türkiye’de Saygı: Bayraklar Yarıya İndi	+

Tablo 21. *Hürriyet* Gazetesindeki Haber Başlıklarının Niteliği

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	15
OLUMSUZ	3
NÖTR	2
TOPLAM	20

Tablo 22. *Hürriyet* Gazetesindeki Haber Başlıklarının

Toplam Niteliği

Oluşturulan kategorilerden elde edilen verilere bakıldığında, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde yer alan toplam 20 başlık arasında 15 - olumlu, 3 - olumsuz ve 1 - nötr başlık kullanılmıştır. Olumlu başlıklar arasında Haydar Aliyev’i öven, yücelten başlıklar olarak “Kafkasların Maestrosu Aliyev Öldü”, “Yedi Günlük Yas”, “SSCB’de Politbüro’ya Yükselen İlk Müslüman”, “Kafkasların Maestrosuydu”, “Heyder Baba”ya Ağıt”, “Türk Dünyasının Kaybı”, “Azerbaycan Babasına Ağlıyor” ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkiye vurgu yapan “En Büyük Katılım Türkiye’den”, “Aliyev’in Cenazesine En Büyük Katılım Türkiye’den”, “Erdoğan Yarın Bakü’de”, Türk Heyeti Kortejin En Önünde Yürüdü” ve “Türkiye’de Saygı - Bayraklar Yarıya İndi”, “Doktoruna Aliyev’i Sordu: Osman Bir Bak, Arkamdaydı Kayboldu”, “Azerbaycan Senin İçin Artık Küçük” ve “İşte Söylediği An: Darbe Olacak Bakü’ye Dön” başlıkları yer almaktadır.

“Kafkasların Maestrosu Aliyev Öldü” ve “Kafkasların Maestrosuydu” başlıklarını değerlendirecek olursak, Haydar Aliyev’i Kafkasların en önemli siyasi liderlerinden biri olarak tanımlayan ve Kafkasya’yı yöneten kişi olarak, Haydar Aliyev’i yücelten bir ifade kullanılmıştır. Bir diğer olumlu başlık olan “Yedi Günlük

Yas” başlığı, Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in ölümünün ülkeyi manevi açıdan çok etkilediğini ve halkın Haydar Aliyev’e duyduğu sevgi ve saygıyı göstermektedir. “SSCB’de Politbüro’ya Yükselen İlk Müslüman” başlığında, yine eski SSCB’nin en yüksek karar alma organı olan Politbüro’ya kadar bir Müslüman’ın yükseldiği ifade edilmektedir. Burada, Haydar Aliyev’in alt kademedен başladığı görevinin en üst kademesine kadar çıkabilme azmi ve başarısı ifade edilmektedir. Bu nedenle, başlıkta olumsuz olarak nitelendirilen “SSCB” ve “Politbüro” kavramlarının olmasına rağmen, bu başlık olumlu olarak değerlendirilmiştir. “Heyder Baba”ya Ağıt” ve “Azerbaycan Babasına Ağlıyor” alt başlıklarında Azerbaycan halkının Haydar Aliyev’in ölümüne duyduğu üzüntü, O’nu bir “baba” olarak gördükleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Azerbaycan - Türkiye ilişkilerine odaklanan, bu ilişkinin ne kadar iyi olduğunu göstermeye çalışan başlıklar olan “En Büyük Katılım Türkiye’den”, “Aliyev’in Cenazesine En Büyük Katılım Türkiye’den”, “Türk Dünyasının Kaybı”, “Türk Heyeti Kortejin En Önünde Yürüdü”, “Türkiye’de Saygı: Bayraklar Yarıya İnecek”, ve “Erdoğan Yarın Bakü’de”, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki yakın ilişkiye vurgu yapılmaktadır. Çünkü, sadece coğrafi anlamda bir yakınlık söz konusu değil, aynı zamanda bu iki ülke arasında tarihe dayalı ve aynı din, dil, ırk gibi özelliklerden gelen bir yakınlık söz konusudur. Türkiye’nin kortejin en önünde yürümesi, Haydar Aliyev’in ölümüne duyulan saygıdan dolayı, Türkiye’de bayrakların yarıya ineceğini belirten bu başlıklarda Türkiye ile Azerbaycan arasındaki yakın ilişki gösterilmeye çalışılmıştır. “Erdoğan Yarın Bakü’de” başlığında Türkiye Cumhuriyeti

Başbakanı'nın Haydar Aliyev'in cenaze törenine katılmak için Bakü'ye gideceği belirtilmiştir.

Olumlu kategorisinde değerlendirilen bir diğer başlık olan, “Doktoruna Aliyev’i Sordu: Osman Bir Bak, Arkamdaydı Kayboldu”, *Hürriyet* gazetesinde Türkiye Cumhuriyeti 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in fotoğrafının yanında yer almıştır. Bu başlık Demirel döneminde, Demirel ile Aliyev’in arasındaki ilişkinin, herhangi iki Devlet Başkanlarının arasındaki ilişkiden çok daha farklı bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Burada vurgulanan nokta, Demirel - Aliyev arasındaki ilişkinin çok yakın ve dostane bir ilişki olduğudur. “İşte Söylediği An: Darbe Olacak Bakü'ye Dön” başlığının Süleyman Demirel’in fotoğrafının hemen altında verilmesinden dolayı, bu başlık olumlu olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni de, Süleyman Demirel ile Haydar Aliyev’in ilişkisinin ne derece yakın olduğuna işaret edildiğinde yatmaktadır. Çünkü, eğer aralarında yakın bir ilişki söz konusu olmasaydı, Demirel olası darbe girişimine göz yumabilirdir. Oysa, böyle bir ihbarı alan Demirel, hiç vakit kaybetmeden Aliyev’i uyararak, gerekli önlemleri almasını sağlamıştır. Dolayısıyla, Azerbaycan - Türkiye ilişkisinin ne derece yakın olduğu gösterilmeye çalışılan bu başlık, “darbe” gibi olumsuz bir kelime içermesine rağmen, olumlu olarak nitelendirilmiştir.

Hürriyet gazetesinde kullanılan olumsuz başlıklara bakıldığında, bunların “Türklüğümü Sovyetler Dağılırken Farkettim”, “Gorbi’yi Dövecekti” ve “Demirci Ali Rıza’nın Oğlu KGB Generali” olduğu görülmektedir. “Türklüğümü Sovyetler Dağılırken Farkettim” başlığının olumsuz kategoride değerlendirilmesinin nedeni, bir

Türk olmasına rağmen ve uzun bir süre SSCB'nin en yüksek karar alma organında görev yapan Haydar Aliyev'in bir Türk olduğunun farkına bu kadar geç varmış olması yatmaktadır. Çünkü, Türk oluşunun farkında olsaydı, Türkiye ve Azerbaycan lehine önemli siyasi, ekonomik vs. kararların alınmasında etkili olabilirdi. “Gorbi’yi Dövecekti” başlığının olumsuz kategoride değerlendirilmesinin nedeni ise, zaten “dövmek” kelimesi insanlar üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmaktadır. Her ne kadar da olsa, başlıkta kimin Gorbi’yi döveceğinden açık bir şekilde bahsedilmemişse de, genel itibariyle bu başlık olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. Bir diğer olumsuz başlık olan “Demirci Ali Rıza'nın Oğlu KGB Generali”, demircilik yaparak yaşamını sürdüren bir demircinin oğlunun nasıl general olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Fakat, bu başlıkta yer alan “KGB” kavramı, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi, Türkiye için olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. Dolayısıyla, araştırma da Türkiye’de, yani Türk basınında yapıldığından dolayı ve “KGB” kavramının Türk kamuoyunda olumsuz bir izlenim bırakacağından dolayı, bu başlık olumsuz olarak değerlendirilmiştir.

Nötr başlıklar kategorisinde yapılan araştırma sonuçlarına göre, toplam 2 nötr başlığın kullanıldığı görülmüştür. Bunlar, “Haydar Aliyev ABD’de Öldü” ve “Tek Başına Kaldı” başlıklarıdır. “Haydar Aliyev ABD’de Öldü” başlığı herhangi bir çağrışım yapmadığı için nötr başlığı altında değerlendirilmiştir. Çünkü, burada herhangi gizli bir anlatım söz konusu değil. “Tek Başına Kaldı” başlığı Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in resminin yanında verilmiştir. Bu başlığı okuyan okuyucu, İlham Aliyev’in sadece babasını kaybetmediği, aynı zamanda kendisine her zaman her alanda destek veren önemli bir siyaset adamını kaybettiğine vurgu

yapmaktadır. Dolayısıyla, bu başlık okuyucular üzerinde Azerbaycan ile ilgili olumlu veya olumsuz izlenim bırakmamakta, tam tersi belirsiz bir duruma işaret etmektedir. Çünkü, Haydar Aliyev'in ardından Azerbaycan Cumhurbaşkanı koltuğuna oturan oğlu İlham Aliyev'in babasının ölümünün ardından Türkiye ile olan ilişkilerinde nasıl bir yol izleyeceği belirsizlik taşımaktadır. Bu nedenden dolayı, "Tek Başına Kaldı" başlığı nötr olarak değerlendirilmiştir.

TARİH	SAYFA NO	ALT BAŞLIKLAR	DEĞER
13.12.2003	1	Bakü'ye Getirilecek	x
	4	TV'de Son Görüntü	x
		İlk Hürriyete Açıkladı	x
14.12.2003	1	Nazım'ı Da Korumuştı	+
	18	Yıldızları Barışmadı	+
		Müthiş Bir Yaşam Öyküsü: Nahçıvan'dan Kremlin'e Aliyev	+
		Ortadoğu Sorumlusu	+
		Gorbaçov Türkleri Silecekti	-
		Seninle Çalışmam	-
		KGB Şefini İzliyor	-
		Memlekete Dönüş	+
		Türk Oluşumun Farkına Sovyetler Dağılırken Vardım	-
		Metroyu Yaptırdı	+
		Hitler'le Savaştı	+
		Bizzat Korudu	+
	20	Yönetim Şokta	+
		Atatürk Gibi	+
		Erdoğan Bugün Bakü'de	+
		Uçak Yolladı	+
		Kötü Tedavi	-
		Bayraklar Aliyev İçin Yarıya İnecek	+
		Elçibey Bırakıyor	x
Bazı Türkler Karıştı		-	
16.12.2003	7	Erdoğan Kimlerle Gitti	x
		CHP'liler Uçağa Binmedi	x

Tablo 23. *Hürriyet* Gazetesindeki Alt Başlıklarının Niteliği

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	13
OLUMSUZ	6
NÖTR	6
TOPLAM	25

Tablo 24. *Hürriyet* Gazetesindeki Alt Başlıkların Toplam

Niteliği

Araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde yer alan alt başlıklara bakıldığında ise, 13 - olumlu, 6 - olumsuz ve 6 - nötr alt başlık olmak üzere toplam 26 alt başlığın kullanıldığı görülmektedir. Olumlu alt başlıklar arasında “Müthiş Bir Yaşam Öyküsü: Nahçıvan’dan Kremlin’e Aliyev”, “Yıldızları Barışmadı”, “Ortadoğu Sorumlusu”, “Memlekete Dönüş”, “Metroyu Yaptırdı”, “Yönetim Şokta”, “Hitler’le Savaştı”, “Bizzat Korudu”, “Atatürk Gibi”, “Erdoğan Bugün Bakü’de”, “Uçak Yolladı”, “Bayraklar Aliyev İçin Yarıya İnecek” başlıkları yer almaktadır.

“Müthiş Bir Yaşam Öyküsü: Nahçıvan’dan Kremlin’e Aliyev” alt başlığında eski SSCB’nin en yüksek karar alma organı olan Politbüro toplantılarının yapıldığı yer alan Kremlin Sarayı’na kadar bir Müslüman’ın yükseldiğini gösteren, bunun ne kadar gurur verici bir durum olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu alt başlıkta Kremlin Sarayına kadar olan yükselme hikayesi anlatılmıştır. Görüldüğü gibi, bu alt başlıkta okuyucunun ilgisini çekmek için kelimeler çok büyük bir özveriyle seçilmiştir. “Atatürk Gibi” alt başlığında Haydar Aliyev Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile özdeşleşmeye çalışılmıştır. Hiç kuşkusuz Haydar Aliyev’in Atatürk ile özdeşleştirilmesi okuyucular üzerinde olumlu izlenim

bırakacaktır. “Hitler’le Savaşı” ve “Ortadoğu Sorumlusu” alt başlıklarında Haydar Aliyev’in görevde bulunduğu sürece neler yaptığı, hangi görevleri üstlendiği vs. anlatılmaya çalışılmıştır. “Yıldızları Barışmadı” alt başlığının “barışmadı” gibi olumsuz içerikli bir kelime içermesine rağmen, olumsuz olarak değerlendirilmemiştir. Çünkü, bu alt başlık eski SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov’un resminin hemen altında verilmiştir. Böylece, Haydar Aliyev ile Mihail Görboçov’un aralarının pek iyi olmadığı, başından beri birbirilerine karşı kötü duygular besledikleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, Haydar Aliyev’in Türkiye için pek de hoş çağrışım yapmayan eski SSCB Devlet Başkanı ile ilişkilerinin iyi olmaması Türk halkında olumlu izlenim bırakacağından yola çıkarak, “olumlu” olarak nitelendirilmiştir.

“Memlekete Dönüş”, “Metroyu Yaptırdı”, “Bizzat Korudu”, “Nazım’ı da Korumuştu” alt başlıklarında Haydar Aliyev’den bahsedilirken kendi vatanın çıkarlarını gözeten, hayatının geri kalan kısmını geçirmek için tercihinin kendi doğduğu topraklardan yana kullanan biri olarak gösterilmiştir. Bakü’de metronun yapılmasında Aliyev’in büyük çabalarından bahsedilmektedir. Ayrıca, “Bizzat Korudu” ve “Nazım’ı da Korumuştu” alt başlıklarında, Nazım Hikmet’in ideolojik görüşünden dolayı değil de, O’nun sürgün hayatı yaşadığı eski SSCB’de korumak ve kollamak amacıyla, izleme görevini kendi isteğiyle üstlendiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, çalışmada her ne kadar Nazım Hikmet, ideolojik görüşü itibarıyla Türk halkında olumsuz bir izlenim çağrıştırıyorsa da, Haydar Aliyev’in Nazım Hikmet’i bir Türk olmasından dolayı koruduğu imasını veren bu alt başlık “olumlu” olarak değerlendirilmiştir.

Diğer olumlu alt başlıklar olan, “Erdoğan Bugün Bakü’de”, “Uçak Yolladı”, “Bayraklar Aliyev İçin Yarıya İnecek” ve “İşte Söylediği An: Darbe Olacak Bakü’ye Dön” alt başlıklarında Azerbaycan - Türkiye ilişkileri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. “Erdoğan Bugün Bakü’de” alt başlığında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın cenaze törenine katılarak, Azerbaycan’ı böyle bir günde yalnız bırakmadığı ifade edilmeye çalışılmıştır. “Uçak Yolladı” alt başlığında *Hürriyet* gazetesinde Süleyman Demirel’in fotoğrafının hemen altında verilmiştir. Böylece, Süleyman Demirel ile Haydar Aliyev’in ilişkisinin ne derece yakın olduğuna işaret edilmeye çalışılmıştır. “Bayraklar Aliyev İçin Yarıya İnecek” alt başlığında ise, Türkiye’nin Haydar Aliyev’in ölümüne duyduğu üzüntüyü ortaya koymak için bütün bayrakları yarıya indireceği ifade edilmiştir.

Olumsuz içerikli alt başlıklar arasında, “Gorbaçov Türkleri Silecekti”, “Seninle Çalışmam”, “Türk Oluşumun Farkına Sovyetler Dağılırken Vardım”, “Kötü Tedavi”, “Bazı Türkler Karıştı” ve “KGB Şefini İzliyor” alt başlıklarının olduğu görülmektedir. “Gorbaçov Türkleri Silecekti” alt başlığında, Türkiye’nin zaten pek iyi niyet beslemediği eski SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov’u Türkler ile ilgili düşünceleri ifade edilmiştir. Dolayısıyla, bu alt başlık zaten bütünü itibariyle olumsuz bir içerik taşımaktadır. “Seninle Çalışmam” alt başlığında da zaten olumsuzluk taşıyan “çalışmam” kelimesinin yer alması nedeniyle olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. “KGB Şefini İzliyor” alt başlığında bulunan “KGB” kavramı da Türkiye için olumsuz çağrışım yapmaktadır. Dolayısıyla, bu kavramlardan dolayı her iki başlık olumsuz olarak değerlendirilmiştir. “Türk Oluşumun Farkına Sovyetler Dağılırken Vardım” alt başlığının “olumsuz” olarak değerlendirilmesinin nedeni,

Haydar Aliyev'in, eski SSCB yönetiminde çeşitli görevlerde bulunmasına rağmen, bir Türk olduğunun farkında olmamasıdır. Bu nedenle, Haydar Aliyev'den bahsedilirken Haydar Aliyev'in kendi sözü olan "Türk Oluşumun Farkına Sovyetler Dağılırken Vardım" Türk halkı açısından kendi içerisinde olumsuz bir anlatım taşıdığından dolayı, olumsuz olarak nitelendirilmiştir. Aslında bir anlamda da Sovyet hükümetinin Türklere yönelik izlemiş olduğu politikasının bir sonucu da olsa, Haydar Aliyev'in bir Türk olduğunun farkında olmaması Türk basını için olumsuz çağırışım yapmaktadır. Çünkü, "Kötü Tedavi" alt başlığının olumsuz olarak nitelendirilmesinin nedeni, zaten "kötü" kelimesinin olumsuz bir kavram olmasından ve en önemlisi Haydar Aliyev'in ölüm nedeninin aslında kötü tedaviden kaynaklandığı anlatılmaya çalışılmıştır. "Bazı Türkler Karıştı" alt başlığında ise, bu alt başlığın "İşte Söylediği An: Darbe Olacak Bakü'ye Dön" başlığının hemen altında verilmesi Haydar Aliyev'e karşı düzenlenmesi planlanan darbe girişiminde Türklerin de bulunduğuna işaret edilmektedir. Dolayısıyla, böyle bir olumsuz davranışta Türklerin bulunması kulağa pek hoş gelmemekle birlikte, hem Azerbaycan açısından, hem de Türkiye açısından olumsuz bir nitelik taşımaktadır.

Hürriyet gazetesinde yer alan nötr alt başlıklara bakıldığında, bunlar arasında "Bakü'ye Getirilecek", "TV'de Son Görüntü", "İlk Hürriyet'e Açıkladı", "Elçibey Bırakıyor", "Erdoğan Kimlerle Gitti" ve "CHP'liler Uçağa Binmedi" alt başlıklarının olduğu görülmektedir. "Bakü'ye Getirilecek", "TV'de Son Görüntü", "İlk Hürriyet'e Açıkladı" alt başlıklarının olumsuz olarak nitelendirilmelerinin nedeni, bu alt başlıkların herhangi bir olumlu veya olumsuz çağırışım yapmayan, sıradan bir bilgi mahiyetini taşıdığından kaynaklanmaktadır. "Erdoğan Kimlerle Gitti" ve "CHP'liler

Uçağa Binmedi” alt başlıklarında ise, doğrudan Azerbaycan’ı ilgilendirmeyen bir durum söz konusudur. Bu alt başlıklarda Haydar Aliyev’in ölümüne ilişkin bir bilgi değil de, Türkiye’deki muhalefet partisi ile iktidardaki parti arasındaki gerilim yansıtılmıştır. Bu nedenle, bu alt başlıklar Azerbaycan ile ilgili herhangi olumlu veya olumsuz bir çağrışım yapmadığı için nötr olarak nitelendirilmiştir.

2.8.2. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haber Başlıkları ve Alt Başlıkların Niteliği

Araştırma dönemi boyunca *Ortadoğu* gazetesinde konu ile ilgili haberlerde kullanılan başlık ve alt başlıkların içeriği araştırılmıştır. Bunun için başlıklar ayrı, alt başlıklar ise ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Kategorilere göre yapılan değerlendirme sonucu haber başlıkları ve alt başlıklar olumlu, olumsuz ve nötr olarak kodlanmıştır.

TARİH	SAYFA NO	HABER BAŞLIKLARI	DEĞER
14.12.2003	1	Azerbaycan Yasta	x
	6	Azerbaycan Yasta	x
15.12.2003	6	Aliyev Kafkasya'da Önemli Şahsiyet Oldu	+
		Azerbaycan Aliyev'e Ağlıyor	+
16.12.2003	1	Aliyev'e Son Görev	x
	16	Azerbaycan Babasına Ağlıyor	+
		Azerbaycan'ın Devlet Babası Kimdir?	+
		Türk Heyeti Cenazede	+
		Veda Ziyareti Çok Kalabalık Oldu	+
17.12.2003	7	Kıbrıs - Saddam ve Haydar Aliyev	x

Tablo 25. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haber Başlıklarının Niteliği

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	6
OLUMSUZ	0
NÖTR	4
TOPLAM	10

Tablo 26. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haber Başlıklarının

Toplam Niteliği

Oluşturulan kategorilerden elde edilen verilere bakıldığında, araştırma dönemi boyunca *Ortadoğu* gazetesinde yer alan toplam 10 başlıktan 6 - olumlu, 0 - olumsuz ve 4 - nötr başlığın kullanıldığı görülmüştür. *Ortadoğu* gazetesinde Haydar Aliyev'in

ölümüne ilişkin haberlerde hiç olumsuz başlık kullanılmamıştır. Olumlu içerikli başlıklar arasında “Aliyev Kafkasya’da Önemli Şahsiyet Oldu”, “Azerbaycan Aliyev’e Ağlıyor”, “Azerbaycan Babasına Ağlıyor”, “Türk Heyeti Cenazede”, “Azerbaycan’ın Devlet Babası Kimdir?” ve “Veda Ziyareti Kalabalık Oldu” başlıkları yer almıştır.

“Aliyev Kafkasya’da Önemli Şahsiyet Oldu” başlığı Haydar Aliyev’i yücelten, O’nu önemli siyasetçi, devlet adamı ve Kafkaslar’ın kilit ismi olarak gösteren bir başlık niteliğini taşımaktadır. “Azerbaycan Aliyev’e Ağlıyor” alt başlığında Haydar Aliyev’in ölümünün ardından ülkenin yasa boğulduğunu, halkın Haydar Aliyev’i kaybetmenin üzüntüsünü yaşadığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Azerbaycan’ın Aliyev’in ölümünün ardından göz yaşı dökmesi O’nun çok sevilen biri olduğuna işaret etmektedir. “Azerbaycan Babasına Ağlıyor” ve “Azerbaycan’ın Devlet Babası Kimdir?” başlıklarında Haydar Aliyev’in ülkesinde çok sevilen, sayılan bir kişi olduğunu, halkın O’nu “Baba” olarak gördüğü anlatılmaya çalışılmıştır. Çünkü, ister “Azerbaycan Babasına Ağlıyor” başlığında olsun, isterse de “Azerbaycan’ın Devlet Babası Kimdir?” başlığında olsun her ikisinde de “baba” kelimesi kullanılmıştır. Özellikle, Türk toplumlarında “baba” kavramı “evin direği”, “gücü” anlamları ile özdeş kullanılmaktadır. Dolayısıyla, “Azerbaycan Babasına Ağlıyor” ve “Azerbaycan’ın Devlet Babası Kimdir?” başlıklarında Haydar Aliyev’den bahsedilirken, Aliyev’in ülkesinin dayanağı, Azerbaycan’ın babası olarak gösterilmeye çalışılmıştır. “Türk Heyeti Cenazede” başlığında Türkiye - Azerbaycan arasındaki ilişkilerine işaret edilirken, bu acı gününde Türkiye’nin Azerbaycan’ı yalnız bırakmadığını göstermektedir. “Veda Ziyareti Çok Kalabalık Oldu” alt

başlığında yine, Haydar Aliyev’i son yolculuğuna uğramaya çok sayıda insanın geldiği ve Haydar Aliyev’in çok sevilen bir lider olduğu ifade edilmiştir.

Olumsuz başlığın yer almadığı *Ortadoğu* gazetesinde, toplam 4 nötr başlık kullanılmıştır. Nötr başlıklar arasında “Azerbaycan Yasta”, “Aliyev’e Son Görev” ve “Kıbrıs - Saddam ve Haydar Aliyev” başlıkları yer almaktadır. “Azerbaycan Yasta” başlığı hem 1. sayfada, hem de 6. sayfada olmak üzere, toplam iki kez kullanılmıştır. Bu başlıklara bakıldığı zaman, bunların herhangi olumlu veya olumsuz bir çağrışım yapmadığı görülmüştür. Çünkü, “Azerbaycan Yasta” başlığında Azerbaycan’da üzücü bir olayın yaşandığı açıklanmaya çalışılmıştır. “Aliyev’e Son Görev” başlığında yine Aliyev’in hayatını kaybettiği ve son yolculuğa uğurlandığı anlatılmıştır. “Kıbrıs - Saddam ve Haydar Aliyev” başlığı bir köşe yazısında kullanılmıştır. Bu başlıkta ise, Kıbrıs - Saddam ve Haydar Aliyev’in anlatıldığı bir köşe yazısından bahsedilmiştir. Ayrıca, bu başlıkta Kıbrıs ile Saddam arasında yer “çizgi” işareti, bu iki isim arasında bağlantı kurulmuştur. Ancak Haydar Aliyev bunlardan bağımsız olarak anlatılacağı ifade edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, bu başlık Azerbaycan imajı açısından herhangi olumlu veya olumsuz çağrışım yapmamaktadır.

TARİH	SAYFA NO	HABER BAŞLIKLARI	DEĞER
15.12.2003	6	Erdoğan Bakü'ye Gidecek	+
		Özkök'ten Taziye	+
		Demirel'in Mesajı	x
		Aliyev'in Cenazesi Bakü'ye Getirildi	x
17.12.2003	7	Haydar Aliyev Toprağa Verildi	x

Tablo 27: *Ortadoğu* Gazetesindeki Alt Başlıkların Niteliği

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	2
OLUMSUZ	0
NÖTR	3
TOPLAM	5

Tablo 28. *Ortadoğu* Gazetesindeki Haber Alt Başlıklarının Toplam Niteliği

Ortadoğu gazetesinde konuya ilişkin haberlerde kullanılan alt başlıklara bakıldığında, 2 - olumlu, 0 - olumsuz ve 3 - nötr alt başlığın kullanıldığı görülmektedir. *Ortadoğu* gazetesinde başlık kategorisinde olduğu gibi, hiç olumsuz alt başlığa rastlanmamıştır.

Olumlu haber alt başlıkları arasında, “Erdoğan Bakü'ye Gidecek” ve “Özkök'ten Taziye” alt başlıkları yer almaktadırlar. Her iki alt başlıkta da Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin yakınlığına gönderme yapılmıştır. Çünkü, “Erdoğan Bakü'ye Gidecek” alt başlığında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın

Azerbaycan'ı böyle bir günde yalnız bırakmadığını ve cenaze töreninde bizzat iştirak etmek için Bakü'ye gideceğini ifade edilmiştir. Çünkü, Recep Tayyip Erdoğan cenaze törenine katılmayıp, sadece taziye mesajı vermekle de yetinebilirdi. Oysa, Erdoğan cenaze töreninde bizzat bulunmak istemiştir. “Özkök'ten Taziye” alt başlığında Haydar Aliyev döneminde sık-sık Azerbaycan'a yaptığı ziyaretler ile gündeme gelen Orgeneral Hilmi Özkök'ün Haydar Aliyev'in ölümünün ardından taziyede bulunduğu haberi verilmiştir. Bu alt başlığın “olumlu” olarak değerlendirilmesinin nedeni, Özkök'ün ölen her devlet adamının ardından taziyede bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Oysa, Özkök'ün Aliyev'in ölümünün ardından böyle bir taziyede bulunması Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin yakınlığına işaret edilmiştir.

2.9. FOTOĞRAFLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bilindiği gibi, haberin yanında yer alan fotoğraflar haberi önemli ölçüde etkilemektedir. Haberlerin yanında kullanılacak fotoğraflar haber üretim sürecinde, haberlerde olduğu gibi, özenle seçilmektedirler. Çünkü, fotoğraflar her zaman okuyucuya cazip gelmekte ve haberin okuyucular tarafından okunmasını sağlamaktadırlar. Haberin yanında sayıca ne kadar çok fotoğraf kullanılırsa, o haberin okunma olasılığı da buna paralel olarak artar. Haberin yanında değişik içerikli birkaç fotoğrafın yer alması, o haberin okuyucular tarafından fark edilip okunması bir anlamda kaçınılmaz olmaktadır.

Bu kategoride, *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin yanında konu ile ilgili kullanılan fotoğrafların sayısı esas alınmıştır. Her iki gazetede haberlerin yanında kaç fotoğrafa yer verildiği tespit edilmiştir.

2.9.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

Hürriyet gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin yanında, kaç fotoğrafın yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, haberlere görsel zenginlik katan, onları anlamlı kılan fotoğrafların tarihlere göre hangi sayfada yer aldığı ve kaç adet olduğu incelenmiştir.

TARİH	SAYFA NO	FOTOĞRAF SAYISI	TOPLAM
13.12.2003	1	1	3
	4	2	
14.12.2003	1	2	18
	18	7	
	20	9	
15.12.2003	24	6	6
16.12.2003	1	1	6
	4	5	
TOPLAM			33

Tablo 29. *Hürriyet* Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

Hürriyet gazetesindeki fotoğrafların sayısına bakıldığı zaman, en fazla fotoğrafın 14 Aralık'ta yayınlanan haberin yanında yer aldığı görülmüştür. Bu tarihte yayınlanan haberle birlikte toplam 18 fotoğraf yer almıştır. 13 Aralık'ta konu ile ilgili sadece 3 fotoğrafa yer verilmiştir. Diğer günlerde, yani 15 Aralık ve 16 Aralık tarihlerinde haberlerde konu ile ilgili yer alan fotoğraf sayısı bakımından eşitlik söz konusudur. Bu tarihlerde haberlerin yanında 6'şer fotoğrafa yer verilmiştir. Sonuç itibariyle, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde toplam 33 fotoğrafın yayınlandığı tespit edilmiştir.

2.9.2. *Ortadoğu* Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

Ortadoğu gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerle birlikte kaç adet fotoğrafın yer aldığı incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların tarih ve sayfa numaralarına göre sayısı tespit edilmiştir.

TARİH	SAYFA NO	FOTOĞRAF SAYISI	TOPLAM
14.12.2003	1	1	2
	6	1	
15.12.2003	6	1	1
16.12.2003	1	1	4
	16	3	
17.12.2003	7	0	0
TOPLAM			7

Tablo 30. *Ortadoğu* Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

Ortadoğu gazetesindeki fotoğrafların sayısına bakıldığı zaman, en fazla fotoğrafın 16 Aralık 2003 tarihinde yer aldığı görülmüştür. Bunun dışında, 14 Aralık'ta 2 fotoğraf, 15 Aralıkta ise 1 fotoğraf yer almıştır. 17 Aralık'ta yer alan haberin köşe yazısı olmasından dolayı, fotoğrafa yer almamıştır. Araştırma dönemi boyunca *Ortadoğu* gazetesinde haberlerin yanında toplam 7 fotoğraf yayınlanmıştır.

2.10. FOTOĞRAFLARIN NİTELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde haberlere görsellik katan, destekleyen, okuyucuların zihinlerinde izlenim yaratan fotoğrafların içerikleri incelenmiştir. Haber metinlerinin yanında kullanılan fotoğrafların haberle ilgili olup olmadığı araştırılmıştır. Fotoğraf içeriklerinin araştırılması, tezin amacını oluşturan Azerbaycan imajının tespit edilmesi bakımından önemli sayılmaktadır. Fotoğraf içerikleri “Portre”, “Aile”, “Siyasetçi” ve “Cenaze” konu başlıkları altında değerlendirilmiştir. “Portre” konu başlığı adı altında Haydar Aliyev’in tek başına olduğu fotoğraf ve Nazım Hikmet’in fotoğrafı yer almıştır. “Siyasetçi” konu başlığı adı altında hükümet yetkilileri, devlet adamları, siyasi liderlerin fotoğrafları yer almıştır. “Aile” konu başlığı adı altında Haydar Aliyev’in ailesiyle birlikte yer aldığı fotoğraflar değerlendirilmiştir. İlham Aliyev Azerbaycan Devlet Başkanı olmasına rağmen, “Portre” başlığı adı altında değil de, Haydar Aliyev’in oğlu olmasından dolayı “Aile” başlığı altında değerlendirilmiştir. “Cenaze” konu başlığı adı altında Haydar Aliyev’in cenaze töreninden karelerin yer aldığı fotoğraflar yer almıştır.

Oluşturulan bu başlıklar nezdinde yer alan fotoğraflar “olumlu” mu, “olumsuz” yoksa “nötr” mü olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, fotoğraflara içeriklerine göre “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” değerler verilmiştir. Türk halkı için olumlu çağrışım yapan fotoğraflar “+”, olumsuz çağrışım yapan fotoğraflar “-”, herhangi bir çağrışım yapmayan fotoğraflar ise “x” olarak değerlendirilmiştir.

2.10.1 Hürriyet Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği

Hürriyet gazetesinde haberleri desteklemek ve bir anlamda habere görsel olarak önem katmak amacıyla kullanılan fotoğraflar tarih ve sayfa numaralarına göre verilmiştir. Fotoğraf içerikleri okuyucular üzerinde bırakacağı izlenime göre “olumlu”, “olumsuz” ve “nötr” olarak değerlendirilmiştir.

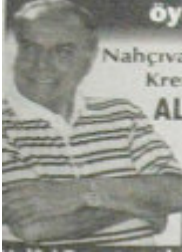

TARİH	SAYFA NO	FOTOĞRAF	KONU	DEĞER
13.12.2003	1		Portre	+

13.12.2003	4		Aile	+
13.12.2003	4		Portre	+
14.12.2003	1		Aile	+
14.12.2003	18		Aile	+
			Aile	+

			Aile	+
14.12.2003	20		Portre	+
			Aile	+
14.12.2003	20		Siyasetçi	-
			Siyasetçi	-

			Portre	-
15.12.2003	24		Aile	+
15.12.2003	24		Cenaze	+
			Siyasetçi	+
			Siyasetçi	+
15.12.2003	24		Siyasetçi	+

15.12.2003	24		Siyasetçi	+
			Siyasetçi	+
15.12.2003	24		Siyasetçi	+
			Siyasetçi	+
			Portre	+
			Cenaze	+

15.12.2003	24		Cenaze	x
			Siyasetçi	+
		24		Siyasetçi
15.12.2003			Siyasetçi	+
16.12.2003	1		Siyasetçi	+

16.12.2003	7		Cenaze	+
			Cenaze	+
			Cenaze	+
16.12.2003	7		Siyasetçi	-
			Aile	+

Tablo 31. *Hürriyet* Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği

	OLUMLU	OLUMSUZ	NÖTR	TOPLAM
PORTRE	4	1	-	5
AİLE	8	-	-	8
CENAZE	5	-	1	6
SİYASETÇİ	11	3	-	14
TOPLAM	28	4	1	33

Tablo 32. *Hürriyet* Gazetesindeki Fotoğrafların Toplam Niteliği

Araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde yer alan haberlerin yanında toplam sayısı 33 fotoğraf yayınlanmıştır. Bu fotoğraflar içerisinde 5 - “Portre”, 8 - “Aile”, 14 - “Siyasetçi” ve 6 - “Cenaze” konu başlıklı fotoğraf yer almıştır. “Portre” konu başlıklı fotoğraflar arasında 4 olumlu ve 1 olumsuz içerikli fotoğraf kullanılmıştır. Olumlu içeriğe sahip 4 fotoğrafın da Haydar Aliyev’e ait fotoğraflar olduğu tespit edilmiştir. Olumsuz içeriğe sahip “Portre” fotoğrafının Nazım Hikmet’e ait olduğu tespit edilmiştir. Bu fotoğrafın olumsuz olarak değerlendirilmesinin nedeni, Nazım Hikmet’in sol siyasi görüşünden kaynaklanmaktadır. Çünkü, Nazım Hikmet siyasi görüşü itibariyle, Türk halkı üzerinde olumsuz çağrışım yapmaktadır. “Aile” konu başlığı altında 6 olumlu içerikli fotoğraf yayınlanmıştır. Bu fotoğrafların olumlu olmasının nedeni, Haydar Aliyev’in ailesiyle birlikte yer aldığı fotoğraflar, Haydar Aliyev’in ailesine olan sevgisi, bağlılığı, düşkünlüğü konu edilmiştir. Bu değerler Türk halkının büyük önem verdiği değerlerdir. Dolayısıyla, haberlerin yanında bu gibi fotoğrafların yer alması, okuyucuların Haydar Aliyev’e yönelik izlenimlerini olumlu yönde pekiştirecektir. “Cenaze” konu başlıklı fotoğraflar arasında 5 olumlu ve 1 nötr fotoğraf yer almıştır.

Olumlu içerikli fotoğraflar arasında, Azerbaycan halkının Haydar Aliyev'in ölümünün ardından döktüğü gözyaşı kareleri, Türk heyetinin kortejin ön sıralarında yer alması, halkın Aliyev'i son yolculuğa uğramak için sokaklara döküldüğü, Aliyev'in anısına bırakılan çiçeklerin yer aldığı fotoğraflar bulunmaktadır. Bütün bu fotoğraflarda Haydar Aliyev halk tarafından çok sevilen bir lider olarak gösterilmiştir. Nötr içerikli fotoğrafa gelince, bu fotoğraf Haydar Aliyev'in naaşının defnedilmeye götürüldüğü ve kortejin ön sırasında da oğlu İlham Aliyev'in yer aldığı fotoğraftır. Bu fotoğraf herhangi olumlu veya olumsuz çağrışım yapmamaktadır. Çünkü, diğer devlet adamlarının, önemli şahsiyetlerin cenaze törenlerinde alışık olunan bir kare yer almaktadır. "Siyasetçi" konu başlıklı fotoğraflar arasında 11 olumlu ve 3 olumsuz çağrışım yapan fotoğraf kullanılmıştır. Olumlu fotoğraflar arasında, Türk hükümetinden Başbakan Recep T. Erdoğan, Meclis Başkanı Bülent Arınç, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Abdullah Gül, Orgeneral Hilmi Özkök, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Bülent Ecevit, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Mehmet Ağar'ın fotoğrafları yer almıştır. Bu fotoğrafların haberlerin yanında kullanılması, Azerbaycan - Türkiye ilişkilerinin yakınlığını gösterilmeye çalışılmıştır. Olumsuz içerikli fotoğraflar arasında ise, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, eski SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov, Yuri Andropov'un fotoğrafları yer almıştır. Bu fotoğrafların "olumsuz" olarak değerlendirilmelerinin nedeni, Türkiye için olumsuz izlenim bırakan Rusya'yı, daha doğrusu sol görüşü yansıtmalarından kaynaklanmaktadır. İster Rusya eski Devlet Başkanlarının fotoğrafı, isterse de bugünkü Rusya Devlet Başkanı'nın fotoğrafının

yer alması, eskiden varolan Azerbaycan - Rusya ilişkilerinin hala devam ettiğine gönderme yapmaktadır.

Sonuç olarak, *Hürriyet* gazetesinde haberlerin yanında toplam 33 fotoğraf yayınlanmıştır. Haberlerin yanında kullanılan fotoğraf içerikleri arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, toplam 28 olumlu, 4 olumsuz ve 1 nötr içerikli fotoğraf yayınlanmıştır. Bu da, olumlu içerikli fotoğrafların daha fazla olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, *Hürriyet* gazetesinde yer alan fotoğrafların olumlu olduğunu söylenebilir.

2.10.2. Ortadoğu Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği

Ortadoğu gazetesinde haberlere görsellik katan fotoğrafların içerikleri, gazetede yer alan haberlerin tarih, sayfa numarası ve konusuna göre Tablo 33'de verilmiştir.

TARİH	SAYFA NO	FOTOĞRAF	KONU	DEĞER
14.12.2003	1		Aile	+

14.12.2003	6		Portre	+
15.12.2003	6		Cenaze	+
16.12.2003	1		Cenaze	+
16.12.2003	16		Portre	+
			Cenaze	+
			Cenaze	x

Tablo 33. Ortadoğu Gazetesindeki Fotoğrafların Niteliği

	OLUMLU	OLUMSUZ	NÖTR	TOPLAM
PORTRE	2	-	-	2
AİLE	1	-	-	1
CENAZE	3	-	1	4
SIYASETÇİ	-	-	-	-
TOPLAM	6	-	1	7

Tablo 34. *Ortadoğu* Gazetesindeki Fotoğrafların Toplam Niteliği

Ortadoğu gazetesindeki fotoğraf içeriklerine bakıldığı zaman, araştırma dönemi boyunca yayınlanan haberlerin yanında toplam 7 fotoğrafın yayınlandığı tespit edilmiştir. Fotoğraf konu başlıkları incelendiğinde, “Portre” konu başlığı altında 2 olumlu içeriğe sahip fotoğraf yayınlanmıştır. Her iki fotoğraf da Haydar Aliyev’in gülümseyen görüntülerinin yer aldığı fotoğraflar olmasından dolayı olumlu olarak değerlendirilmiştir. “Aile” konu başlığı altında sadece 1 fotoğraf yayınlanmıştır. Bu fotoğrafta Haydar Aliyev oğlu İlham Aliyev ile birlikte görülmekte ve her ikisinin yüzünde bir tebessüm ifadesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu tür fotoğraflar genel olumlu izlenim bıraktığından dolayı, bu fotoğraf olumlu olarak değerlendirilmiştir. “Cenaze” konu başlıklı fotoğraflar arasında 3 olumlu ve 1 nötr içerikli fotoğraf kullanılmıştır. Olumlu fotoğraflar arasında Haydar Aliyev’in ölümünün ardından göz yaşları döken bir bayanın resmi, O’nu son yolculuğuna uğramaya gelen ve ellerinde Haydar Aliyev’in resmini taşıyan halkın görüntüleri yer almıştır. Bu fotoğraflarda halkın Haydar Aliyev’e duyduğu sevgi gösterilmeye çalışılmıştır. Cenaze kortejinin yer aldığı fotoğraf nötr olarak değerlendirilmiştir. Çünkü, bu fotoğrafta herhangi

olumlu veya olumsuz bir mesaj verilmemiştir. Yapılan araştırma sonucunda, *Ortadoğu* gazetesinde herhangi bir siyasetçinin fotoğrafına yer verilmemiştir.

Sonuç itibariyle, *Ortadoğu* gazetesinde toplam 7 fotoğraf yayınlanmış olup, bunlar arasında 6 olumlu ve 1 nötr içerikli fotoğraf yer almıştır. Araştırma sonucunda, *Ortadoğu* gazetesinde olumsuz izlenim bırakan herhangi bir fotoğraf kullanılmamıştır.

2.11. FOTOĞRAFLARIN BOYUTLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu kategoride *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan fotoğrafların boyutları incelenmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi, haberlere görsellik katan, haberleri cazip hale getiren, haberlere anlam katan fotoğraf boyutlarının da okuyucunun bu habere yönelmesini sağlaması açısından büyük önemi vardır. Çünkü, fotoğraf boyutu ne kadar büyük olursa, okuyucunun ilgisini o kadar çok çekecektir. Bu nedenle, fotoğraf boyutlarının da araştırmanın bütününe etkileyeceği varsayımından yola çıkarak, haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların boyutları da araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma kapsamında yer alan fotoğrafların boyutları “cm²” bazında ölçülerek incelenmiştir.

2.11.1. *Hürriyet* Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları

Araştırma döneminde *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların boyutları incelenmiştir. Fotoğraf boyutları tarih, sayfa numarası ve fotoğraf sayısına göre ayrı-ayrı sınıflandırılmıştır.

TARİH	SAYFA NO	FOTOĞRAF SAYISI	BOYUT CM ²	TOPLAM CM ²
13.12.2003	1	1	50	281
	4	2	231	
14.12.2003	1	2	154	764
	18	7	472	
	20	9	138	
15.12.2003	24	6	1296	1296
16.12.2003	1	1	52	683
	4	5	631	
TOPLAM		33	3.024	

Tablo 35. *Hürriyet* Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları

Hürriyet gazetesinde haberlerin yanında kullanılan fotoğraf boyutlarına bakıldığı zaman, boyut açısından en fazla fotoğrafın 15 Aralık 2003 tarihinde yer aldığı görülmüştür. Bu tarihte haberin yanında 6 fotoğraf yayınlanmış olup, bu fotoğrafların toplam boyutu 1.296 cm²'dir. 15 Aralık'ta yayınlanan 6 fotoğraf da gazetenin 24. sayfasında yer almıştır.

Sayı bakımından en fazla fotoğraf 14 Aralık'ta yayınlanan haberin yanında kullanılmıştır. Bu tarihte haberlerin yanında toplam 18 fotoğraf yayınlanmış olup, 1.

sayfada 154 cm² boyutuyla 2 fotoğraf, 18. sayfada 472 cm² boyutuyla 7 fotoğraf ve 20. sayfada 138 cm² boyutuyla 9 fotoğraf kullanılmıştır. 14 Aralık'ta haberlerin yanında yer alan toplam fotoğraf boyutu 764 cm²'dir.

Boyut açısından üçüncü en büyük fotoğraf 16 Aralık'ta yayınlanmıştır. Bu tarihte, 1. sayfada 52 cm² boyutuyla 1 fotoğraf, 4. sayfada 631 cm² boyutuyla 5 fotoğraf yayınlanmıştır.

Hürriyet gazetesinde fotoğraf boyutu açısından en az fotoğraf 13 Aralık'ta yayınlanmıştır. Bu tarihte 1. sayfada 50 cm² boyutuyla 1 fotoğraf, 4. sayfada 231 cm² boyutuyla 2 fotoğraf kullanılmıştır. Yine, bu tarihte haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların toplam boyutu 281 cm²'dir. Sonuç itibariyle, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların toplam boyutu 3.024 cm²'dir.

1.11.2. Ortadoğu Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları

Araştırma döneminde *Ortadoğu* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların boyutları incelenmiştir. Fotoğraf boyutları *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi, tarih, sayfa numarası ve fotoğraf sayısına göre ayrı-ayrı sınıflandırılmıştır.

TARİH	SAYFA NO	FOTOĞRAF SAYISI	BOYUT CM ²	TOPLAM CM ²
14.12.2003	1	1	126	171
	6	1	45	
15.12.2003	6	1	92	92
16.12.2003	1	1	78	438
	16	3	360	
17.12.2003	7	0	0	0
TOPLAM		7	701	

Tablo 36. *Ortadoğu* Gazetesindeki Fotoğrafların Boyutları

Ortadoğu gazetesinde haberlerin yanında kullanılan fotoğraflara bakıldığında zaman, boyut açısından en fazla fotoğrafın 16 Aralık 2003 tarihinde yayınlandığı görülmüştür. Bu tarihte 1. sayfada yayınlanan haberin yanında 78 cm² boyutuyla bir fotoğraf, 16. sayfada ise toplam fotoğraf boyutu 360 cm² olmak üzere 3 fotoğraf kullanılmıştır.

Boyut açısından ikinci olarak en fazla fotoğraf 14 Aralık'ta kullanılmıştır. Bu tarihte 1. sayfada 126 cm² boyutuyla 1 fotoğraf, 6. sayfada 45 cm² boyutuyla yine 1 fotoğraf kullanılmıştır. Bu tarihte haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların toplam boyutu 171 cm²'dir.

Fotoğraf sayısı ve boyutu açısından üçüncü sırada 15 Aralık'ta haberlerin yanında kullanılan fotoğraflar gelmektedir. Bu tarihte haberin yanında toplam 1 fotoğraf yayınlanmış olup, fotoğraf boyutu 92 cm²'dir. Sonuç itibariyle, *Ortadoğu*

gazetesinde araştırma dönemi boyunca haberlerin yanında kullanılan toplam 7 fotoğrafın toplam boyutu 701 cm²'dir.

3. DEĞERLENDİRME

Tezin konusunu oluşturan Azerbaycan imajının Türk basınından yola çıkarak belirlenmesi için farklı ideolojilere sahip ulusal düzeyde okurlara seslenen iki gazete seçilmiştir. Bunlardan biri “merkez/liberal” görüşlü *Hürriyet* gazetesi, bir diğeri ise “muhafazakar/milliyetçi” olarak tanımlanan *Ortadoğu* gazetesidir.

Konuyu sınırlandırmak amacıyla, dünya basının da büyük ilgi ve merakla takip ettiği Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili Türk basından seçilen *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde çıkan haberler araştırmaya dahil edilerek, *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında oluşturulan kategoriler çerçevesinde karşılaştırma yapılmıştır.

Araştırma dönemi olarak adlandırılan dönem, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin ilk haberin çıktığı tarihten itibaren konuyla ilgili en son haberin çıktığı güne kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bilindiği gibi, Haydar Aliyev 12 Aralık 2003 tarihinde ölmüştür. Bu tarihte hem *Hürriyet* gazetesinde, hem de *Ortadoğu* gazetesinde konuyla ilgili herhangi bir haber yayınlanmamıştır. Bunun nedeni, Amerika'dan gelen “Haydar Aliyev'in Tedavi Gördüğü Cleveland Kliniği'nde Öldü” açıklamasının Türkiye saati ile 17:00'da yapıldığından kaynaklanmaktadır. Gazeteler

bu haberi yazılı basın aracılığıyla ancak ertesi gün yayınlama olanağına sahiptirler. Ancak, her iki gazete de kendi web sayfalarında bu haberi anında yayınlamışlardır. Yapılan araştırma sonucunda, Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili *Hürriyet* gazetesinde ilk haberin 13 Aralık 2003 tarihinde, en son haberin ise 16 Aralık 2003 tarihinde, *Ortadoğu* gazetesinde ise, ilk haber 14 Aralık 2003 tarihinde, en son haber ise 17 Aralık 2003 tarihinde yayımlandığı tespit edilmiştir. *Ortadoğu* gazetesinde 17 Aralık'ta çıkan ve araştırmaya dahil edilen haber bir köşe yazısıdır.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde konu ile ilgili çıkan haberler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Bunun için, öncelikle *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde konu ile ilgili çıkan haberler taranmıştır. Bu taramadan sonra, haber sayıları, haberlerin yer aldığı sayfa numaraları, haberlerde vurgulanan kavramlar, ifadeler, bu kavram ve ifadelerin içeriği ve tekrarlanma sıklıkları, haberlere görsel zenginlik ve anlam katan fotoğraflar, fotoğrafların içeriği ve sayıları, haber başlıkları ve alt başlıklar, haber boyutları, fotoğraf boyutları her iki gazete için ayrı olmak üzere kategoriler oluşturulmuştur. Yapılan araştırma sonucu oluşturulan bu kategorilerden nitel ve nicel bazı verilere ulaşılmıştır. Elde edilen bu verilerden her kategori için ayrı-ayrı olmak kaydıyla, değerlendirmeler yapılarak *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca, yapılan araştırma sonucu hem *Hürriyet* gazetesi, hem de *Ortadoğu* gazetesinde Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümünden yola çıkarak, ister araştırma dönemi boyunca yayınlanan haber sayısı, haberlerin yer aldıkları sayfa numaraları, konuları, haberlerde kullanılan kavramların niteliği, isterse de haberlerin yanında

kullanılan fotoğrafların niteliği, fotoğrafların yer aldığı haberle ilgili olup olmadığı araştırılarak, Azerbaycan'ın Türk basınındaki imajı tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Haber Sayısı

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili çıkan haber sayısına ilişkin veriler, her iki gazete için ayrı-ayrı oluşturulan kategorilerden elde edilmiştir. Elde edilen bu verilerden yola çıkarak, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde toplam 8 haberin, *Ortadoğu* gazetesinde ise toplam 6 haberin yer aldığı tespit edilmiştir. Haber sayıları açısından, *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, *Hürriyet* gazetesinin *Ortadoğu* gazetesine kıyasla, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin daha fazla habere yer verdiği tespit edilmiştir. Bu da, Azerbaycan'da yatırımları olan Doğan Holding'e bağlı yayın kuruluşunun Azerbaycan'ın eski cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin daha fazla haber yayınladığını göstermektedir.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yayınlanan haber sayısı açısından Azerbaycan imajı belirlenecek olursa, Azerbaycan imajının olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü, herhangi bir konuyla ilgili haber sayısının fazla olması, haberde anlatılan konuya verilen öneme işaret etmektedir. Konuyla ilgili haberin önemi haber sayısına paralel olarak artmaktadır. Bu görüşten yola çıkarak, hem *Hürriyet* gazetesinin, hem de *Ortadoğu* gazetesinin Azerbaycan'a, Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e büyük önem verdikleri sonucu

ortaya çıkmaktadır. Çünkü, eğer her iki gazete bu konuya önem vermeselerdi, konuyla ilgili bilgi mahiyetinde sadece bir haber yayınlardı. Oysa, her iki gazete haberi birkaç gün arka-arkaya vermeyi tercih etmiştir.

3.2. Haber Sayfa Numarası

Hürriyet ve Ortadoğu gazetelerinde çıkan haber sayısı tespit edildikten sonra, bu kez haberlerin gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığına ilişkin oluşturulan kategoriler çerçevesinde bazı verilere ulaşılmıştır. Elde edilen bu verilere göre, *Hürriyet* gazetesinde, gazetenin vitrinini oluşturan ve gündem konularının yer aldığı birinci sayfada 3 habere, 4., 7., 18., 20. ve 24. sayfalarda ise 1'er habere yer verilmiştir. *Ortadoğu* gazetesinde çıkan haberlerin hangi sayfalarda yer aldığı ile ilgili elde edilen verilere göre ise, birinci ve 6. sayfada 2'şer habere, 7. ve 16. sayfalarda ise 1'er habere yer verilmiştir.

Hürriyet ve Ortadoğu gazeteleri arasında haberlerin yer aldığı sayfa numaraları açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa, *Hürriyet* gazetesinin lehine bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Çünkü, *Hürriyet* gazetesi ilk sayfada 3 habere yer vermesinin yanı sıra, bu haberleri “Gündem” ve “Yakın Plan” başlıklı sayfalarda yer vermiştir. Oysa, *Ortadoğu* gazetesi konuya ilk sayfada sadece 2 habere yer vermiştir. Geri kalan 3 haberini “Dünya” başlıklı sayfada, 1 habere de köşe yazısında yer vermiştir. Bu durum, *Hürriyet* gazetesinin konuya daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

Konuya ilişkin haberlerin hangi sayfadan verildiği ile imaj arasında bağlantı kurulacak olursa, *Hürriyet* gazetesinin haberi daha önemli kıldığı söylenebilir. Çünkü, araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi, *Hürriyet* gazetesi konuya ilişkin haberi daha çok ön sayfalardan vermiştir. Dolayısıyla, bu da, *Hürriyet* gazetesinin habere, yani haberin konu edildiği devlete verdiği değeri göstermektedir. Oysa ki, bu habere, haberin konu olduğu ülkeye değer vermeseydi, bu habere gazetenin son sayfalarında yer verirdi. *Ortadoğu* gazetesinin de önemli kıldığı bu haber, *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi ön sayfalarda yer bulmuştur. Dolayısıyla, haberin yer aldığı sayfa numaraları açısından, her iki gazetede Azerbaycan imajının olumlu olduğu görülmüştür.

3.3. Haber Konumları

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili çıkan haberlerin gazetenin hangi kısmında yer aldığı araştırılmıştır. Bu kategoride yapılan araştırma sonuçlarına göre, *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili habere “sol üst”te - 1, “sağ üst”te - 2, “orta”da - 1, “sağ alt”ta ise - 1 haber yayınlanmıştır. “Sağ alt”ta konuya ilişkin habere yer verilmezken, konuya 3 tam sayfa ayrılmıştır. *Ortadoğu* gazetesinde konu ile ilgili haberlerin gazetede konumlarına ilişkin yapılan araştırma sonuçlarına göre, *Ortadoğu* gazetesi sayfanın “orta” kısmında - 2, “sol alt”ta - 2 ve “sağ üst”te - 1 ve “sağ alt”ta - 1 habere yer verilmiştir. Sayfanın üst kısımlarında konu ile ilgili sadece 1 habere yer verilirken, sayfanın alt kısmında 3 habere yer verildiği görülmüştür.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında haber konumları kategorisi çerçevesinde bir karşılaştırma yapılacak olunursa, *Hürriyet* gazetesinin konuyu daha önemli kılıp, gazetenin hep dikkati ilk çeken kısımlarında yer verdiği görülmüştür. Ayrıca, *Ortadoğu* gazetesi konuya hiç “tam sayfa” yer ayırmazken, *Hürriyet* gazetesi konuya 3 tam sayfa ayırmıştır.

Haber konumları açısından Azerbaycan imajının basındaki konumu belirlenecek olursa, Azerbaycan imajının *Hürriyet* gazetesinde daha olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü, *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev’in ölümünden dolayı Azerbaycan’ın konu edildiği haberler, hep gazetenin önemli sayılan üst kısımlarında yer almıştır. Buna kıyasla, *Ortadoğu* gazetesinde konuya ilişkin haberler daha çok gazetenin alt kısımlarında yer almıştır. Dolayısıyla, yapılan araştırma sonuçlarına göre, haber konumları bakımından, Azerbaycan imajının *Ortadoğu* gazetesine kıyasla *Hürriyet* gazetesinde daha olumlu olduğu görülmüştür.

3.4. Haber Boyutları

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde Haydar Aliyev ile ilgili çıkan haberlerin boyutları ile ilgili veriler bu başlık altında oluşturulan kategorilerden elde edilmiştir. Her iki gazetede çıkan haber boyutları “cm²” ölçü birimine göre hesaplanmıştır. Elde edilen verilere göre, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde yer alan toplam haber boyutu 7.169 cm²’dir. Boyut açısından konu ile ilgili en büyük haber 14 Aralık 2003 tarihinde yayınlanmıştır. *Ortadoğu* gazetesinde konuya ilişkin yayınlanan haber

boyutları sonuçlarına bakıldığında ise, araştırma dönemi boyunca konuya ilişkin yer alan toplam haber boyutu 1.835 cm²'dir. *Ortadoğu* gazetesinde konu ile ilgili en büyük haber 16 Aralık 2003 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tarihte yayınlanan haber boyutu 886 cm²'dir.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında araştırma dönemi boyunca yer alan haber boyutları bakımından bir karşılaştırma yapılırsa, her iki gazete arasında önemli sayılacak bir farklılık söz konusudur. Boyut açısından *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yayınlanan haber, *Ortadoğu* gazetesinde yayınlanan haberden 4 kat daha fazladır. Dolayısıyla, *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin habere daha fazla yer verilmiştir. Bu durum, *Hürriyet* gazetesinin konuya daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

Haber boyutları açısından Azerbaycan imajı değerlendirilecek olursa, *Hürriyet* gazetesinde daha olumlu olduğu sonucuna varılmaktadır. Çünkü, *Hürriyet* gazetesi konuya ilişkin haberi tüm ayrıntılarıyla birlikte vermeyi tercih ederken, *Ortadoğu* gazetesi konuyu daha sınırlı anlatmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla, araştırma sonuçlarından elde edilen verilerden yola çıkarak, her iki gazete arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, *Hürriyet* gazetesinde Azerbaycan imajının daha olumlu olduğu söylenebilir.

3.5. Kavramlar

Araştırma dönemi boyunca, her iki gazetede de Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili haberlerde vurgulanan kavram sayıları kıyaslandığında, *Hürriyet* gazetesinde daha fazla kavramın vurgulandığı görülmüştür. Buna neden olarak, *Hürriyet* gazetesinin konu ile ilgili habere daha fazla yer verdiği gösterilebilir.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan haberlerde vurgulanan kavramların niteliğine ilişkin elde edilen verilere bakıldığında, *Hürriyet* gazetesinde 42 - olumlu, 13 - olumsuz ve 13 - nötr kavram ve ifadenin vurgulandığı görülmüştür. *Ortadoğu* gazetesinde vurgulanan kavramların içeriğine bakılacak olursa, 12 - olumlu, 5 - olumsuz ve 0 - nötr kavram ve ifadenin vurgulandığı görülmüştür. Haber boyutlarını dikkate alınacak olunursa, her iki gazetede yer alan haberlerde vurgulanan kavram ve ifadeler karşılaştırıldığında, *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında bir eşitlik söz konusudur.

Çalışmanın varsayımının kanıtlanmasında önemli bir yere sahip olan kavramlar, imajın tespit edilmesinde kilit rol oynamaktadır. Çünkü, haberde anlatılan konunun imajının nasıl olduğu, o haberde vurgulanan kavramlardan geçmektedir. Bu anlayışla, araştırma dönemi boyunca hem *Hürriyet*, hem de *Ortadoğu* gazetelerinde yer alan haberlerde kullanılan kavramların Azerbaycan imajının belirlenmesi açısından büyük önemi vardır. Bilindiği gibi, haber üretim sürecinde haberlerde vurgulanan kavramlar özenle seçilmektedir. Dolayısıyla, her iki gazetede toplam haber boyutları da dikkate alındığında, *Hürriyet* gazetesinde vurgulanan olumlu

kavramların sayıca fazla olduğu görülmüştür. Bu da, Azerbaycan imajının *Ortadoğu* gazetesine kıyasla *Hürriyet* gazetesinde daha olumlu olduğu sonucunu göstermektedir.

3.6. Haber Başlıkları ve Alt Başlıklar

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde haberlerde kullanılan başlık ve alt başlık sayılarına bakıldığında, *Hürriyet* gazetesinde toplam 20 başlık ve 25 alt başlık, *Ortadoğu* gazetesinde ise 10 başlık ve 5 alt başlık kullanılmıştır. Her iki gazetede kullanılan başlık ve alt başlıkların sayısı açısından *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında bir karşılaştırma yapılırsa, *Hürriyet* gazetesinde *Ortadoğu* gazetesine kıyasla daha fazla alt başlığın kullanıldığı görülmektedir.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde kullanılan başlık ve alt başlıkların niteliği incelendiğinde, *Hürriyet* gazetesinde toplam 15 - olumlu, 3 - olumsuz ve 2 - nötr başlık kullanılmıştır. Oysa, *Ortadoğu* gazetesinde toplam 6 - olumlu, 0 - olumsuz ve 4 - nötr başlığın kullanıldığı tespit edilmiştir. *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerini haberlerde kullanılan başlık açısından değerlendirilecek olursa, *Ortadoğu* gazetesinde hiç olumsuz başlığın yer almadığı görülmüştür. Bu durumda, *Ortadoğu* gazetesinin Haydar Aliyev'in ölümü ile ilgili haberde hiç olumsuz başlığa yer vermediğini, haberi olumlu çizgide yayınladığı sonucu çıkmaktadır.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazetelerinde kullanılan alt başlıklar karşılaştırıldığında, *Hürriyet* gazetesinde toplam 25 alt başlık, *Ortadoğu* gazetesinde ise toplam 5 alt başlık kullanılmıştır. *Hürriyet* gazetesinde kullanılan alt başlıklarının içeriğine bakıldığında, 25 alt başlık arasında 13 - olumlu, 6 - olumsuz ve 6 - nötr alt başlığın kullanıldığı görülmüştür. *Ortadoğu* gazetesinde kullanılan alt başlıklara bakıldığında ise, 2 - olumlu, 0 - olumsuz ve 3 - nötr alt başlığın kullanıldığı görülmüştür. Alt başlık açısından *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa, *Ortadoğu* gazetesinde hiç olumsuz alt başlığın yer almadığı görülmüştür. Buna karşın, *Hürriyet* gazetesinde 6 olumsuz alt başlık yer almıştır.

Araştırma dönemi boyunca Haydar Aliyev'in ölümünden dolayı konu edilen Azerbaycan imajının tespiti açısından, konuya ilişkin haberlerin ne tür başlık ve alt başlıklarla verildiği çok önemlidir. Çünkü, haber başlık ve alt başlıklarda yer alan olumsuz içerikli bir kavram, okuyucunun konu ile ilgili izlenimini değiştirebilir. Dolayısıyla, haber üretim sürecinde belirlenen başlık ve alt başlıklar çok önemlidir. Çünkü, okuyucu daha haberin tamamını okumadan, başlık veya alt başlıklardan haberde anlatılan konu ile ilgili olumlu veya olumsuz izlenime sahip olabilmektedir. Araştırma kapsamındaki gazeteleri, haberlerde kullandıkları başlık ve alt başlıklar açısından değerlendirilecek olursa, *Hürriyet* gazetesinde olumsuz içerikli başlık ve alt başlıkların yer almasına rağmen, *Ortadoğu* gazetesinde herhangi olumsuz başlık veya alt başlığa rastlanmamıştır. Bu sonuçtan yola çıkarak, *Hürriyet* gazetesine kıyasla, *Ortadoğu* gazetesinde Azerbaycan imajının daha olumlu olduğu söylenebilir.

3.7. Fotoğraf Sayısı

Araştırma dönemi boyunca, her iki gazetede konu ile ilgili yer alan fotoğrafların sayısına bakıldığı zaman, *Hürriyet* gazetesinde toplam 33 fotoğraf, *Ortadoğu* gazetesinde ise toplam 7 fotoğraf yer almıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere, toplam haber boyutu açısından *Hürriyet* gazetesinde *Ortadoğu* gazetesine kıyasla yaklaşık 5 kat daha fazla habere yer verilmiştir. Bunu fotoğraflar açısından karşılaştıracak olursak, *Hürriyet* gazetesinin, Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin haberlerin yanında *Ortadoğu* gazetesine kıyasla daha fazla fotoğraf kullanmıştır.

Haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların sayısından yola çıkarak, Azerbaycan imajı belirlenecek olursa, *Hürriyet* gazetesinde Azerbaycan imajının daha olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü, *Hürriyet* gazetesi yayın politikası itibariyle de, zaten fotoğrafa daha fazla yer vermiştir. Sonuç itibariyle, herhangi bir haberin yanında ne kadar çok fotoğraf kullanılırsa, o haberin çekiciliği de buna paralel olarak artmaktadır.

3.8. Fotoğrafların Niteliği

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazeteleri Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerin yanında kullanılan fotoğraf içerikleri açısından karşılaştırıldığında, araştırma dönemi boyunca *Hürriyet* gazetesinde kullanılan toplam 33 fotoğraf arasında 26 - olumlu, 4 - olumsuz ve 3 - nötr içerikli fotoğrafın kullanıldığı

görülmüştür. *Ortadoğu* gazetesindeki fotoğraf içerikleri incelendiğinde, toplam 7 fotoğraf arasında 5 - olumlu, 0 - olumsuz ve 2- nötr içerikli fotoğraf kullanılmıştır.

Hürriyet gazetesinde kullanılan olumsuz fotoğraflar arasında, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, eski SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov gibi Rusya'yı, sol görüşü yansıtan fotoğrafların olduğu tespit edilmiştir. Oysa, *Ortadoğu* gazetesinde olumsuz içerikli herhangi bir fotoğrafa rastlanmamıştır. Dolayısıyla, genel değerlendirme yapılacak olursa, *Ortadoğu* gazetesinde kullanılan fotoğraf içeriklerinin *Hürriyet* gazetesine kıyasla daha olumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Haberlerin yanında kullanılan fotoğrafların içeriğinden yola çıkarak Azerbaycan imajı belirlenecek olursa, *Ortadoğu* gazetesinde Azerbaycan imajının daha olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü, haber içerikleri kadar, haberlerin yanında kullanılan fotoğraf içerikleri de büyük öneme sahiptir. Nasıl ki, haber üretim sürecinde kelimeler özenle seçiliyorsa, haberlerin yanında kullanılan fotoğraflar da özenle seçilmektedir. Çünkü, fotoğraflar habere sadece görsellik katmakla kalmayıp, aynı zamanda okuyuculara bazı mesajlar da vermektedirler. Dolayısıyla, *Hürriyet* gazetesinde, haberlerin yanında Türkiye'de olumsuz izlenim bırakan kişilerin fotoğraflarının yer alması karşılık, *Ortadoğu* gazetesinde olumsuz içerikli fotoğrafa hiç yer verilmemiştir.

3.9. Fotoğraf Boyutu

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazeteleri fotoğraf boyutu açısından karşılaştırıldığında, *Hürriyet* gazetesinde araştırma dönemi boyunca kullanılan toplam fotoğraf boyutunun 3.024 cm² olduğu görülmüştür. Araştırma dönemi boyunca, *Ortadoğu* gazetesinde kullanılan toplam fotoğraf boyutlarına bakıldığında ise, bunun 701 cm² olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, *Hürriyet* gazetesinde Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin yer alan haberlerde daha fazla fotoğrafın yayımlandığı sonucuna varılmaktadır. Bunun nedeninin, *Hürriyet* gazetesinin yayın politikası gereği haberlerde bol fotoğraf kullanmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Azerbaycan imajı *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde haberlerin yanında kullanılan fotoğraf boyutu açısından tespit edilecek olursa, *Hürriyet* gazetesinde Azerbaycan imajının olumlu olduğu söylenebilir. Çünkü, haberlerin yanında konuyla ilgili daha fazla ve daha büyük fotoğraflar yer almıştır. Bu şekilde, okuyucunun dikkatini daha fazla çekmekte ve bazı mesajlar vermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma Azerbaycan'ın Türk basındaki imajının nasıl olduğu ile ilgili tespit yapabilmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada bazı bulgulara ulaşmak için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce, araştırma örneklemini sınırlandırmak için “merkez/liberal” görüşü yansıtan *Hürriyet* gazetesi ve “muhafazakar/milliyetçi” görüşü yansıtan *Ortadoğu* gazetesi seçilmiştir. *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinin seçilme nedenleri farklı ideolojik görüşlerinin yanı sıra, ulusal düzeyde okuyucu kitlesine ulaşabilmeleridir.

Türk basınında Azerbaycan imajının tespit edilebilmesi için *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri seçildikten sonra, Türk basınında Azerbaycan ile ilgili konuların yoğun yaşandığı dönemler taranmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde çıkan haberler tespit edilerek araştırmaya dahil edilmiştir.

Haydar Aliyev'in ölümünden yola çıkarak tespit edilen Azerbaycan imajı ile ilgili *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında yapılan karşılaştırma sonucu önemli bulgular elde edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümü Türk basınında büyük yankı uyandırmıştır. Haydar Aliyev'in ölmesinin ardından araştırmaya dahil edilen *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde konuya ilişkin haberler 13 Aralık 2003 tarihinden başlayarak 17 Aralık 2003 tarihine kadar yer almıştır. Araştırma dönemi olarak adlandırılan bu 5 günlük dönemde *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde çıkan haberler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucu, genel itibarıyla Türk basınında Azerbaycan imajının olumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Türk basınında Azerbaycan imajının nasıl olduğu açısından *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında karşılaştırma yapılacak olursa, ister haber boyutu, isterse de fotoğraf boyutu açısından, *Hürriyet* gazetesinde Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin habere daha fazla yer verildiği görülmüştür. Oysa, *Ortadoğu* gazetesinde, ister haber boyutu, isterse de fotoğraf boyutu açısından konuya ilişkin habere fazla yer verilmemesine rağmen, *Hürriyet* gazetesine kıyasla herhangi olumsuz başlık, alt başlık ve fotoğrafa hiç yer verilmemiştir. Ayrıca, her iki gazetede vurgulanan kavramlara bakıldığında,

Ortadoğu gazetesinde Türk halkında olumsuz çağrışım yapan olumsuz içerikli kavramların sayısı, *Hürriyet* gazetesine kıyasla daha az vurgulanmıştır.

Dolayısıyla, gene itibariyle Türk basınında Azerbaycan imajının tespit edilmesi için araştırma kapsamında oluşturulan kategorilerde olumsuz içerikli kavram, başlık, alt başlık ve fotoğrafın yer almasına rağmen, Azerbaycan ile ilgili olumlu görüşlerin daha fazla olduğu grlmştir. Elde edilen bulgulardan hareketle, araştırma varsayımları kanıtlanmıştır. Sonuç itibariyle, bu çalışma kapsamında yapılan araştırma sonucu Türk basınında Azerbaycan imajının olumlu olduğu grlmştir.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türk basınında Azerbaycan imajını tespit etmektir. Bilindiği üzere, bir nesne, kişi, kurum, ülke ile ilgili insanların zihinlerinde oluşan ve imaj olarak tanımlanan izlenim, her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle, ülke imajlarının artan önemi imaj alanında yapılan çalışmaları daha da hızlandırmıştır. Çünkü, bir ülkenin dışarıdaki imajının olumlu olması, o ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarında saygınlık kazanmak, uluslararası karar mekanizmalarında söz sahibi olmak, ülke tanıtımı vs. gibi alanlarda söz konusu ülkeye büyük artılar kazandırmaktadır.

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilere bakıldığı zaman çok eskilere dayandığı görülmektedir. Aynı din, dil ve ırka sahip olan bu iki ülke ilişkilerinin basında nasıl yer aldığı, nasıl yansıtıldığı her iki ülke açısından çok önemlidir.

Özellikle, günümüz küreselleşme çağında kişi, kurum, nesnenin yanı sıra, ülke imajlarının yönetiminde etkili olan kitle iletişim araçları, söz konusu imajları kendi görüş ve değer yargıları çerçevesinde şekillendirmektedirler. İçinde bulunduğumuz bilgi çağının da zorunlu kıldığı bilgilenmenin yolu da hiç kuşkusuz haberlerden geçmektedir. Medya kurumları kendi görüşlerine yakın buldukları ve istedikleri konuları gündeme getirebilecekleri gibi, hiç yer vermeyebilirler.

Bu görüşlerden yola çıkarak, Türk basınında Azerbaycan imajı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in öldüğü günlerde *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde konuya ilişkin çıkan haberler araştırılarak, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Araştırma sonucunda önemli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgulara göre, Türk basını Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin habere geniş yer vermiştir. Haydar Aliyev'in ölümüne ilişkin *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazetelerinde çıkan haberler doğrultusunda, Azerbaycan ile ilgili olumsuz bazı ifade ve kavramlara yer verilmişse de, olumlu ifade ve görüşler ağırlıklı olarak yer almıştır. Sonuç itibariyle, araştırma sonuçları Türk basınında Azerbaycan imajının olumlu olduğu varsayımını kanıtlamıştır.

Hürriyet ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında hem fotoğraf, hem haber içeriği, hem de başlık ve alt başlık içeriği bakımından bir karşılaştırma yapılacak olursa, *Ortadoğu* gazetesinde olumsuz çağrışım yapan kavram, ifade ve fotoğrafa hiç yer verilmemiştir. Oysa, *Hürriyet* gazetesinde konuya ilişkin haber içeriği, fotoğraf içeriği, başlık ve alt başlık içeriklerinde az da olsa olumsuz içerikli kavram, ifade ve fotoğraflara rastlanılmıştır. Ancak, *Hürriyet* ve *Ortadoğu* gazeteleri arasında haber boyutu ve fotoğraf boyutu bakımından bir karşılaştırma yapılacak olursa, *Hürriyet* gazetesinin konuya daha fazla habere ve fotoğrafa yer verdiği görülmüştür. Sonuç itibariyle, Azerbaycan imajının Türk basınında nasıl olduğu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Türk basınında Azerbaycan imajının olumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

The objective of this study is to determine the image of Azerbaijan for Turkish press. As far as it is known, the impression of an object, a person, an institution and a country which is formed in human mind and defined by image gets more important day by day. Especially, the importance of the image of a country has accelerated the works that are performed in the field of image. The positive image of a country makes the country to be involved with international decision maker mechanisms and being respected in political, social, economical and cultural fields, improves the presentation of the country and etc.

If we consider the relations between Azerbaijan and Turkey, we can realize that our relations are based on a very long time. It is definitely important to see that how the reflection of these relations, for both countries which has the same religion, language and race, appear in the press.

Especially in the present globalization era, as well as the image of people, institutions and objects the media which is pretty effective in the management of the image of the countries are formed according to their own perspectives and value judgements. In the current information age, the road to be informed passes through

the news. Media could bring up the matters according to its own interests and wishes. If it does not wish to publish a matter, no one could force the media.

By taking this point of view into consideration, we have tried to determine the image of Azerbaijan in Turkish press. A research, in connection with the news published in the newspapers of *Hürriyet* and *Ortadoğu*, when the President of Republic of Azerbaijan - Haydar Aliyev - died, has been carried out by using the method of content analysis.

There are important findings as the result of the research. According to these findings, the news of the death of Haydar Aliyev was given place extensively in Turkish press. According to the news of death of Haydar Aliyev in the newspapers of *Hürriyet* and *Ortadoğu*, mostly there were positive statements and points of views in connection with Azerbaijan eventhough there were some negative statements and previews. So, the results of the research has proven the assumption that states the image of Azerbaijan in Turkish press is positive.

If we are to make a comparison between the newspapers of *Hürriyet* and *Ortadoğu* according to the photographs, the content of the news, the content of the headings and the subheadings, in the newspaper named *Ortadoğu* there were no negative concept, statement or photographs. However, in the newspaper named *Hürriyet* there were some negative concepts, statements and photographs in the content of news, photographs, headings and subheadings. On the other hand, when we are to compare the newspapers of *Hürriyet* and *Ortadoğu* according to the

dimensions of news and photographs, we may realize that the newspaper named *Hürriyet* gave more space in the news and photographs in connection with the matter. So if we are to make a general evaluation related to the image of Azerbaijan in Turkish press, we may conclude that the image of Azerbaijan in Turkish press is positive.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALEMDAR, Korkmaz, KAYA, Raşit (1983), **Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar**, Ankara: Savaş Yayınları.

ALLAHVERDİYEV, Settar, HAKVERDİYEV, Ali, BEHBUDOV, Mürşüd (2005), *Azerbaycan Tarihi*, Bakü: Müellim Neşriyatı.

ASTIZ, C. A. (1969), **Pressure Groups And Power Elites In Peruvian Politics**, London: Cornell UP.

ATMACA, Tayfun (1999), **Yirminci Yüzyılın Sonunda Azerbaycan ve Türkiye Münasebetleri (1993 - 1999)**, Ankara.

ATMACA, Tayfun (2003), **Küreselleşme Çağında Türkiye - Azerbaycan**, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi.

AYDOĞAN, F. (2004), **Medya ve Popüler Kültür**, İstanbul: Mediacat Yayınları.

Azerbaycan Devlet Statistika Göstercileri (2005), Bakü: Azerbaycan Devlet Statistika Komitesi Neşriyyatı.

Azerbaycan Respublikasının Konstitusiyası (1997), Bakü: Azerbaycan Neşriyatı.

- BENNETT, W. Lance (2000), **Politik İllüzyon ve Medya**, Çev., Seyfi Say, İstanbul: Nehir Yayınları.
- BERELSON, Bernard (1984), **Content Analysis in Communication Research**, New York: Hafner Press.
- BURTON, Graeme (1995), **Görünenden Fazlası**, Çev., Nefin Dinç. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- ÇAPLI, Bülent (2002), **Medya ve Etik**, Ankara: İmge Kitabevi.
- DeFLEUR, Melvin L. (1966), **Teories of Mass Communication**, New York: David McKay.
- ERDOĞAN, İrfan (2002), **İletişimi Anlamak**, Ankara: Erk.
- ERDOĞAN, İrfan, ALEMDAR, Korkmaz (2002), **Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara: Erk.
- GEZENFEROĞLU, Fazil (1995), **Ebülfez Elçibey Tarihten Geleceğe**, Ankara: Prestij Matbaacılık.
- GÖKÇE, Orhan (2001), **İçerik Çözümlemesi: Teori - Metod - Uygulama**, Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Sayı 36.
- HALİLOVA, Hanım (2004), **Tarihten Bugüne Türk Kadını**, Ankara: İlke Emek Yayınları.
- İNAL, Ayşe (1996), **Haberi Okumak**, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- KLAPPER, J. T. (1960), **The Effects of Mass Communication**, Glencoe, III: Free Press.

- LANG, Kurt, LANG, Gladys E. (1966), **Reader in Public Opinion and Communication**, New York: The Free Press.
- LIPPMANN, Walter (1922), **Public Opinion**, New York: Harcourt Brace.
- LULL, JAMES (2001), **Medya, İletişim, Kültür**, Çev., Nazife Güngör, Ankara: Vadi Yayınları.
- McQUAL, Denis, WINDAHL, Sven (1993), **İletişim Modelleri**, Çev., Mehmet Küçükkurt, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- MERTEN, K. (1983), **Inhaltanalyse, Einführung In Theorie, Methode Und Parix**, Opladen: Westdeutscher.
- MUSAYEV, İ. M. (1998), **Azerbaycan - Türkiye İlişkileri (1917 - 1922)**, Bakü: Bakü Üniversitesi Yayınevi.
- ÖZSOY, Osman (2002), **Türkiye'nin İmaj Sorunu**, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- PELTEKOĞLU, Filiz Balta (1998), **Halkla İlişkiler Nedir ?**, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- RIVERS, W. L. (1982), **The Other Government: Power and The Washington Media**, New York: Universe Books.
- SARAY, Mehmet (1993), **Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi Serisi - 1: Azerbaycan Türkleri Tarihi**, İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- SARIBRAHİMOĞLU, Lale (1997), **Kurt Kapanında Kısır Siyaset**, Ankara: İmge Kitabevi.
- SCHLESİNGER, Philip (1998), **Putting Reality Together**, Londra: SAGE.
- SEVERIN, Werner J., TANKARD, James W. (1994), **İletişim Kuramları**, Çev., Ali Atıf Bir, N. Serdar Sever, Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.

T. C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (2000), **Ülke Profilleri: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan.**

II. Türk Cumhuriyetleri İşadamları Kurultayı 24 - 25 Kasım 2000.

İstanbul: Aydoğdu Ofset.

TOKGÖZ, Oya, (1987), **Temel Gazetecilik**, Ankara: A. Ü. BYYO Yayınları Sayı 5.

TOKGÖZ, Oya, (2003), **Temel Gazetecilik**, Ankara: İmge Yayınevi.

TOLUNGÜÇ, Ahmet (2000), **Turizm, Tanıtım ve Reklam**, Ankara: MediaCat Kitapları.

Tüsiab Tanıtım Kataloğu 1994 - 2004, İstanbul: Kelebek Matbaacılık.

YAZICI, İsmet (1997), **Kitle İletişiminde İmaj: Kuramsal Bir Yaklaşım**, İstanbul: Bilim Yayınları.

YILDIZ, Nuran (2002), **Türkiye’de Siyasetin Yeni Biçimi: Liderler, İmajlar, Medya**, Ankara: Phoenix Yayınevi.

YÜKSEL, Erkan (2001), **Medyanın Gündem Belirleme Gücü**, Konya: Çizgi Kitabevi.

MAKALELER

“Azerbaycan Ülke Raporu”, <http://www.tika.gov.tr/Dosyalar/Azerbaycan.doc>,
15 Ekim 2005.

“Azerbaycan’a Teknoloji Çıkarması”, **E - Dünya Dergisi**, 2002, S. 3.

- ARSLAN, Ali, “Medyanın Gücünün Sosyolojik Temelleri”,
http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=214, 11 Aralık 2005.
- AZİZ, Aysel, “Kitle İletişiminde İçerik Çözümlemesi”, **A. Ü. BYYO Yıllık**,
1988, s. 15.
- BİBER, Ayhan, “Örgütsel Etkililiğin Sağlanması Sürecinde İmaj Faktörü”, **G. Ü. İletişim Fakültesi Yayınları**, 2001, S. 11, s. 107.
- BÖLÜKBAŞI, Süha, “Ankara’s Baku - Centerede Transcaucasia Policy: Has It
Failed?”, 1997, C. 51, S. 1, s. 80 - 94.
- BUDAK, Mustafa, “Azerbaycan - Ermenistan İlişkilerinde Dağlık Karabağ
Meselesi ve Türkiye’nin Politikası”, **Kafkas Araştırmaları**, 1996, S. 2,
s. 109 - 143.
- ERDOĞAN, İrfan, “Newspaper and Television Uses and Pratifications Of
Foreign Graduate Students At The University Of Pittsburgh: Some
Correlates”, **PH. D. Dissettation**, 1978, University Of Pittsburgh.
- GÜLTEKİN, Bilgehan, “Türkiye’nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler
ve Eğilimler”, **Selçuk Ü. İletişim Fakültesi**, 2005, C. 4, S. 1, s. 126.
- HANSEN, Anders, “İçerik Çözümlemesi”, **İletişim Araştırmalarında İçerik
Çözümlemesi**, 2003, s. 53 - 91.
- İNAL, Ayşe, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, **A. Ü. İLEF
Yıllık’93**, 1994, S. 3, s. 155 - 159.
- İRVAN, Süleyman, “Metin Çözümlemelerinde Yöntem Sorunu”, **Medya ve
Kültür, I. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri 3 - 5 Mayıs**, 2000,
S. 1, s. 77.

KAYA, Raşit, “Medya, Toplum, Siyaset”, **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, 1999, s. 25 - 26.

KAYA, Raşit, “Türkiye’de 1980 Sonrası Medyanın Gelişimi Ve İdeoloji Gereksinimi”, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arsiv/akaya.htm>, 23 Nisan 2006.

KRACAUER, Siegfried, “The Challenge Of Quantitative Content Analysis”, **Public Opinion Quarterly** 16, 1952, s. 631 - 642.

KÜÇÜKKURT, Mehmet, “Halkla İlişkilerde Araştırma Yöntemleri ve Değerlendirme”, **Halkla İlişkiler Sempozyumu**, 1987, S. 10, s. 167.

McCOMBS, M., SHAW, Donald, “Kitle İletişim Araçlarının Gündem Oluşturma İşlevi”, **G. Ü. İletişim Fakültesi Yayınları**, 1994, S. 1 - 2, s. 259.

McCOMBS, M., SHAW, Donald, “Structuring the Unseen Environment “Unseen Environment”, **Journal of Communication, Spring**, 1976, s. 18 - 22.

MORALI, Turan, “Türkiye ve Azerbaycan Arasında Gelişen İşbirliği”, **Diyalog Dergisi**, 2005, S. 19, s. 8.

OĞAN, Sinan (2000), “Azerbaycan’ın Tanımlanamayan Ekonomisi ve Türkiye ile Ekonomik İlişkileri”, **Avrasya Dosyası Azerbaycan Özel**, İlkbahar, C. 7, S. 1, s. 79.

STEMPEL III, Guido H. (2003), “İçerik Analizi”, **İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi**, Derleyen Murat S. Çebi, Ankara: Alternatif Yayınları.

VURAL, Sacide, “Değişme ve İletişim”, **Amme İdaresi Dergisi**, 1992, C. 25,
S. 4, s. 139.

ZEYTİNLİ, Murat, “Uluslararası Haber Dolaşım Sorunları”, **Yeni Türkiye
Dergisi Medya Özel Sayısı**, 1996, S. 12, s. 1101.

GAZETELER

Hürriyet Gazetesi, 13 Aralık 2003

Hürriyet Gazetesi, 14 Aralık 2003

Hürriyet Gazetesi, 15 Aralık 2003

Hürriyet Gazetesi, 16 Aralık 2003

Ortadoğu Gazetesi, 14 Aralık 2003

Ortadoğu Gazetesi, 15 Aralık 2003

Ortadoğu Gazetesi, 16 Aralık 2003

Ortadoğu Gazetesi, 17 Aralık 2003

EKLER

KAFKASLARIN MAESTROSU ALİYEV ÖLDÜ

Azerbaycan'ın eski Devlet Başkanı Haydar Aliyev, tedavi gördüğü ABD'de dün aşılan öldü.

■ Bakü'ye getirilecek Son Azeri seçimine katılmayan ve geçirdiği İhan Aliyev'e devinden baha Aliyev'in cenazesini, bugün öğle vaktinde Bakü'ye götürülmesi bekleniyor. ■ 4'te ■ Doğan ULUÇ / NEW YORK Nurdun HAOĞLU / MOSKOVA

Askeri kargo uçağındaki esrarengiz yolcu

■ Afganistan'dan gelen ve Ankara Etimesgut Havaalanı'na inen askeri bir kargo uçağının esrarengiz yolcusu başkenti ayaya kaldırdı.

Adapazarlı genç Taliban'a katılmış "11 Eylül'den önce Afganistan'a geçtim ve Taliban'a katıldım. Savaş çıktığında Afganistan topraklarımdıydım. General Dostum'a esir düştüm, iki yıl taş kardım. Sonunda serbest kaldım." ■ 25. sayfa

BİR DEĞİL İKİ CUMARTESİ

Cumartesi ve Cumartesi Extra'yı okumaya doyamayacaksınız

Reha Ersoy, Yüzlüklerin Freni filmi Kralın Dönüşü gösterime girmeden önce yönetmen ve 8 oyuncusuyla konuştu. Liv Tyler (Arwen): "Biraz oturam ama rahat kilo verelimiz. Kilo sorunu yok, medya abartıyor." Viggo Mortensen (Aragorn): "Savaş sahneleri çok zordu. Filmde bindiğim atı sahnelerden satın aldım."

Hürriyet

13 Aralık 2003 Cumartesi Kurucusu: Sedat Simavi 1896 - 1953 Fiyatı: 350 bin TL

Nereden çıktı Güneydoğu

Üstel zirvesi, Türkiye'nin karşı çıkmasına rağmen sonuç bildirisine "Güneydoğu'da kültürel haklar konusunda adım atılması" şeklinde bir ifade koydu.

AB İLE YENİ KRİZ

AB ile yeni kriz... (Text continues in the image)

Erdoğan, Berlusconi'yle görüştü

Zirve süresinde "Güneydoğu" başlıklı bir oturum için Başbakan Erdoğan, AB Dönem Başkanı İtalya'nın Başbakanı Berlusconi ile görüştü. Ancak sonuç alamadı.

İlk kez resmi belgede

Daha önceki belgelerde "İnsan hakları sorunu" gibi genel olarak ifade edilen beklentilerin ilk kez bir belgede "Güneydoğu" diye özellikle adlandırılması, Türkiye'nin tepkisiyle karşılandı.

Küçük İslam'la ÇELİŞMEZ

Küçük İslam'la Çelişmez... (Text continues in the image)

Niye arttı

Niye arttı... (Text continues in the image)

Gül'den KTKC'ye Yüz yüze bakamayacak hale gelmeyin

Gül'den KTKC'ye yüz yüze bakamayacak hale gelmeyin... (Text continues in the image)

Deniz'in 'Büyük fark olmaz' sa görüv' vermey' istedi

Deniz'in "Büyük fark olmaz" sa görüv' vermey' istedi... (Text continues in the image)

Bolu çetesini kızlar çöktürdü

Bolu çetesini kızlar çöktürdü... (Text continues in the image)

Hürriyet muhabirleri, pek çok tutuklanma'la sonuçlanan Bolu Çetesini operasyonunu yarıyor

Hürriyet muhabirleri, pek çok tutuklanma'la sonuçlanan Bolu Çetesini operasyonunu yarıyor... (Text continues in the image)

TAM KADRO RÖPORTAJ

Viggo Mortensen (Aragorn) Reha Ersoy

Ayşe Arman'ın mesaj çiçeği

"Ayşe'nin Güzlüğü" nun bu haftaki konusu, Ayşe Arman'ın ağılların bir döğüm günü hedyesi: "Bir çiçek geliyor. Kacaman bir şey, Bembebay güller ve her birinin ucuna beni taniyan, beni beğenen kişilerin yazdığı mesajlar iliştilmiş."

Penaltıda kaleci ne kadar düşünür

Madeni para, imar sayısının yere bakıyorsunuz. Para yere değene kadar geçen süre, kalecinin penaltı vurusu sırasında ne yapacağına karar vermesi için geçen süreyle aynı: 550 milisaniye. Yani bir saniyenin yarısı kadar.

TÜRKİYE için daha şimdiden heyecanlanıyor

Formula 1'de altı kez dünya şampiyonu olarak rekor kıran Alman pilot Schumacher Hürriyet'e konuştu.

iki İtalyan iki İspanyol

İlk kez 4 takımla mücadele ettiğimiz UEFA Kupası 3 üncü turnuva, takımlarımıza güçlü İtalyan ve İspanyol rakipler çıktı. UEFA Kupası 3. tur ilk maçları 26 Şubat 2004 tarihinde yapılacak. ■ Spor'da

BUGÜN

BUGÜN HÜRİYET FİLM KULUBU GOLD... (Text continues in the image)

Hürriyet Bilim haftası

x5=

Hafta boyu her gün, "Hürriyet Bilim Özel" ÜCRETSİZ!

Geçtiğimiz hafta, Hürriyet Bilim 100. sayıya ulaştı. Bu yüzden, bu haftayı "Hürriyet Bilim Haftası" ilan ediyoruz. Hürriyet Bilim'in 100. sayısını, hafta boyunca her gün, ücretsiz olarak yayımlayacağız. 5 özel sayı ile kutluyoruz. Hürriyet okuyan ve bilime ilgisiz kalmayan herkes için...

BU FIRSAT KACIRMAZ

ilk Hürriyet Bilim Özel yarı bayinizde

15 TL 15 TL 15 TL 15 TL

NEZ: KAYBOLMADIM

Bu kez Avrupa'yı sallardım

Nez, hakkında çıkan "Bir albümlüktü, kayboldu gitti" eleştirilerine GALA'da cevap veriyor: "Takitlerim çok çıktı, ama marka benim. Bekleyin, geliyorum. Bu kez Türkiye'yi değil, Avrupa'yı sarsacağım."

Hürriyet'le birlikte 1 milyon 250 bin TL

Hürriyet

14 Aralık 2003 Pazar Kurucusu: Sedat Simavi 1896 - 1953 Fiyatı: 350 bin TL

BOMBACI YAKALANDI

İstanbul'u kana bulayan dört kamyonete patlayıcıları yerleştiren F.Y., İran'a kaçmak isteyen Hakkari'de yakalanarak gözaltına alındı.

HÜRRİYET PAZAR YİNE DOPDOLU

Kudüs'te en kutsal kilisenin anahtarı bu Müslüman'da

Vecih Nusaybeh, Kudüs'te Hristiyanlar için en kutsal mekânlardan birinin, Kıyamet Kilisesi'nin bekçiliğini yapıyor. Ailesi, 7. yüzyılda Hz. Ömer'le birlikte gelmiş Kudüs'te. O günden beri, kendin. Haçlıların eline geçtiği 88 yıllık dönem hariç, arın aile kuşaktan kuşağa bu görevi sürdürmüş.

Sahite pasaportla İran'a kaçacaklı

İl başkanının seçim cinliği

Polonya AB'yi teslim aldı

Nesrin Nasr kadın lider

18 yıllık aylık bitti

Haydar Aliyev, 1985'te ölen eşi Zerrife Aliyeva'nın heykelini yaptırmıştı. Aliyev, heykelin sık sık ziyaret ederek özlem gideriyordu.

Gözcü Yusuf Polat'ın itirafı

Şişli'deki Beth Israel Sinagogu'na yapılan intihar saldırısında gözcü olan Yusuf Polat, bomba malzemelerini hazırlayan ve bunları kamyonetlere yükleyen ele verdi.

Nefes kesen operasyon

4 gün önce Hakkari'de okluğu belirlenen F.Y., nefes kesen operasyonla yakalandı. İran'a kaçmaya çalışırken yakayı ele veren bombacının üzerinden sahte pasaport çıktı.

İSTOÇ'ta depo tutmuş

F.Y., İstanbul'a getirilerek sorguya alındı. Sakinlerden 3 gün önce İstanbul'u terk eden kilit isim F.Y.'nin, bomba imalı için İSTOÇ'ta depo tuttuğu belirtildi.

Deterjan diye bomba yapmış

"Gökkuşuğu" tabelası asıp deterjan imalatnası görünümü verilen depoda patlayıcıları hazırlayan F.Y.'nin, 4 kamyoneti de burada ölüm makinesine çevirdiği bildirildi. ■ **Taygan ATILLA/İSTANBUL** ■ 21

KKTC'yi karıştıran cep mesajı

■ KKT'de "Annan planı referandumuna" denen seçim öncesi cep mesajı krizi yaşanmadı. Önceki gün AKP inzasyyla gelen mesajla, "Bu akşam Barış ve Demokrasi Hareketi'nin mitingine katılan. Baharda Avrupa" yazılıydı. ■ Cumhurbaşkanı Denktaş ise karşı bir mesaj gerekçe, olayın dizmece olduğunu bildirdi. Denktaş, bunlarla da inip halka hitap etti ve mesajın yanlış olduğunu söyledi. ■ 25. sayfa

Türklüğümü Sovyetler dağılırken fark ettim

■ Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, 1992'de doğumun başbakanı Demirel'e şunları söylüyordu: "Türklüğümü fark etince her şeyimi bırakıp doğduğum topraklara, Nalçıvan'a döndüm. Amacım Türkiye'ye hizmetti."

■ Aliyev, dokuz kardeşin dönüştüğü söyledi. Demircilik yapan babasının gücünde okuttuğu Aliyev, KGB yıllarını anlatırken şöyle diyor: "Güçünün sırasındaki kendini millette hiç ihmal etmedim." ■ 18. sayfa

■ Hüfazi Turgun yazdı

Ferzan Özpetek'in zor sorusu

Ferzan Özpetek, Karşı Pencere filminde zor bir soruyla baş başa bırakıyor seçircisini: Aşkın peşine takılıp gitmek mi, kurtuluşunuz düzen içinde kalmak mı? ■ **Rasim ÖZDEMİR**

OLAYLI GECE

Kanal D'nin Popstar yarışmasının bir final gecesi daha olaylı sona erdi. Çipile Kemal D'den ayrıldıktan sonra iki kez oğluyla saldıran üğür-yan jüri üyesi Ahmet San, öksüzden döndü. San, yara almıştı kurtulmuş, cepine 4 kurşun isabet etti. ■ 2 de

Deniz jüriden çöküldü finalistlerden Bayhan'la yarışan Deniz Seli de, jüri üyelerinden çekildiğini açıklıyor yarışma salonunu terk etti.

collezione
www.collezione.com

Mont 19.500 - TL
Triko 18.500 - TL
Pantolon 12.500 - TL
Sweat 14.500 - TL
Jean 16.500 - TL
Çanta 15.000 - TL
Ayakkabı 19.500 - TL

10 taksit
Limit 120 milyon

3 taksit
Limit 60 milyon

world
advantage
Member HSBC Card Group

+bonus card
Garanti Proaktif kartla ödemenizdeki her TL

axess

maximum
credit limit

ideal

11 Aralık 2003 - 14 Aralık 2003 arasında geçerlidir.

20+ PAZAR, 14 Aralık 2003 **Hürriyet** GÜNDEM

7 günlük yas

Eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ölümü üzerine Azerbaycan'da bir haftalık yas başladı. Aliyev'in yarın düzenlenecek cenaze törenine milyonlarca Azeri'nin katılması bekleniyor.

Tek başına kaldı

Erdoğan yarın Baki'de

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Aliyev'in cenazesine katılmak için yarın özel uçakla Azerbaycan'a gidecek. Erdoğan, Azerbaycan halkına bağlılığı mesajında ise şöyle dedi: "Aliyev, bölge ve dünya barışı için yaptığı olağanüstü hizmetlerle Türk ve dünya tarihindeki yerini almıştır."

BUGÜN BAKÜ'DE
Cenaze töreniyle ilgili olarak Cumhurbaşkanı İbrahim Aliyev'in başkanlığında bir komisyona kuruldu. Aliyev'in cenazesinin bu akşam Bakü'ye getirilmesi bekleniyor. Yarın sabah TSi ile Dünya Cumhurbaşkanı Sarayında yapılacak ve Fahir Hüseyin'den sonra olacak bir veda töreni düzenlenecek. Milyonlarca Azerinin törene katılması bekleniyor. ■ Nurdan HACIOĞLU/MOSKOVA

'Heyder Baba'ya ağıt

Baki halkını sokaklara döktü. Azeri 'Heyder Baba' olarak andıkları Aliyev'in ölümüyle Azeri'nin katılması bekleniyor.

Türk dünyasının kaybı

 Bülent Arınç (TBMM Başkanı) Aliyev'in vefatı, ülsey ve uluslararası cami için büyük bir kayıptır. Azerbaycan halkı, O'nun seçtiği yoldan yürümeye devam edecektir.	 Süleyman Demirel (9. Cumhurbaşkanı) Aliyev'in en önemli mirası, bölgeye Azerbaycan ve bunun muhafazasıdır. Türk dünyaya büyük bir katkı kayıptır.
 Abdullah Gül (Dışişleri Bakanı) Aliyev'in dirayeti ve azadlığı yönünde Azerbaycan, İktisadi konumunu gün geçtikçe geliştirilmektedir.	 Mehmet Ağar (DYP Genel Başkanı) Olağanüstü cabalarla ettığı mücadele ve netah yolunda ilerleyen Azerbaycan, O'nun azad hatasına değecek vespaklardır.
 Hilmi Özkök (Genelkurmay Başkanı) "iki ülke ilşkilerinin bir müklet, iki devlet anlayışına uygun olarak daha da gelişmesi çalışmalarını saygı ile anlatacağım."	 Bülent Ecevit (DSP Genel Başkanı) Türk Kafkaslar'da barış demokrasinin geliştirilmesinde katkıları olan Aliyev'in değerli geçmişi daha iyi anlaşılacaktır.

9 ARALIK'TAN İTİBAREN

İSTANBUL KAYSERİ

Her gün 12.30 İstanbul-Kayseri, 14.30 Kayseri-İstanbul

TEK YÖN **79** MİLYON

GİDİŞ-DÖNÜŞ **149** MİLYON

İstanbul'dan karşılıklı uçuş yapılan diğer iller: Diyarbakır, Erzurum, Trabzon, Samsun, Adana, İzmir, Antalya.

ONUR AIR
ALO ONUR AIR (0212) 662 97 97
www.onurair.com.tr

Bu fiyatlara tüm vergiler dahildir. Biletler seyahat acentelerinde ve Yurtiçi Kargo şubelerindeki Onur Air satış noktalarında.

Onur Air Satış Noktaları:
İstanbul: (0212) 231 50 00 İzmir: (0232) 425 25 61 Antalya: (0242) 264 31 35 Adana: (0322) 430 67 66 Samsun: (0362) 431 66 66 Trabzon: (0462) 324 95 45 Erzurum: (0452) 231 55 00 Erzurum: (0442) 233 38 00 Diyarbakır: (0412) 223 83 38

Hürriyet Bilim haftası devam ediyor. Hürriyet okuyan ve bilime ilgisiz kalmayan herkes için... **x5=**

Hafta boyu her gün, "Hürriyet Bilim Özel" ÜCRETSİZ!

Hürriyet Bilim Özel bugün bayınızda

Hürriyet
16 Aralık 2003 Salı Kurucusu: Sedat Simavi 1896 - 1953 Fiyatı: 350 bin TL

Yatırımda uzman farkı
TEB Fonları
www.teb.com.tr
444 0 666

1 TEMMUZ'DA ASARIZ

Geçici konsey açıkladı

Irak Geçici Hükümet Konseyi üyesi Muvaffak El Rubai, 30 Haziran'da egemenliğe sahip olacaklarını, 1 Temmuz'da da Saddam Hüseyin'i asacaklarını söyledi.

Halepçe'yi ilk sorgu İran'ın üstüne attı

■ Saddam, ilk soruşturması yapılan Irak Geçici Hükümet Konseyi üyelerine bol bol küftü: "Halepçe'den neden kimyasal silah kullandın? Bu, o tarihte savaşımız, İran'ın işidir. Peki, binlerce Iraklıyı toplu mezarlar... Ölümler nasıl, savunan kaçınıp kuyulandı? Kitle imha silahlarını nerede sakladın? Kimyasal silahı reddediyorun." ■ 24'te

Sana Bush'tan selam getirdik

■ Saddam, kendisini yakalayan ABD askerlerine: "Ben Saddam Hüseyin'im, Irak Cumhuriyeti Başkanı. Görmek istiyorum" dedi. ABD'nin komutanı Brian Reed ise şu yanıtı verdi: "Biz de sana ABD Başkanı George Bush'un selamını getirdik." ■ 19'da

Boksör külot

■ Saddam'ın çıkartma beşken yanına şerhleri ve gürurunu almayı unuttu ama boksör külot ve Mars marka çorakları baktı almayı unutmuş. Bu peşpaye final bütün dünyaya okuyatörlerin arasında "Neli biter korkak ödüsünü" tartışıldı. ■ 25. sayfa

SUCUK
YUMURTA
Gittik evindeki mutfak

Son yemeği sucuklu yumurta

■ Saddam'ın yakalandığı ciğnek evinin mutfakına girer. Amerikalı askerler yerde yumurta kalıntıları gördüler. Bulgüde de geçirdiği yedeklerin boşunda da adı sucuklar bulunuyordu. Bu görüntüler Saddam'ın son yemeğinde sucuklu yumurta yediğini ortaya koyuyor. Mutfakta ayrıca kivi, muz, salatalık, bir katre bisküvi, lokum ve Nescafe vardı.

Egemenlikten sonra
El Rubai, ABD önderliğindeki legal yönetiminin, egemen bir devlet kuruluncaya kadar idari cezaları askıya aldığına hatırlatır, ancak egemenliğe sahip olduktan sonra idamın geçeri hale geleceğini belirtir.

Yargılama yakında
Bazı üyeler ise Saddam ile bakanların ve komutanların yargılanmasını 4 ila 6 ay içinde başlatılacağını, bunun için savas suçları mahkemesi kurulacağını söylerler.

Bush idama ne dedi?
ABD Başkanı George W. Bush, yargılama sürecinde Iraklılar ile işbirliği içinde olduklarını açıkladı. "Saddam idam edilsin mi?" sorusuna Bush, "Dünya Saddam Hüseyin'i siz daha güzel" cevabını verdi.

İskence yapılmayacak
ABD Savunma Bakanı Rumsfeld, Saddam'ın savaş esiri olduğunu, Cenevre sözleşmelerinden yararlanacağını belirtti. Bakan, "Kendisine insanca davranılacak ve işkence yapılmayacak" dedi. ■ 24'te

25 milyon dolar cepte kaldı
■ Saddam'ın yakalanmasını sağlayan asiret reisi, gizlilik olarak değil de sorgulama sırasında komutağı için, Saddam'ın basına koyulan 25 milyon doları almayıacak. ■ 25'te

Gönlümde milli bir hükümet yatıyor

■ KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, seçimlerden Kıbrıs Türk halkının gönlünde oturduğunu, halkın tamamının uzlaşmadan yana olduğunu ve Avrupa Birliği'ne girmek istediğini gösterdiğini söyledi. ■ Denktaş, "Gönlümden geçen en güzel, milli davada bir anığı gönlük problemleri tartışıp senkeye vararak, kumbülirsen milli bir hükümet" dedi. ■ Ömer BİLGE

ŞİMDİ NE OLACAK

Ferit Tüncü kaleminden "KKTC'de kilitlenme nasıl aşılacak?" ■ 23

En büyük katılım Türkiye'den

■ Türkiye, eski Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Alev'in cenaze törenine Cumhurbaşkanı Sezai Erkoğan, Genelkurmay Başkanı Özkök, 10 bakan ve 76 milletvekili ile katıldı. ■ Bakü'de binlerce Azeri'nin ve çok sayıda yabancı devlet adamının katıldığı, bir törenle toprağa verilen Alev için sürekli ağular yakıldı, gıyassız döküldü. ■ 7'de

Saddam çukurda borsa zirvede

■ Piyasalar, Saddam'ın yakalanmasını okimla karşıladı. Borsa haftanın ilk gününde yüzde 2,7 yükseliş, 2003'ün en yüksek seviyesi olan 17.410 puanına kapandı. Dolar 1 milyon 434 bin liraya çıktı. ■ 9. sayfa

Aliyev'in cenazesine en büyük katılım Türkiye'den

Türkiye, eski Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Bakü'deki cenaze törenine, şimdiye dek olan en yüksek katılımı gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Başbakan Tayyip Erdoğan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, 10 bakan ve 76 milletvekili dün Bakü'ye giderek cenaze törenine katıldı.

BAKÜ'ye ilk olarak Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve başbakan Tayyip Erdoğan ile birlikte Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Allahgüçür Paşazade katedralinde düzenlenen cenaze töreninde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Allahgüçür Paşazade katedralinde düzenlenen cenaze töreninde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Allahgüçür Paşazade katedralinde düzenlenen cenaze töreninde, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Türk heyeti kortejin en önünde yürüdü

Kortejinin başında yürüdü. Türkiye heyeti, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Bakü'de düzenlenen cenaze törenine, şimdiye dek olan en yüksek katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Babaya göz yaşları
Türk heyeti, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Türkiye'de saygı
Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti. Heyet, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in cenazesine en büyük katılımı gerçekleştiren Türkiye'den bir heyet Azerbaycan'a gitti.

Erdoğan kimlerle gitti
Başbakan Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, 10 bakan ve 76 milletvekili Azerbaycan'a gitti.

Kulübü
Hürriyet Film Kulübü'nden Yılmaz Erdoğan Galası!

Her hafta, izlemeye doyamayacağınız bir Yılmaz Erdoğan VCD'si!

BUGÜN SEN HİÇ ATEŞBÖĞEĞİ GÖRDÜN MÜ?

VCD'niz ve Hürriyet Film Kulübü Gazetesi Hürriyet'le birlikte 2.000.000 TL

AB Güneydoğu'yu istedi

AB'nin kinini bir kez daha kustu. AB sonuç bildirgesinde "Güneydoğu'da kültürel haklar konusunda adım atılması" istendi. Şimdi sıra toprak dayatmasında

AB'nin bu kezki bildirisinde yapılan Avrupa Birliği Liderleri toplantısında, Türkiye'ye yön diktirmişler anlamında. Hristiyan Birliği üyelerinin anlaşığı zeyde, AB liderleri, "kültürel haklar" ve "kültürel mirasın korunması" gibi ifadeleri Türkiye'ye dayatmaya çalışmışlardır.

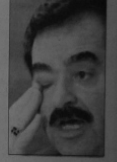
"YARGININ işleyişi ve bağnazlığının güçlendirilmesi, ifade ve din özgürlüklerinin kısıtlanması, asker-sivil ilişkilerinin Avrupa standartlarına yaklaşılmasına, yasal sorunların çözülmesi" gibi Ankara'nın ilk kez yazdığı gerekçeler ayrıntılı bir şekilde kayıtlara geçirildi. **Haber 7. sayfa**

Ülkücülerin Tatlıses'e tepkisi dinmedi

Bölücülere GEÇİT YOK

TÜRKÜÇÜ İbrahim Tatlıses'in "Boş Show" programında Kürtçe şarkı söylemesinin ardından Ülkücülerin başlatmış protestolar çığ gibi büyüdü. Ülkücüler vatanın birliği ve bütünlüğünü tehdit edecek her türlü girişimin karşısında duracaklarını haykardılar.

İSTANBUL Dİki Ocaklı Bakan Levent Temiz de "Mahatmaların Tatlıses'e ödülünü, buradaki meselelerin bölücülük olduğunu" söyledi. **Haber 9. sayfa**

ORTADOĞU

NE MUTLU TÜRK'ÜM DİYENE

MİLLİ BİRLİK KAZANACAK

KTC halkı bugün sandık başına gidecek. Halkın iki seçeneği var: Denktaş yanlılarına destek vererek, istikrarı oylamak, ya da Annan yanlıları partilere oy vererek, Rum'a köle olmak

Kader oylaması bugün

BUGÜN tam saat üçte Cumhurbaşkanı Medeni Ersoy'un başkanlığındaki seçim sandığı açılan Kıbrıs Türkleri Seçim Komisyonu toplanacak. Yaklaşık 141 bin seçmenin oylarını kullanacağı Kıbrıs'taki seçimler aynı zamanda Yavuzcar'ın bundan sonraki misyonu da belirleyecek. Seçimde 7 parti yarışacak.

Muhalefetten kirlî siyaset

KIBRIS seçimlerinde yenileceğini anlayan muhalefet ise kirlî siyaseti sürdürüyor. Akıldan para da alan muhalefet Adaletçi söylemlerini yayıyor. Biz çoğunluktaız. Ama Denktaş yanlıları, Türkiye'nin desteğiyle seçimi kazanacak. O zaman Gürcistan'daki gibi halle, Meclise yürüyecek ve hükümet devirecek.

Satılık vatan yok

KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ise Kıbrıs Türkü'nün "kimsin cemberinden geçen bir halk olduğunu" belirterek, "Bizde sandık egemenliği ve devlet yok" dedi. Halkın güderek uyardığını ve oynayan oyunların anlaşılacağını belirten Denktaş, önünde salınamız Avrupa Birliği havucuna alınmayacağını söyledi. **8'de**

ORTADOĞU, KIBRIS TÜRKÜ'NÜN SESİ OLDU

KKTC'nin vatanın ve bütünlüğünü her platformda destekleyen Ortadoğu Gazetesi büyük ilgi görüyor. Ortadoğu Gazetesi sayesinde Kıbrıs Muhabemet Güver Anklavya açıklama yapan KKTC Adilce Fıstık (KAP) Genel Sekreteri Esref Düsenkal, KKTC'nin milli bütünlüğünü korumak için vatanından gelen her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olduklarını belirterek, "Bizim Türk halkın bir ortak ülkede barışınca davet ediyoruz" dedi.

Bana hiç dokunma

Şeyha dil uzatan AKP'li Hüseyin Kutlu "Dokunulmazlığın ömür boyu sürmesini istedi. Hüseyin Kutlu, "70 milyona bir şey olmaz; ama vekillerine olur" dedi

GÜNÜN KONUSU

ZEKİ SARAÇOĞLU

KKTC seçimleri ve müdahilleri! Seçimlerde bütün gazete köşeleri KKTC seçimleri için işleme başlandı. Ne var ki seçimlerde gazetecilik ve yazarlık yapıldığını söyleyenler bir kısmı, hala KKTC'yi seçime bir devlet olarak kabul etmiyorlar. Yazıklarından anlaşılıyor ki seçimlere KKTC, "Bir grup gâşpî çete..." olarak bakıyor. Bir grup gâşpî çete... "Bunları nerde merak ediyor musunuz? Bunları kimlerin evleri, arsaları, işyerleri, işyerleri güvence altına almış?" diye soruyor. Kıbrıs adasında kaç devlet vardır? "Bunları nerde merak ediyor musunuz? Bunları kimlerin evleri, arsaları, işyerleri, işyerleri güvence altına almış?" diye soruyor. Kıbrıs adasında kaç devlet vardır?

Azerbaycan yasta

MİLLETVEKİLLERİNİN dokunulmazlığı

ABD'de ölen Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in cenazesi bugün Bakü'ye gidecek. Aliyev için 7 günlük yas ilan edilmiş. Cenaze töreninin ise 15 Aralık'ta yapılacak. Azerce tarafından yayınlanan resmi açıklamada, "Haydar Aliyev'in uzun süren ağır hastalığı nedeniyle 12 Aralık'ta TB 17.00'da vefat ettiği" belirtildi. **Haber 6. sayfa**

ABD Kıbrıs'a yerleşiyor

KKTC'ye özel temsilcileri göndererek, Annan Planı'nın kabul edilmesi için baskı yapan ABD'nin, strateji yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı. KKTC'deki petrolün kokosunu alan süper güç, İspanya'daki üssünü İngiltere'nin Ada'daki adresine taşıyor.

UZMANLARA göre, plan kapsamında, KKTC ile Türkiye arasındaki deniz sularındaki değişiklik ve petrol yataklarının varlığını keşfetmek ABD, umutla onu kontrol edebilmek için Kıbrıs'ta faaliyetlerini ABD bu kararın gizli bir yanı da Türkiye'ye de dendi. **Haber 8. sayfa**

MHP'den Annan planına tepki

MHP Genel Başkan Yardımcısı Şehabettin Çakmakçı, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kıbrıs ile ilgili hazırladığı planın, "Türklerin Kıbrıs'ta yaşadığı sorununu çözüme getirecek bir plan olduğunu" ifade ederek, "Plan, Türkiye'nin ve Türklerin Anadolü'ye lütfedilmesi planıdır" dedi. **Haber 9. sayfa**

Cemaat vakıfları atağa geçti

AB Uyum Yasaları çerçevesinde 160 cemaat vakfından 116'sı gayrimenkulleri kendi üzerlerine teslim etmek için Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne başvuruda bulundu. Yönetmelik çerçevesinde 116 cemaat vakfı 2 bin 254 adet taşınmazın teslimini istedi. Vakıflara ilişkin süre Ocak 2004'e batar. **Haber 9. sayfa**

Yeni bir bakanlık daha kurulacak

AKP Hükümeti mevcut bakanlıklara bir yenisi daha eklemeye hazırlanıyor. Başbakan Erdoğan'ın talimatıyla Bilgi Toplumu Tanıtım ve Enformasyon Bakanlığı kuruluyor. Kültürle Başbakan Erdoğan'ın yakın kurmaylarından birinin kurulacak yeni bakanlık rolüne oturacağı konuşuluyor. **Haber 9. sayfa**

Irak ihaleleri için son başvuru yarın

İRAK'ın yeniden imarı konusunda Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından yapılacak ihalelerde ilgililerle görüşme yapıldı. İhaleler için son tarih 15 Aralık. AMERİKA Birleşik Devletleri, Irak'ın yeniden imarı konusunda yapılacak toplam 18,6 milyar dolarlık ihalelere, ana yüklenici olarak katılacak ülkeler listesine Türkiye'ye de yer vermişti. İhaleler, elektrik, banyo, su, güvenlik, sağlık, işkan, sağlık, ulaşım, iletişim ve petrol sektörlerinde yapılacak.

DÜNYA

Türk Milleti olarak 'tembellik' ve 'atalet' bilerek veya bilinerek sosyal hayatımızda yapılmayan ve ne büyük olarak, ne ale olarak, ne milli eğitim olarak, ne de ulusal olarak bir önemi de almıyoruz. Sahibinde topraklarda, hatta yaparken, her meslek grubunda haksellik içinde mang ve düşünceler verne. "Boşu gelişmiş birlik gider", "sen ben kimiz ki", çalısma, yapısın ne olacak ne değecek? güls insanlarımız tembellikle keyif eden ihalere sık sık rastlıyoruz. Böylece kararsız, isteksiz, ligizli, birimsiz, fakermiş, yılmış, alimsiz, kontrolsüz ve çaresiz, örgütsüzün kaygısı kalmıyş bir toplum, bir genellik karmış olmaktadır. Adale ölçülerinin, demokrasinin, imnan haklarının ve iktidarın yarı almış iktidarede üzerine ola toprak serpişim çevre ve dinamiklerini sürükli müzeler üretmesini, ilke meselelerine önemsanmaz tavırlar sergilemesini, milli düşünüşü beye-canla savunmamasına da sebep olmaktadır. Sonuçta anlaşıyor ki, devlet, sesizlikte bir siyasetle hayret devam ettirmektedir. Ulusal yapısın arızaları Türk argemantlar da milli muzacımsız inçerlerin Türk toplumunun genellikle beşci", "herbirne güvencesi", "henek", "patlav", "kadere", "siddatı", "lokanca", "geneklik", "saldıran", "planzı", "dakil diğiz ve, gibi olumsuz, "moer", "kırsak", "cezar", "ahlaklı", "konuksever", "kazaçatı vb. gibi olumlu özellikler tespit

Ulusal tembellikle karşı ulusal direnci (1)
MUJDAT KAYAYELİ

etmişlerdir. Ölmüştür ya da olumsuz bildiğimiz ulusal karakterimizi önemli ola bile, şu anda ne olduğumuz, ne olacağımız nazlı bulduğumuzdan daha çozeşlidir. Türk toplumu olarak kararlık ve cesaret sergileyen, coşku ve merrakle dopdolu veşi ve yakınıkla, letişime, sorgulanmaya önem veren, başkanı olma ve kazama tutkusunu ile canlağış, yakalavalibelen psikolojik ortamı ortak aklıla yaratmıyız, bulmıyız. Uyumun ve ahenksiz bir yapıdan kurulu, ödülendirilen, saygı belenen bir ortam olabılrarak insanlarımızın yüzünü güldürmüştür. Ulusal tembellikle karşıyırmış, Türk'ün de kimliği ile aley etme yerine somut anlamın atıldığı Türkiye siyasi üzerine projeler geliştirip, hermen uygulamalarını sağlamışlardır. Öze değelirmişler, öz kaynaklarımızı değelirmişlerini, yolunu bulmuşlardır. Kıyşık, kurum sil ve ulusal tembellikle kermak için Mustafa Kemal Atatürk'ün "Şağalırlarda gururu yermek, fakülterinde emrişizliğe dirmek lazımdır." Bir tek şey ihyacıımız var; çok çalısın olmak." Türk genek aslaları

ORTADOĞU

14 ARALIK 2003 PAZAR 6

Boynuz umup kulaktan ayrılınlar

GUVEN ARİKCİ

SÖMÜRGE İmparatorluğu jektini alan AB ve ABD, dünyamızın siyasi ekonomik ve kültürel hayatımızın yeniden çizilmeyle çalısıldığı günümüzde, üzerinde en fazla durulduğu yerlerden biriside KIBRIS'tır. Kıbretiler yayımlanmış ve önemli bölgei halletti gelen KIBRIS'ın bir parçası olan Türk halkı hiç de hakermedeğil peşinde yırılmaktadır. Kıbrıs tarihinde ilk defa, hatta kaç dışı siyasi bir güç olarak devreyedir. Bu yüzden iki devletten çememlenilen ve ENOS'un vazgeçerek ANLAŞMA olacağını. Bu bilgiler dahilinde bu sözler de gerçekleri varılmaktadır. Rum Yönetimi Baskın Tasos Papadopolu'nun KKTG seçimlerinde sonra toplumdaki ara görüşlerini başlatmış ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan nezdinde önceki girişimde buluncağ kendi başından yazılmaktadırlar. Felsefeleri başta olmak üzere diğer gazeteler baş manşetlerde yazılmaktadır. Bu düşüncelerin yaygınlaştırılması tabirihi mevcut hükümet nezdinde bu düşünceleri hayata geçiremeyecekleri için Muhalefet desteklemektedir.

Gazetesinde yazıldı:
"KIBRISLI TÜRKLERİ BİRAR, TÜRK, BİRAR KIBRISLI, BİRAR BİRAR ERMENİ, BİRAR BİRAR, BİRAR YENİDİKLİ, BİRAR İNGİLİZLER, ÇOK KÜLTÜREL VE KRALLIKLAR YUNANCI İNSANLARDIR."
*27 Kasım 2002, 27 Aralık 2002, 24 Ocak 2003 ve 27 Şubat 2003 tarihlerinde arda yapılan 4 mitingden ayrılanlar, "DENKTAŞ YA İZZAZA YA İSTİFA, İZZAZA-MAZSAN ÇELEME, AZKALAR, GÖREVE, HAN DENKTAŞ," "ÇAPB Başkan Ali Erel, "TÜRKİYE, KIBRIS SORUNUNU KENDİ ÇIKARILAR İÇİN KULLANIYOR." "ÇİLERE BOK KESKEND, VATANDAŞLIK, DAĞITILYOR, VATANDAŞLIKLAR, DAN TÜRKİYE SORUNLU DUDUR, ÇİP, BİDH VE ÇAPB SENEKİLLARLA BİRİKTE OHTAR MİHTERİN VAPP, TÜRKİYE VE DENKTAŞ VATANDAŞLIKLAR VE ANNAN PLANI KONUSUNDA, DA SIKIŞTIRILMIŞ. AB, TÜRKİYE'NİN MUDAHALEDE BULLUNMASINI ONEMELİ DENEKTAŞ ANLAŞMA İSTEMİYOR." *BDH Başkanı M.Aksoy'un İspayrd da Anavatanı Baskınları Tayıp Ertdoğan yaptığı saldırdan dolay onu kutlayan bir açıklama yapan ve ÇİP Milletvekili adayı Erdoğan Sorakın bu bağlamda bulunduğu KOTOS'un açılış masası 22 Ekim 2003: "YIL LARKDIR ÖLÜKEMİZDE KURDUKLARı SÖMÜRGE VE BASKI DÜZENİNİN DEVA ETTİRMEK İSTİYEN SAVIN DENKTAŞ VE TÜRKÜYÖR ASKER-SİYİL BURKOKKAS HALKIMIZIN AMET AVUKDAKİ REFERANDUM HALKINI Nİ GASP ETMİŞTİRİN SORUN, SON FIKKAT OLAN MAYIS 2004'TE ANNAN PLANI TEMELİNDE BİR ÇÖZÜM BİRLİKTE BİRLEŞK BİR KIBRIS OLARAK AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞMEZİ ONLEMELER İÇİN KULLANILMASTIR. Çİ BASMAK SAVIN TAYYIP ERDOĞAN, SANKI AKDENİZ'DE KIBRIS DİYE BÖLÜMÜMS ADA YOKMUS GİBİ DAVKAMİSTİR. SAVIN AKINCININ ERDOĞAN'A TEPKİSİNİ YÜREKTEN DİŞETİMİZİ YİTİRİŞİMİZİNİN ÇAĞIRI ÇIKIRIN BULAMAK DA YILLARDIR BU ULKEDE KENDİ KEMENDİN YONİTME KAVKASI VERİLMİŞ BİZE KARŞI BİR HAKSIZLIK OLMUĞUDUR." Vurgulmuşuz. Çemmiş bu denli inar etmiş ve bu düşünceleri sadece kendilerinin ve bir kısmı kendileri gibi düşünün bir kitlenin sözcüleri bu denli utanç verici sözcüler kullanılabileceğil değil. Seçime bu kişiler gerekmez de halkın on isyonemelerinde hükümete geldiklerini düşününce acı tabiiyidir karşı karşıya geliştire. AB, ABD ve Rum Yönetimi insanın marifetle kullanılmakla vade seçime katılmamaktadır. Divan Şaşı Seyh'inin çok güvendi bir beyan var. "Buralı tavırlı baharı aydınlar, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil.

Türkmenlerle Araplar çatıştı

Toprak kavgası, Türkmenlerle Arapları karşı karşıya getirdi. Birbirlerine silahlar çeken grupları güvenli güçleri zorlıkla ayırdı.

AMERİKALI Komutan William Mayville'nin gülli güllü desteklediği Türk doğanlığı, toprak kavgasına dönüştü. Türkmenlerle Araplar kavgasına başladı. Büyük Araplarla çaptın Türkmenlerin karışması yarı Kızılk çıkacak, kavga giderek büyüyecek. Bundan da en karlı Mayville çıkacak.

Irak'ın kuzeyindeki Kerkük bölgesinde Türkmenler Araplar arasında silahlar konuştu. Güvenlik güçlerinden alınan bilgiye göre, Kerkük'teki 25 km çapındaki Beşir köyünde arazi anlaşmazlığı yüzünden Türkmenler Araplar arasında cuma razından önce kavga çıktı. Arbede silahlar çekildi, ancak güvenlik güçlerinin müdahalesiyle çatışma büyümeden bastırıldı. Türkmenler, Saddam'ın kendilerini zorla alıp Arapları verdiği arazileri istiyor. Kerkük valisi yardımcısı olayları izleme köye giderek tarafları silünet çarışmada bulundu. Kerkükteki Amerikan kuvvetlerinin komutanıya Kerkük valisi, pazar günü bir araya gelecek sorunu özüm bulmaya çalısacak.

İsrail, Filistinli öğrenciyi öldürdü

İSRAIL askerleri, Bat Şerub'da hukuk kurucularının önüne gelen Amerikan basında büyük tartışmalara yol açmış ancak Halliburton, yarıştan alıktı bu ilahiy devin ettirdi. Halliburton, petrol için denizde okuyan kafterya, posta dağıtım, benzeri bizzetlere desteklediği başka bir iş için Amerikan hükümetinden 5 milyar dolarlık kontrat aldı. Bu kontratın bir kısmı Halliburton için, diğer kısmı ise diğer firmalar için program olma üzere toplam 2 milyar dolarlık kontrat. Irak'ın yeniden yapılandırılması için toplam 1,7 milyar dolar sağlanmış bulunmaktadır. Halliburton, Amerikan hükümetinden kesdiği fazla parayı 4,3 milyon dolara kar sağladığı zannediliyor.

Azerbaycan yasta

ABD'de ölen Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in cenazesi bugün Bakü'ye getirilecek. Aliyev, ren 71 günlük yas ilan edilmişken, cenazesi İsvetrenin ise 15 Aralık'ta yapılacak açıklandı.

AZERBAIJAN'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in cenazesi, 14 Aralık (Bugün) Bakü'ye getirilecek. Cenazesi İsvetrenin ise 15 Aralık'ta yapılacak açıklandı. Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in cenazesi, 14 Aralık'ta Bakü'ye getirilecek. Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in cenazesi, 14 Aralık'ta Bakü'ye getirilecek. Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in cenazesi, 14 Aralık'ta Bakü'ye getirilecek.

ABD Başkanı Yardımcısı Dick Cheney, 1995 yılında girdiği Halliburton şirketindeki başkanlık görevini, Bush'un seçin kampanyasına katılmaya kadar sürdürmüştü.

Cheney'in şirketi büyük götürmüş

ABD Başkan Yardımcısı Cheney'in şirketi, ABD'di dolandırmış. ABD Başkanı George Bush, şirketin 61 milyon dolar gelir ödemesini istedi.

AMERİKAN yönetimi, ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in, Beyaz Saray'daki görevinden önce başkanlığı yaptığı Halliburton petrol şirketine, Irak'ta doğrudan iş yapma imkanı tanıdığı için eleştirilere hedef olmuştur. Halliburton, Irak'ta satışı benzinde, ABD'de 61 milyon dolara fazla fazla beşinci yıldan ortay kar sağladı. ABD Başkanı George Bush, "İger işler bızden fazla para kazanış, bunu hükümete geri ödemeli" diyerek, ortaya çıkan "siyasi firtınyası" gündemine çalştı. ABD Savunma Bakanlığı Pentagon müfettişleri, Halliburton, Irak'ın azar genimsi olan petrol endüstrisi yeniden inşa edilirken, Irak vatandaşlarına sağlanan benzinde, fazladan 61 milyon dolar fazla kesişimin tespit edildiğini açıklarken, Halliburton iddiaları reddetti.

Fazlaya satış

Halliburton'un, Kuveyt'ten aldığı benzini, Türkiye'den aldığı edilen aynı benzine göre, galonu 1,9 dolar fazladan satışı belirleniyor. ABD Başkan yardımcısı Cheney, 1995 yılında girdiği Halliburton şirketine başkanlık görevini, Bush'un seçin kampanyasına katılmaya kadar sürdürmüştü. Şirketin yöneticileri, Bush'un seçin kampanyasına öneri bağışları bulunmaktadır.

Cheney'e yapılan kıyaklar

Bush yönetimi, Irak'ın petrol endüstrisini yeniden inşasını, henüz Irak'ın karış savunması başlamadan önce Halliburton'a vermişti. Bush'un ortaya çıkınca Amerikan basında büyük tartışmalara yol açmış ancak Halliburton, yarıştan alıktı bu ilahiy devin ettirdi. Halliburton, petrol için denizde okuyan kafterya, posta dağıtım, benzeri bizzetlere desteklediği başka bir iş için Amerikan hükümetinden 5 milyar dolarlık kontrat aldı. Bu kontratın bir kısmı Halliburton için, diğer kısmı ise diğer firmalar için program olma üzere toplam 2 milyar dolarlık kontrat. Irak'ın yeniden yapılandırılması için toplam 1,7 milyar dolar sağlanmış bulunmaktadır. Halliburton, Amerikan hükümetinden kesdiği fazla parayı 4,3 milyon dolara kar sağladığı zannediliyor.

Gazetesinde yazıldı:

"KIBRISLI TÜRKLERİ BİRAR, TÜRK, BİRAR KIBRISLI, BİRAR BİRAR ERMENİ, BİRAR BİRAR, BİRAR YENİDİKLİ, BİRAR İNGİLİZLER, ÇOK KÜLTÜREL VE KRALLIKLAR YUNANCI İNSANLARDIR."
*27 Kasım 2002, 27 Aralık 2002, 24 Ocak 2003 ve 27 Şubat 2003 tarihlerinde arda yapılan 4 mitingden ayrılanlar, "DENKTAŞ YA İZZAZA YA İSTİFA, İZZAZA-MAZSAN ÇELEME, AZKALAR, GÖREVE, HAN DENKTAŞ," "ÇAPB Başkan Ali Erel, "TÜRKİYE, KIBRIS SORUNUNU KENDİ ÇIKARILAR İÇİN KULLANIYOR." "ÇİLERE BOK KESKEND, VATANDAŞLIK, DAĞITILYOR, VATANDAŞLIKLAR, DAN TÜRKİYE SORUNLU DUDUR, ÇİP, BİDH VE ÇAPB SENEKİLLARLA BİRİKTE OHTAR MİHTERİN VAPP, TÜRKİYE VE DENKTAŞ VATANDAŞLIKLAR VE ANNAN PLANI KONUSUNDA, DA SIKIŞTIRILMIŞ. AB, TÜRKİYE'NİN MUDAHALEDE BULLUNMASINI ONEMELİ DENEKTAŞ ANLAŞMA İSTEMİYOR." *BDH Başkanı M.Aksoy'un İspayrd da Anavatanı Baskınları Tayıp Ertdoğan yaptığı saldırdan dolay onu kutlayan bir açıklama yapan ve ÇİP Milletvekili adayı Erdoğan Sorakın bu bağlamda bulunduğu KOTOS'un açılış masası 22 Ekim 2003: "YIL LARKDIR ÖLÜKEMİZDE KURDUKLARı SÖMÜRGE VE BASKI DÜZENİNİN DEVA ETTİRMEK İSTİYEN SAVIN DENKTAŞ VE TÜRKÜYÖR ASKER-SİYİL BURKOKKAS HALKIMIZIN AMET AVUKDAKİ REFERANDUM HALKINI Nİ GASP ETMİŞTİRİN SORUN, SON FIKKAT OLAN MAYIS 2004'TE ANNAN PLANI TEMELİNDE BİR ÇÖZÜM BİRLİKTE BİRLEŞK BİR KIBRIS OLARAK AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞMEZİ ONLEMELER İÇİN KULLANILMASTIR. Çİ BASMAK SAVIN TAYYIP ERDOĞAN, SANKI AKDENİZ'DE KIBRIS DİYE BÖLÜMÜMS ADA YOKMUS GİBİ DAVKAMİSTİR. SAVIN AKINCININ ERDOĞAN'A TEPKİSİNİ YÜREKTEN DİŞETİMİZİ YİTİRİŞİMİZİNİN ÇAĞIRI ÇIKIRIN BULAMAK DA YILLARDIR BU ULKEDE KENDİ KEMENDİN YONİTME KAVKASI VERİLMİŞ BİZE KARŞI BİR HAKSIZLIK OLMUĞUDUR." Vurgulmuşuz. Çemmiş bu denli inar etmiş ve bu düşünceleri sadece kendilerinin ve bir kısmı kendileri gibi düşünün bir kitlenin sözcüleri bu denli utanç verici sözcüler kullanılabileceğil değil. Seçime bu kişiler gerekmez de halkın on isyonemelerinde hükümete geldiklerini düşününce acı tabiiyidir karşı karşıya geliştire. AB, ABD ve Rum Yönetimi insanın marifetle kullanılmakla vade seçime katılmamaktadır. Divan Şaşı Seyh'inin çok güvendi bir beyan var. "Buralı tavırlı baharı aydınlar, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil, boynuz umutan kulakları aydınlar" anlatılabilecek bir beyan değil.

ÜNİYA

'ÖNCE öğrenmek yapmamak' yerine toplumumuzda hakim olan 'iş yaparken öğrenmek' ilkesi verimsiz iş üretmesine sebep olmaktadır. İnsanlarımız nedense ilkönce kendilerini, ailelerini, vakalarını, çevresini eğilimlerini düşünmüyorlar. Küresel güçler karşısında kurumların tek yolu 'aile eğitimine' ağırlık vermek ve Türk kültürünü yaşatarak doğal zenginliklere sahip olmaları. "Hiçbir zaman bana ne demet anlayış bütün bireylerde hakim davranış anlayış olduğunda 'tebbellik'le mücadele edilir ve geleceğini planlayan, düşünerek iş yapan bir gençlik ortaya çıkarılır."

Ölkemizde sorunların kimler tarafından çözüleceği belirlenmemişse, kişilerin performansları değerlendirilmiyorsa, ülke merkeziye katılan ölçümlerine, standartlara ve ilkelere eşit konumlaşma, insanlarımızın hareketi geçirecek bir sistem kurulamamışa ne ulusal bir başarı... ne de ülkenin kalkınması gerçekleştirilebilir. Sporla kazandıysanız başarılır Türk Milleti'nin "Ben de başıbaşım olurum, ben de her şeyi yapabilirim" istediği ve cesareti verebilir. Skandalı, medya,

Ulusal tembelliğe karşı ulusal direnci (2)
MÜJDAT KAYAYERLİ

düzenli ordular, karizmatik liderler, heyecanlı konuşmalar, dış disiplinler, aktif iş adamları, iyi teşkilatlanmış gönüllü kuruluşları, hızlı ve yakınlıklar ve savaglar, paylaşılan vizyonlar tembelliğin ortadan kaldırılmasına sebep olabilirler. Türkiye'nin en parlak zekalarının en verimli iş gücünün özel sektörde olduğunu savunan sosyolog Erol Güngör, 'parti yönetimlerinde, ülke yönetimlerinde yeteneği olmayanların ön planda, yetenekli olanların arka plana bırakıldıkları savunmaktadır. Ölkemizde kitlesel istiklalci hale getiremeyen bürokrasi 'kendileri için insanları ekileyecek kullanıma' yöneltmeye hareket etmekte. Kitlesel istiklalci teriminde, halkın kendine olan inancı korunamamaktadır. Güç paylaşımının olmaması, yönetimin geleceğimizi, 'merkeziye yapıpı' tercih etmemiz ihtiyacın plan-

laşığı şekilde değil de, keşif olarak ve gelecek düşünülmeden yapılmaktadır. Bu durum ülkemiz ekonomisine de çok zarar vermektedir. Türkiye'de az da olsa çok da olsa bir potansiyel olmaktadır. Bu potansiyeli atılma hâline kınemek hale dönüştürmüştür. Türk Milleti, kolektif savaşta aktif politikalarla tembellikten ataklığa geçebilir. Bunun için ülke mentalite yönünde enerji ve bilgisi, aynı kullanılabilen bir Türkiye. Avrasya'da ve Avrupa'da güçlü bir devlet olabilir." Bindiği dalı" kesen bir anlayış hangi hedefleri tutturulması gerekeceği de okunabilir. Onurlu ve anlamlı bir hayat anlayışını Türkiye'de uygulayabilmek bir kâdır, çünkü insanları ayıklamadan ne kurumsal ne de ulusal bir başarı elde edilebilir. Ülke doğu insanlarla, doğru bilgilerle 'iş, sermaye ve uzmanlaşma' tekniği bilgileri' sahip olmalıdır, değişimi ve yenilenmeyi sağlayamaz. Tembellik ruhu başarısızlığı ve mutsuzluğu getirir. Özellikle her meslek grubundan emekli olup da Türkiye'yi 'emeklilerle' işi ve gücü olmayan, ideali bulunmayan insanlarla doldurmak yerine 'emeklilerden faydalanmak' hedefli ülkemiz yararına daha iyi vakıf. Çaresiz kalışın için çalgıma azminin kazandırılması için bütün Türker, haydi tembelliğe karşı mücadeleyle sen de katıl. Yoksuzluğa ve yoksulluğa karşı azimle tutumunda taviz vermem. Ulusal bilinçle "Ulusal Direnci" sen de katıl! Ulusal Direnci, ülke sorunlarını topluca çözümlenecek şekilde, kimli bile karşılamadı. Hiçbir tutukluğu bırakmayacakları ilan ettikleri. Köylereki yağlar, Türkiye ve Atatürk'ü övenek, kaçırılan ayıldık. Büyük dostlarımız ve stratejik müttefik sandığımız güçler kutur- maddesi, büyük kahramanlar derin derinindeki Türk dostluğu kartardı. Bu dostluğu yitirmek ve hiçe saymak, ileride bize çok ağır bedelleri kâybetiriz. Ülkemizin kaldırılan bomba uçaklarına Kuzey Irak'ta bize diğ bileyenlere güvenili bir alan yaratıp; yudu devlet oluyumaması sağlayabilir kimler? Şimdi kendilerine yardım için askerlerimizi Afganistan'a gönderiyorlar. Gücümüzü ortaya balersek; dost birliklerimiz süreli ve kasıtlı destekleiyorlar. ardlırdıkları buralardaki tehlikeleri nasıl karşılayacağız? Kayserili teğmen Ragıp Bey'in Savaş Tutaklık ve Kurtuluş anlarını okuyorum. Kayseri ve İstanbul'daki başarısı eğtmi sona ermeden Ağustos 91'de askere çağınıp yedek subay okuluına alınıyor. İki ay geçmeden Sarıkamış buğazından hemen sonra 31. Orduda Bölük Kumandanı yardımcısı olarak savaşta katılıyor. Savaş süreli ekilen başka bir bölüğe kumandan oluyor. Süreli çarpışmalar içinde birçok yigit arkadaşın şehit oluyomu görüyor. Eskiik malzeme, yokluk açlık ve sayısı beş birde de azalmış birlik mevcuttur... 8 Temmuz 1916 gecesi sabaha kadar çarpışıp; sağ kalan az sayıda kahramanla birlikte tutak ediliyorlar. Sağlam olanlar, Erzurum-Sarıkamış - Kar. Genç-Baku-Derbent-Mohale-Grozni-Rostov, Voronej - Moskova

Afgan halkının dostluğunu yitirmeyelim
NAZIF KURUCU

Yenilenmeyi sağlayamaz. Tembellik ruhu başarısızlığı ve mutsuzluğu getirir. Özellikle her meslek grubundan emekli olup da Türkiye'yi 'emeklilerle' işi ve gücü olmayan, ideali bulunmayan insanlarla doldurmak yerine 'emeklilerden faydalanmak' hedefli ülkemiz yararına daha iyi vakıf. Çaresiz kalışın için çalgıma azminin kazandırılması için bütün Türker, haydi tembelliğe karşı mücadeleyle sen de katıl. Yoksuzluğa ve yoksulluğa karşı azimle tutumunda taviz vermem. Ulusal bilinçle "Ulusal Direnci" sen de katıl! Ulusal Direnci, ülke sorunlarını topluca çözümlenecek şekilde, kimli bile karşılamadı. Hiçbir tutukluğu bırakmayacakları ilan ettikleri. Köylereki yağlar, Türkiye ve Atatürk'ü övenek, kaçırılan ayıldık. Büyük dostlarımız ve stratejik müttefik sandığımız güçler kutur- maddesi, büyük kahramanlar derin derinindeki Türk dostluğu kartardı. Bu dostluğu yitirmek ve hiçe saymak, ileride bize çok ağır bedelleri kâybetiriz. Ülkemizin kaldırılan bomba uçaklarına Kuzey Irak'ta bize diğ bileyenlere güvenili bir alan yaratıp; yudu devlet oluyumaması sağlayabilir kimler? Şimdi kendilerine yardım için askerlerimizi Afganistan'a gönderiyorlar. Gücümüzü ortaya balersek; dost birliklerimiz süreli ve kasıtlı destekleiyorlar. ardlırdıkları buralardaki tehlikeleri nasıl karşılayacağız? Kayserili teğmen Ragıp Bey'in Savaş Tutaklık ve Kurtuluş anlarını okuyorum. Kayseri ve İstanbul'daki başarısı eğtmi sona ermeden Ağustos 91'de askere çağınıp yedek subay okuluına alınıyor. İki ay geçmeden Sarıkamış buğazından hemen sonra 31. Orduda Bölük Kumandanı yardımcısı olarak savaşta katılıyor. Savaş süreli ekilen başka bir bölüğe kumandan oluyor. Süreli çarpışmalar içinde birçok yigit arkadaşın şehit oluyomu görüyor. Eskiik malzeme, yokluk açlık ve sayısı beş birde de azalmış birlik mevcuttur... 8 Temmuz 1916 gecesi sabaha kadar çarpışıp; sağ kalan az sayıda kahramanla birlikte tutak ediliyorlar. Sağlam olanlar, Erzurum-Sarıkamış - Kar. Genç-Baku-Derbent-Mohale-Grozni-Rostov, Voronej - Moskova

Aiyeve, Kafkasya'da önemli şahsiyet oldu

ABD Başkanı Bush, Azerbaycan'ın bağımsızlığının korunmasında Haydar Aiyeve'nin şahsi çabalarının hayati önem tasadığını söyledi.

ABD Başkanı George Bush, Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aiyeve'nin Güney Kafkasya'da uzun süre en önemli şahsiyet olduğunu bildirdi. Azerice'nin habesine göre, Bush Haydar Aiyeve'nin vefatına üzüne oğlu Cumhuriyetkuru İllah Aiyeve'nin kendisi ve Amerikan halkı adına başsağlığı dilediğini belirtti. Her mekrup gönderdik, iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin kurulmasında ve Azerbaycan'ın bağımsızlığının korunmasında Aiyeve'nin şahsi çabalarının hayati önem tasadığını kaydetti.

Cumhurbaşkanı Aiyeve'nin başsağlığı mesajı gönderenler arasında İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Özbekistan Cumhurbaşkanı İsmail Kertimov, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Aiyeve, Tacikistan Devlet Başkanı İsmail Rahmonov, Çin Devlet Başkanı Hu Jintao gibi isimler yer alıyor.

Erdogan Bakü'ye gidecek
Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, eski Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aiyeve'nin cenaze törenine katılmak üzere, İtali bakanların da aralarında bulunduğu 150 kişilik heyetle Bakü'ye gideceği bildirildi. Başbakan Erdoğan, 15 Aralık Pazartesi günü yapılacak cenaze töreni için şu gün saat 08:30'te İstanbul'da THY'ye ait uçakla Ankara'dan Bakü'ye gidecek. Başbakan Erdoğan, 57'nin gazeteci sırfan 150 kişilik heyet eylek edecek.

Özkoek'ten taziyeye
Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök, Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aiyeve'nin vefatı nedeniyle Cumhurbaşkanı İllah Aiyeve'nin başsağlığı mesajı

gönderdi. Azerice'nin habesine göre, Özkök mesajında, Haydar Aiyeve'nin vefatı nedeniyle sabır dilediğini belirtti. "Haydar Aiyeve'nin ülkesinin güçlü ve güvenli bir hale getirmeye çalışması yanında iki ülke ilişkilerinin bir müllet, iki devlet) anlayışına uygun olarak daha dengeli ve güven verici şekilde geliştirilmesini yönündeki çabalarının her zaman saygı ile anılacağı" kaydetti.

Demirel'in mesajı
Öte yandan, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de, İllah Aiyeve'nin telefonla arayarak "Atiz dostum ve kardeşim, Azerbaycan'ın ve bütün Türk dünyasının müddik oğlu, dünya şirayesinde büyük yer alan 'gökremil şahsiyeti' olarak tanımladığı Haydar Aiyeve'nin vefatını büyük üzüntüyle karşıladığını bildirdi.

Aiyeve'nin cenazesi Bakü'ye getirildi
ABD'nin Ohio eyaletindeki hastanede öneki gün ölen Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aiyeve'nin cenazesi, başkent Bakü'ye getirildi. Cenazesi getirilen uçak, İtali havaalanında, Aiyeve'nin oğlu Cumhurbaşkanı İllah Aiyeve, bakanlar, üst düzey yöneticiler ve Türkiye'nin Baku Büyükelçisi Ünal Çeviköz'ün katıldığı törenle karşılandı.

Aiyeve'nin cenazesi, uçaktan alınarak, komayı eğlendiren Baku şehir merkezindeki Tazirip camii'ne getirildi. Tazirip camii'nde kılınan cenaze namazından sonra cenaze, Aiyeve ailesinin evine getirildi. Haydar Aiyeve'nin cenazesi, dün 131 07'00'den itibaren "son veda" için katedralin bahçe alanına alındı. Aiyeve, başlığı yapıldık törenin ardından toprağa verilecek.

Giorgadze'nin adaylığına red

Merkez Seçim Komisyonu'ndan yapılan açıklamada, eski Ulusal Güvenlik Bakanı Giorgadze'nin adaylığının, devrik Devlet Başkanı Edward Sevardnadze'ye yönelik suikast girişimiyi suçlanması ve son iki yıldır ülke sınırları içinde ikamet etmediği gerekçesiyle kabul edilmediği kaydedildi.

ABD'nin Ohio eyaletindeki hastanede öneki gün ölen Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı Haydar Aiyeve'nin cenazesi, başkent Bakü'ye getirildi. Cenazesi getirilen uçak, İtali havaalanında, Aiyeve'nin oğlu Cumhurbaşkanı İllah Aiyeve, bakanlar, üst düzey yöneticiler ve Türkiye'nin Baku Büyükelçisi Ünal Çeviköz'ün katıldığı törenle karşılandı.

Aiyeve'nin cenazesi, uçaktan alınarak, komayı eğlendiren Baku şehir merkezindeki Tazirip camii'ne getirildi. Tazirip camii'nde kılınan cenaze namazından sonra cenaze, Aiyeve ailesinin evine getirildi. Haydar Aiyeve'nin cenazesi, dün 131 07'00'den itibaren "son veda" için katedralin bahçe alanına alındı. Aiyeve, başlığı yapıldık törenin ardından toprağa verilecek.

ÇERTELİ ilkelere katılan turu sırasında uçakta fenalığa Filipiner Dışleri Bakanı Blas Ople, Tayvan'da bir hastaneye yastırıldık, vüğü bakma ihdas ancak kurtulanmadı. Bakanın, hastanede ölmeye denek önlenecek bağlandı. Filipiner Dışleri Bakanlık, ölümü nedeninin kalp krizi olduğunu açıkladı. Bakanın, akciğer hastası olduğunu söyledi. Filipiner Dışleri Bakanlık, ölümü nedeninin kalp krizi olduğunu açıkladı. Bakanın, akciğer hastası olduğunu söyledi. Filipiner Dışleri Bakanlık, ölümü nedeninin kalp krizi olduğunu açıkladı. Bakanın, akciğer hastası olduğunu söyledi.

Filipinli bakan uçakta fenalaştı, hastanede öldü

Japonya'nın başkenti Tokyo'da Cuma günü düzenlenen Ganeşyobu Aya Ulaleti Dong'uında Devlet Bakanları Ople Macapagal Arroyo ve eşlik eden Ople, fenalığına uğradı. Filipiner Dışleri Bakanlık, ölümü nedeninin kalp krizi olduğunu açıkladı. Bakanın, akciğer hastası olduğunu söyledi. Filipiner Dışleri Bakanlık, ölümü nedeninin kalp krizi olduğunu açıkladı. Bakanın, akciğer hastası olduğunu söyledi.

ORTADOĞU GAZETESİ

15 ARALIK 2003 PAZARTESİ

NAZIF KURUCU

ORTADOĞU

15 ARALIK 2003 PAZARTESİ

NAZIF KURUCU

NE MUTLU TÜRK'ÜM DİYENE

Türk düşmanlığının ardındaki gerçekler

Gücümüzden korkuyorlar

Selahattin TEKİZÖĞÜ'nün araştırma yazısı 12'de

Gençleri kandırdılar

Her gün yapılan seçimleri değerlendiren KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, "Gençleri AB çağlığı, daha fazla para, iş gibi vaatlerle kandırdılar. Ancak yine de sağduyu galip geldi" dedi

Emami Evren'e küçü tepki

ÜLKÜ Ocakları, KESK Başkanı Sami Evren'in İslam'a ve Müslümanlara yönelik hakaretleri ve aşağılayıcı konuşmasına sert tepki göstererek "Evren'in İslam Dini ve Kur'anı Kerim hakkındaki sözlerini şiddetle kınıyor ve kendine gel, gafir deme hitabına hissediyorum" dedi.

ALİYE Diyanet ve Vakıf Görevlileri Başkanı ile Eğitim-Bir-Sen de Sami Evren'e küçü tepki gösterdi. Sami Evren'in bu sözlerinin TC'nin 175. maddesine 3. fıkrasında düzenlenen suç anlamında olduğu, soruşturması başlatılmaya çağırması gerektiği.

Haber 9. sayfada

M. Ali Talat: Umduğumuzu bulamadık

AB'den aldığı yardımı seçim gezeleri sırasında tek başına icrasına geçeceğini sık sık tekerlayan CTP Genel Başkanı Mehmet Ali Talat, umduğumuzu bulamadığını "Biz bizim parti çıktı, marşımız Anna bu çeyrek durumunda hedeflerimize ulaşamaz zor görüldü."

Serdar Denktaş: Halk, birlik istedi

KKTC Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Demokrat Parti Genel Başkanı Serdar Denktaş, halkın seçim sonuçlarıyla, Meclis girmesi bağlamında partilere "Bir araya gelin, kafa kafaya verin" dediğini belirtti. Denktaş, "Ölmüze, yine karar halkındır. Halka gideceğiz" dedi.

2 ay sonra seçim mi?

Başbakanlığı kime vereceği konusunda ise "Bizim görevim yasaları belirler. Parti liderleri ile tek tek görüşeceğiz. Hükümeti kurabilecek bir başbakanı gövve vereceğiz" diye konuştu. Denktaş "Hükümet kurulmazsa 2 ay içinde yeniden seçime girecek" diye vurgu yaptı.

"İdealim; Milli Hükümet"

Denktaş, seçim sonuçlarının bütün baskılara rağmen Kıbrıs Türk halkının, AB üyeliğini ve çözümü istediğini gösterdiğini fakat "yeni bir konumunda aydınlandığı" söyledi. Denktaş, en idealinin tüm parti liderlerinin bir araya gelecek bir "Milli Hükümet" kurması olduğunu söyledi.

Önce çözüm

SEÇİMLERİN KKTC'nin var olduğunu gösterdiğini belirten ve doğu önünü önce hükümet ile görüşmek olacağını vurgulayan Denktaş, "Dünya'ya Denktaş ulaşmaya istemiyor. Denktaş AB'ye karşı" dedi. Hayır Denktaş'ın ve uzlaşma istiyor sadece öngöründe ayrılmayacağı" açıklaması yapıtı.

Haber 8. sayfada

Teslim oldu, direniyor

170 günlük kaçışın ardından bir sığınakta perişan bir halde, tek kurşun yaranı yakalanan Saddam, kendisini sorgulayan kişilere yardımcı olmuyor

SADDAM "Nasıl" diye soran sorgularına "Halkım tutsak olduğu için ağzımın" karıştığı verdi. "İrak'in elinde kale imha silahı var mı?" sorusuna ise Saddam, "Halkımızla beraber" dedi. Tineye göre Saddam, sorgu sırasında, "Amerika, bizle savaş girebilecek için, hep bir neden bulmaya çalışıyor. Bizimle savaş girebilir. Ama bizden önce Irak'ın var" diye konuştu.

AMERKAN güçleri, Irak'ın devrik lideri Saddam Hüseyin'in ele geçirilmesinin ardından, aldığı, Suudi Üçgenindeki direnişin bir sonuçlanmasını istediği sorulara Saddam'ın yardımcı olmadığını ifade etti.

Haber 7. sayfada

Bağdat'ta intihar saldırısı: 10 ölü

İRAK'ın başkenti Bağdat'ta, dün bombalı araçlarla düzenlenen intihar saldırılarında 10 intiharı gölme öldü. 17 ölüme yaralıları öldürüldü. Parlamento, bomba yüklü Toyota marka bir cipin karakol binasının girişinde infilak etmesiyle meydana geldiği bildirildi.

Haber 7. sayfada

Amerika'yı terör korkusu sardı

11 Eylül saldırıları ile cereyanına yazılan Amerika'yı, Saddam Hüseyin'in vakalanmasıyla birlikte yeniden terör korkusu büründü. Yetkililer ve güvenlik birimleri olayın ardından izin vermemek için gövvenlik önlemlerini artırdı.

Haber 6. sayfada

Kamu görevlileri zor günler yaşıyor

BAĞIMSIZ Kamu Görevlileri Konfederasyonu Genel Başkanı Resul Akay, kamu hizmetlerinde etkin, verimli, kaliteli bir şekilde çalışacakları sorunlarının için kamu görevlilerinin sorunlarının çözülmesini çağırarak ödevlerini belirtirken, yazılan ekonomik ve sosyal sorunların her geçen gün daha da arttığına söyledi.

Haber 5'de

Kerkük -Yumurtalık hattı onarılmıyor

KERKÜK -Yumurtalık hattındaki Türkiye ekonomisine yılda 500 milyon dolar, ayda ise 25 milyon dolar katkı sağlanıyor. Belirtilen, "Ancak 2 aydır giderilmeyen arıza nedeniyle ulaştırılmıyor" dedi.

Haber 5'de

Aliyev'e son görev

ESKİ Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev çok sayıda devlet ve hükümet başkanının katıldığı törenle, daha önceki hazretleri anısına düzenlenen toplantıda toprağa verildi.

CAMİLDE okunan Kur'an esnasında Aliyev'in hayatını yazan halkın görüşüne istinadla okundu. Eski Devlet Başkanı'nun hayatı hakkında okunmuştu.

Haber 16. sayfada

Sır çözülecek

Yolsuzlukla mücadelede en büyük engellerden biri olarak görülen "ticari sır", "devlet simi" kavramları yeniden tanımlanıyor

Ann'çtan, ilginç öneri: İsteğe bağlı dokunulmazlık

TMMOB Başkanı Pülent Arınç, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını isteyen CHP'nin milletvekillerine yazdı. Arınç, "Bu insan (hemim dokunulmazlığı kaldırılmadıkça) istese bağlı olarak kaldırılmaz. Bu en tabii temel insan hakları" dedi.

Haber 9. sayfada

ASKERİ

intiharları sığınaklardaki tüm alanlarda şu anına yeniden düzenlendi. Tasarım hazırlayan Adil İbrahim Cemil Çekir, sermaye kapısına nelen olmak için ticari sığınakların çözümlerini zorlandı. ser kavramının çerçevesini yeniden düzenlediklerini açıkladı.

HAZIRLANAN insan yasaları "çok göz" ibaresi taşımayan belgeler maddeler ve Meclis komisyonları istisna olacak. belhahatı faaliyetleri yine ser olarak kaldık. Cumhuriyetçilik, Gençlikçilik, Bakardır Kurulu, MGK ve MTT ser kapsama giren konular belirebilecek.

Haber 9. sayfada

GÜNÜN KONUSU

ZEKİ SARAÇOĞLU

Saddam ve Kıbrıs seçimleri

"Saddam'ın yakalanmasını" diyen Saddam'ın, Amerikan askeri yetkililerinin iddiasına göre, tek kurşun skandaldan dolayı, Saddam'ın Irak dışına kaçırmayı, her şeyden önce değeri. Ancak, otuz dikatörün yakalandıktan sonraki kararları, "Gururuna padşahın, İsmail büyük Allah var." dediği bir kez daha duyuluyor. Saddam'ın iki oğlu yakalandı. Kendisi tek kurşun yarası ile teslim oldu. Irak halkının tamamı Saddam'ın yakalanmasından dolayı bayram ilan etti. Herhangi bir bayram ilan edilmedi. Ama Irak halkının tamamının bayram yapacağına beklenen, her şeyden önce değeri.

Durum 9'da

ORTADOĞU 17 ARALIK 2003 ÇARŞAMBA 7

Saddam'ın karısı İHBAR ETMİŞ

Çiftlik evinde tek kurşun atmadan ABD'ye teslim olan Saddam'ı, ikinci karısı Samira İbbarbandar'ın ihbar ettiği ortaya çıktı.

TEK kurşun atmadan teslim olan Devrik Irak diktatörü Saddam Hüseyin'in yakalanmasına yeni ihbar eden ikinci karısı Samira İbbarbandar'ın ihbar ettiği bildirildi. Saddam'ın hayatına kalan tek oğlu Alinin de annesi olan Samira'nın Amerikalı askerlere kocasının nerede saklandığı konusunda bilgi verdiği ileri sürüldü. Irak ılgali başbakanı sonra Saddam'ın Samira'ya 5 milyon dolar ve zümrüt eşyaları verilen 'sunu' sonra yolladığı kadının daha sonra Lübnan'a yerleştiği bildirildi.

Saddam fırçası

Yakalandıktan sonra Irak Geçici Hükümeti Konye'nin dört üyesinin sorularına cevap veren Saddam, onlara demediğini bırakmadı. SADDAM Hüseyin ABD'li taraflardan sorgulandıktan sonra Irak Geçici Hükümeti Konye'nin dört üyesinin sorularına da cevap verdi. Adnan Paçacı, Ahmet Çelebi, Ahmet Çelebi, Muvaffık El Rubai ve Adil Abdülhadi, Saddam'ın görüşmelerinde konuşulmayan atarak zını. Saddam Hüseyin'in ve sürdü konseyin dört üyesinin biri olan Doktor Muvaffık El Rubai, görüşmelerin sonra istisnalarını aktardı. El Rubai, "Çalmış bir dünya bu. 1979'dan onun işkence odalarında binlerce ve yirmi ölümlenmiş gözetir bir şekilde öylece oturuyordu ve ona bir şey yapmaya deneyerek kama yaktı. Tartışorduk ve çok çirkin bir dil kullanırdık" dedi. Saddam Hüseyin'in, ziyaretlerini tanımadığı belirtildi. ABD'li General Ricardo Sanchez, devrik idket için emreleri için çağrılan konye üyelerine Saddam Hüseyin'i görmek isteyip istemediklerini sordu. Dört GHK üyesi, "Hayır, konyakın istiyoruz onunla" dedikleri kaydedildi. "Yorgun ama tövbekar değil" Saddam Hüseyin'in idketin ele geçirmeden önce Dağların Bakanlığı yaptığı olan Adnan Paçacı, istisnalarını anlattı. "Yorgun tabii ama tövbekar değil, hatta küstah. Kendisinin sert, fakat adli bir yönü olduğu söyleniyor" dedi. Paçacı, Saddam Hüseyin'in, "İraklıların seni bir lidere ihtiyacı var" dediğini de aktardı. Saddam Hüseyin'in ayrıca Paçacıya dönüp, "Sen Irak'ın dışişleri bakanıysın, bu adamlarla ne işin var?" diye sorduğu belirtildi.

O bir narsist Görüşmelerle, Saddam Hüseyin'in küstahlığı

Saddam'ın 2 önemli adamı yakalandı

DEVRIK Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in önemli bilgileri ve çantasındaki belgelerin elde edilen bilgiler sonucu, iki önemli kişinin daha yakalandığı ileri sürüldü. Irak'taki Amerikalı 1. Zırhlı Tümeni sözcüsü Yüzbaşı Jason Beck, Saddam ve çantasındaki belgelerin elde edilen bilgilerle "iki önemli kişinin yakalandığı" söyledi. Yakalanan kişilerin kimliklerini açıklamayan sözcü, bunlardan birinin Saddam'a yakın üst düzey bir görevlisi söyledi.

Myers Bağdat'ta

ABD Genelkurmay Başkanı General Richard Myers, Irak'ın başkenti Bağdat'a geldi. Irak'taki Amerikan ordusundan Yüzbaşı Aaron Hatok, Bağdat havaalanına gelen Myers'in, buradaki 200 kadar askere hitap ettiği söyledi. Myers'in bu aşamaya saatlerinde gazetecilere açıklama yapması bekleniyor. Myers'in, Irak'ta devrik İktidar Saddam Hüseyin'in yakalandığını açıklanmasından 2 gün sonra Bağdat'a gelmesi dikkat çekti.

11 direnişi öldürüldü

AMERİKAN askerlerince, Irak'ın başkenti Bağdat'ın kuzeyinde 11 Iraklı direnişçi öldürüldüğü bildirildi. Amerikan ordusundan yapılan açıklamada, Bağdat'ın 100 kilometre kuzeyindeki Samarra kasabasında Amerikan askerlerine saldırı düzenlemeye çalışan 11 Iraklı direnişçinin öldürüldüğü bildirildi. Açıklamada, Amerikan askerlerinin kayıp vermediği belirtildi.

161 kişi tutuldu Koalisyon güçlerinin, Irak'ın Musul kentinde 161 kişiyi tuttuğu bildirildi. Emehi gazetesi, tutuklanırları 15'inin Saddam'ın faaliyetleri için görevli, 3'ünün Ensar El İslam örgütü üyesi ve birinin de Musul'un eski istihbarat müdürü Talal Ebebevi olduğu yazdı.

Saddam'ın kızı, babası için mahkeme istedi

AMERİKAN askerlerin tuttuğu Saddam Hüseyin'in kızı Raghad, babasının mahkeme istediğini belirtti. Raghad, "Saddam Hüseyin'in tutulmasıyla birlikte babamın mahkeme istediğini söylemiştim" dedi. Raghad, "Saddam Hüseyin'in tutulmasıyla birlikte babamın mahkeme istediğini söylemiştim" dedi. Raghad, "Saddam Hüseyin'in tutulmasıyla birlikte babamın mahkeme istediğini söylemiştim" dedi.

İsrail, füzesavar denedi

İsrail ordusu, dün füzesavar füze denemesi yaptı. Savunma Bakanlığı, İsrail yapımı Hava adli füzesavar füzenin, başarılı füzeyle hedef ablakacak bir füzeyle yüksek irtifada yakalama yeteneğinin geliştirilmesini amaçladığı belirtildi.

İran, Şahab-3 füzelelerini ihya ettirecek

İRAN, orta menzilli Şahab-3 füzelelerini ihya ettirecek. Siyasi Ruz (Günün Sıyaseti) gazetesinin haberine göre, Savunma Bakanı Vekili Hüseyin Değhan, İran'ın 2000 kilometre menzilli Şahab-4 füzesi geliştirme niyetinde olduğu iddialarını redd ederek, bunun yerine Şahab-3 füzesini iyileştireceğini söyledi. Değhan, Şahab-3 füzesini iyileştirmek, füzenin menzili, hedefi tam olarak bulma ya da ateş gücünü mi iyileştireceği konusunda belirtmedi. Tahmin yürütülmesi Haziran ayında denediği 1300 kilometre menzilli Şahab-3 füzesi, Kuzey Kore'nin Nordong 1 füzesinin Rus teknolojiyle modernize edilmiş ileri seviye sayılıyor. 1000 kilometre menzilli boyuncu savag başlığı taşıyabilen Şahab 3 füzesi, İran'a, İsrail, Suudi Arabistan, Afganistan, Pakistan ve Türkiye'deki Amerikan gücüne vurma kabiliyeti kazandı.

Somali'de çatışma: 34 ölü

SOMALI'de dün veçkin nakip aşiretler arasında çıkan çatışmalarda 34 kişinin öldüğü bildirildi. Güvenlik sebepleriyle adını açıklanmayan itameyen bir kaynak, Die ve Mahasan aşiretleri arasında, ülkenin kuzeybatısında bulunan kentinde çıkan patlak veren ve bugün huzursuz kesen çatışmalarda 80 kişinin de yaralandığını kaydetti.

Yeni yerel seçimler için girecek

Saddam'a, Apo benzeri yaklaşma ve cezaevi

Saddam'ın kızı, babası için mahkeme istedi

İsrail, füzesavar denedi

İran, Şahab-3 füzelelerini ihya ettirecek

Somali'de çatışma: 34 ölü